

АРТЕМ КИСЬКО

НЕКОМБАТАНТИ

ОЛДІПІУС

2022

УДК 82-321.2

К44

Кисько Артем

К44 Некомбатанти : літературно-художнє видання / А. Кисько. – Одеса : Олді+, 2022. – 192 с.

ISBN 978-966-289-655-8

Ця книга присвячена правоохоронцям Донеччини, які не зрадили Присязі під час російської окупації.

В основу творів покладено моменти, що стали неочікуваною реальністю у 2014 році. Хіба могли міліціонери залишитись осторонь національної біди й не стати зі зброєю в руках на захист суверенітету України? Ні! Сумлінно виконуючи свій обов'язок, вони разом з іншими патріотами країни давали гідну відсіч російській агресії.

Усі персонажі – реальні особи, чиї долі об'єднало протистояння спільному ворогу – Росії. Сміливі й мужні, вони й нині несуть службу на благо народу й держави.

УДК 82-321.2

ISBN 978-966-289-655-8

© А. Кисько, 2022

Під час збройних
конфліктів
або окупації
поліцейські
вважаються
некомбатантами,
якщо тільки вони
не включені до
складу збройних сил.

Протокол I до Женевських конвенцій

ПЕРЕДМОВА

Мета цієї книги – не героїзація діяльності донецьких правоохоронців у 2014 році, на початку війни з Росією, а достовірне й неупереджене відображення подій того часу.

Знаю, що серед читачів обов'язково знайдуться критики й ті, хто негативно оцінить дії міліціонерів. Що ж, не без цього.

Усе життя я прожив у Донецьку, отже, добре знаю менталітет його мешканців – працьовитих робітників заводів і фабрик, які вміють тримати слово. Мені відоме життя шахтарських селищ на околицях Донецька, де живуть люди, які знають справжню ціну підземної темряви й денного світла. У кожного з них – принципове ставлення до справедливості й розуміння відповідальності за негідні вчинки.

Завдяки службі в карному розшуку я маю уявлення про кримінальний світ Донеччини і розумію психологію поведінки його представників.

Разом з колегами ми бачили, що відбувалося в Донецьку, а згодом – і в області. Багато чого зрозуміли вже занадто пізно. Наприклад те, що впродовж кількох років російські спецслужби культивували проросійські настрої серед мешканців області й представників різних гілок влади. Що навесні 2014 року, прибувши в Донецьк, офіцери ФСБ¹ і ГРУ² Російської Федерації здійснювали перші інформаційно-гібридні кроки в розпалюванні ворожнечі серед населення України перед повномасштабним розгортанням бойових дій.

¹ ФСБ – Федеральна служба безпеки

² ГРУ – Головне розвідувальне управління

Звісно, виникає цілком закономірне запитання: а чому ж міліція була бездіяльною? Тут я не даватиму оцінку діям інших правоохоронних структур та центральних органів влади. Говоритиму лише про міліцію.

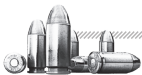
Ми не були готові до цих подій, оскільки не мали достовірної інформації й не були достатньо забезпечені спецзасобами і зброєю. Не мали відповідної тактичної підготовки. Не мали підтримки місцевого населення й ЗМІ. Не отримали чітких команд. Усе це стало підґрунтям для ефективної проросійської пропаганди.

Визнаю, що серед нас було багато таких, хто відверто зрадив і перейшов на бік ворога. Були такі, хто злякався труднощів і просто звільнився.

Але ця книга не про цих людей і їхні вчинки (пам'ять про них збережеться лише в матеріалах кримінальних проваджень). Вона – про реальні події, свідком і учасником яких я став особисто, і про дії міліціонерів (згодом – поліцейських), спрямовані на захист своєї країни. Ця книга – про знайомих мені колег-правоохоронців, якими пишаюся та які з честю й гідністю продовжують виконувати свій обов'язок і нині.

Чому своїй книзі я дав назву “Некомбатанти”? Парламентська асамблея Ради Європи у своїй Резолюції № 690 (1979) “Декларація про поліцію” проголошує, що поліцейський повинен продовжувати виконувати свої завдання щодо захисту осіб і майна під час війни і ворожої окупації в інтересах цивільного населення. У зв'язку з цим він не повинен мати статус “комбатанта”³, та на нього не поширюються положення Третьої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про поводження із військовополоненими.

³ Комбатант (від франц. combattant – воїн, боєць) – особа, яка входить до складу збройних сил країн, що перебувають у стані військового конфлікту, і має право безпосередньо брати участь у військових діях

Усе нібито зрозуміло. Звісно, якщо це не стосується тебе й твоєї Батьківщини. У цьому випадку ситуація набуває вже зовсім іншого вигляду...

Від початку війни на Сході України загинуло 15 міліціонерів і поліцейських Донеччини, які брали участь в антитерористичній операції.

9 травня 2014 року під час захоплення адмінбудівлі Маріупольського міського управління міліції загинули спецпризначенець рядовий міліції Р.К. Добродомов, молодший інспектор зв'язку батальйону патрульної служби міліції прапорщик міліції М.В. Єрмоленко й начальник ВДАІ⁴ міста Маріуполь підполковник міліції В.О. Саєнко.

1 липня 2014 року під час захоплення адмінбудівлі ГУМВС в Донецькій області був убитий бойовиками оперуповноважений УБОЗ⁵ майор міліції С.В. Логвін.

3 липня 2014 року в Куйбишевському районі міста Донецьк було розстріляно наряд полку дорожньо-патрульної служби міліції. Загинули інспектори ДПС старші сержанти міліції В.В. Гаврилов, М.І. Сімаков і Д.П. Токар.

31 липня 2014 року на трасі між селищами Оленівкою й Новотроїцьким потрапив у засідку автомобіль, у якому їхали начальник Докучаївського міськвідділу підполковник міліції В.В. Рябоконт і дільничний інспектор цього ж райвідділу старший лейтенант міліції М.В. Дорошок. За вказівкою Гірка диверсійна група розстріляла автівку з кулемета.

26 серпня 2014 року під час мінометного обстрілу в районі міста Новоазовськ загинув рядовий міліції В.А. Галва.

16 вересня 2014 року під час несення служби на блокпосту, розташованому на автодорозі сполученням Артемівськ–Горлівка, смертельні поранення отримав міліціонер взводу па-

⁴ ВДАІ – відділ Державної автомобільної інспекції

⁵ УБОЗ – управління по боротьбі з організованою злочинністю

трульної служби особливого призначення “Артемівськ” рядовий міліції М.С. Леонченко.

10 лютого 2015 року в оточеному Дебальцевому був убитий бойовиками начальник Дебальцевського міськвідділу полковник міліції Є.Г. Юханов.

23 лютого 2015 року в місті Маріуполь під час перестрілки з диверсантами спецпризначенець відділу швидкого реагування “Сокіл” старший лейтенант міліції В.О. Мандрик отримав смертельне поранення в голову.

11 серпня 2017 року під час виконання службових обов’язків на блокпосту поблизу міста Мар’їнка помер помічник оперуповноваженого управління карного розшуку старший сержант поліції О.Є. Трегуб.

15 листопада 2017 року під час патрулювання села Талаківка підірвався на міні службовий поліцейський автомобіль. У результаті вибуху загинув старший дільничний офіцер поліції Центрального відділу поліції ГУНП в Донецькій області майор поліції В.Я. Макаревич.

Під час бойових дій отримали поранення 49 правоохоронців, які несли службу в підрозділах міліції (поліції) Донецької області.

У травні-липні 2014 року міліціонери зробили свій вибір між малодушною зрадою та самовідданим виконанням обов’язків громадянина й правоохоронця, незважаючи на гарантії, передбачені міжнародними правовими нормами. Люди, які стали героями моїх творів, узяли в руки зброю, відмовившись бути некомбатантами.

СТРАХ

*У кожної людини є страхи,
про які вона не говорить іншим,
і страхи, в яких вона не зізнається
навіть сама собі*

Чоловіки не люблять говорити про страх. Дуже не люблять. Але ж він присутній у кожної психічно здорової людини. Тільки ось страх буває різний. І ставлення чоловіка до нього також.

Буває страх липкий, що обволікає і сковує, а буває злий і різкий – такий, що дає поштовх... Буває несвідомий страх, а буває керований – ним ти насолоджуєшся.

Тому моя порада: навчись контролювати страх! Способів безліч (не перераховуватиму – це окрема тема). Обери лише власний.

Спочатку ти маленький... Спиш собі, аж раптом схотілося в туалет. Спустити ноги донизу й подолати відстань до дверей – як тобі випробування? Пам'ятаєш? І пройшов-таки (не мочитися ж під себе)!

А цей тип у класі, що більший за тебе? Борзо поводитьсь й узяв твою річ... Зухвало! Страшно? Але ж промовчати не

можна – потім завжди мовчатимеш... Пам'ятаєш, як дісталось тоді? Але ж зумів-таки загнати всередину свій страх!

А ось іще: тобі чотирнадцять. Їх – троє... Кілька агресивних запитань, але тобі й так усе зрозуміло... Страшно! Звісно, можна втекти... Тільки як потім? Стусани один за одним... Блокуєш, намагаєшся не втратити координацію... Біль... Солоний металевий присмак у роті... І нічого, потім навіть товаришували!

Або ще таке (приготуйсь!): він – твій товариш. І начебто чоткий, норм усе. Та раптом такі обставини! І ти не за себе, за нього боїшся – чи зможе? Чи витримає? А він зміг, не облажався, і ти такий: “Круто! Красавчик!” (І – на заміточку собі). Але ж ти теж боявся за нього – щоб не зламався. Що з цим робити і як в очі дивитися?!

Ще пригадаймо той страх, коли багато їх і багато нас. О-о-о, як же ти ненавидиш це тремтіння в ногах! Блищить метал прутів, ланцюгів, кастетів. Старші хлопці спитали: “Підете натовп на натовп битися?” Ох, як же ж страшно! Та не піти не мож-

на... Потім ведете друга Льоху з розбитою головою й розмазуєте криваві шмарклі по обличчях. Хтось накульгує. Відчуваючи “адреналіновий кайф”, чомусь голосно смієтесь і обговорюєте “як ми їм!..”

І дуже багато інших ситуацій. Уже й не згадаєш кожную. Та й робота в тебе така – ходити по лезу ножа. Тому взагалі не переймайся, від тебе іншого й не очікують. Ти, як мінімум, зарплату за це отримуєш і погони носиш – який тут, в біса, страх? Прорахував дії злочинця, запланував засідку, патрон – у патронник (виключно для самозаспокоєння) і – вперед! Отримав дозу адреналіну й задоволений.

Існує страх показати, що... страшно. Просто, коли інші побачать, що тобі страшно, це зламає їх. Йде бій, ситуація – на межі, а ти цим усіх згубиш. І ти спокійно так, майже байдуже: “Лишаємося на позиції, хлопці! Усе норм буде! Ось і бліндажик тут “5+” – “усе включено”, – додаєш, при цьому дурнуватого смієчись, але ховаючи очі з розширеними від страху зіницями.

Ще близьких втрачати страшно. Адже вони завжди будуть поруч, чи не так? Живеш і не замислюєшся. А потім раз – і все... І страшно. Тільки запізно. Лишається одна пам'ять, а там файли можуть бути й не заповнені зовсім. Так що ти (так, саме ти, хто читає зараз) зателефонуй і зустрінься! Що значить, з ким? Усе ти зрозумів...

А як у тебе з правдою? Тільки не сміши зараз! Усе нормально, говориш? Адже часто страшно сказати правду. Ну, тоді, перш ніж замовчати її, згадай, як тобі жити з брехнею. Отожбо! Вигідніше й тут побороти свій страх.

Усе ще не хочеш визнати? Називаєш себе “адреналіновим наркоманом”? Припини! Це цілком нормально, природньо й не значить, що ти не сміливий. Адже сміливість – це здатність протриматися ще одну мить.

НІЧ

28 квітня 2014 року запам'яталося донеччанам останнім проукраїнським мітингом. Близько тисячі мешканців Донецької області, об'єднаних прагненням довести всім, що Донецьк – це Україна, пройшло вулицею Артема від спорткомплексу “Олімпійський” у напрямку ТЦ “Донецьк-Сіті”. Колону супроводжували солдати внутрішніх військ МВС і міліція. З огляду на події, які передували цій ході, було зрозуміло, що зіткнення з прихильниками “руського мира” не уникнути. Однак, змушений визнати, що і міліція, і внутрішні війська на той час були деморалізовані, оскільки не відчували підтримки центральної влади, не отримували чітких команд, не мали повного розуміння того, що саме відбувається в країні.

І ось люди, які проживають в одному регіоні, навчалися в одних і тих самих школах, мають спільний менталітет, сходяться на центральній вулиці рідного міста біля пам'ятника відомому землякові Сергію Бубці. Одні зберегли в собі гордість за свою країну і, незважаючи на пропаганду, залишилися вірними її синами. Інші чомусь вирішили, що повинні віддати її чужій державі, забувши, однак, що напис на табличці пологового будинку, де вони народилися на світ, свідчить: “МОЗ Украинской ССР”, що освіту отримали в школах України, що під час строкової служби склали Присягу на вірність народові України.

Багатьом впадала в очі відмінність між обома людськими натовпами. В одному – з жовто-блакитними стягами – люди різного віку, охайно, навіть нарядно одягнені, з осмисленими поглядами й доброзичливими виразами облич. В іншому, який позначив себе символом зрадництва своєї країни – георгіївською стрічкою, – особи в камуфляжі, з прихованими обличчями, переважно молодь. Цей натовп оповитий аурую агресії й злоби. Посмішки й українські прапори демонстрантів проти бит, ланцюгів та палиць представників “русского мира”.

Мов оскаженілі гопники, проплачені “тітушки” (ідеєю там і не пахло) змели деморалізований кордон із солдат внутрішніх військ. У справу пішли палиці, прутути й вибухові пакети. Ті, які тримали в руках українську символіку, зупинились і спочатку намагалися заспокоїти нападників. Однак, під натиском люті були змушені розійтися й ховатись у житлових дворах. Цього та наступного дня в лікарні Донецька звернулося багато людей з різними травмами.

Мені одразу ж доповіли про подію, а також про те, що поранено заступника начальника міськуправління Миколу Крюченка. У нього влучила світлошумова граната й, розірвавшись, травмувала ліву руку. З Миколою ми підтримували добрі стосунки і як

заступники сиділи в протилежних кабінетах. Але згодом наші шляхи розійшлися і ми опинилися по різні боки фронту.

До самого вечора оперативники карного розшуку документували наслідки скоєних правопорушень. Пізно, коли прийшов час усім повертатися по домівках, надійшла інформація про те, що зникли троє студентів одного з університетів, які брали участь у мітингу.

Мені зателефонував начальник Донецького міськуправління міліції Максим Кіріндясов:

– Надійшов дзвінок з Києва: трьох студентів “росіяни” взяли в полон і тримають у захопленій будівлі обласної міськадміністрації. Їх треба визволити.

Ми обговорили плани можливих операцій. На той момент про силовий варіант звільнення навіть думки не могло бути. Відверто кажучи, сил таких не було, та й керівної волі теж.

У будівлі ОДА вже перебувало близько п’ятдесяти озброєних автоматами бойовиків, яких, за нашими оперативними відомостями, очолював офіцер ФСБ РФ.

Звісно, що агентів карного розшуку серед бойовиків вистачало, оскільки більшість з них мала кримінальне минуле. Отже, ми вирішили використати наші агентурні можливості й провести оперативну комбінацію для звільнення заручників.

Завдяки розвідможливостям своїх оперативників з’ясували, що хлопці дійсно перебувають у будівлі адміністрації. Бойовики виявили їх в одному з житлових дворів після побоїща та під час обшуку знайшли в когось візитку з реквізитами “Правого сектору”. А далі зрозуміло... Також ми усвідомлювали, що студентів катували, тож вони потребують медичної допомоги.

Наступним етапом операції стало донесення за допомогою нашої людини інформації про те, що ці хлопці – дуже важливі свідки для контррозвідки самопроголошеної ДНР, і за

ними приїдуть для проведення дізнання та встановлення мережі “Правого сектору”. Звісно, це була ризикована авантюра.

Враховуючи те, що серед сепаратистів теж панувала плутанина і ніхто з них не розумів, хто кому начальник, ми вирішили піти ва-банк. Ризик був величезний. Ми розуміли, що на кону стоять життя хлопців і нашої людини.

Близько другої години ночі надійшло повідомлення про згоду бойовиків передати контррозвідці “трьох затриманих правосеків”. Я отримав від Максима Геннадійовича дозвіл діяти.

З огляду на ситуацію, яка склалася, залучати до операції когось зі співробітників ми не ризикнули. Я зателефонував своєму водію Олександрові Лаврушку, який мешкав зі мною в одному будинку і якому я довіряв як собі.

– Алло, – сонним голосом відповів Сашко, вже звиклий до того, що в карному розшуку часто доводилося виїжджати вночі на різні події.

– Саню, одягайся. Поїдемо зараз.

Питань не було.

Вже за п’ятнадцять хвилин, зустрівшись надворі біля машини, я змалював йому ситуацію і наше завдання. Їхати вирішили двома машинами. Я – службовою, Сашко – своєю. Він познімав з автівок номери держреєстрації. Ми перевірили зброю в кобурах і вирушили.

Шлях пролягав через центр міста. Їзда нічним Донецьком трохи відволікала від тривожних думок. “Маріупольська розвилка”, ТЦ “Золоте кільце”, центральна вулиця Університетська – скільки разів доводилося їздити цими вулицями в технікум, потім – в інститут, з компанією ходити гуляти в парк імені Щербакова. Вогні магазинів, шикарних вітрин, красиві фасади будинків... Наразі рідне місто здавалося мені холодним і чужим. Місто-зрадник... На вулицях – ані живої душі, тоді як раніше

Донецьк жив активним життям майже до світанку. А сьогодні лише де-не-де траплялися патрулі бойовиків з георгіївськими стрічками.

Коли ми під'їхали до бібліотеки імені Крупської, Сашко, як і домовлялися, припаркував біля пам'ятника Шевченкові, а я поїхав далі й зупинився на парковці адміністрації.

Сашко повинен був спостерігати за тим, що відбуватиметься, щоб у разі, якщо зі мною щось трапиться, попередити товаришів по службі.

Телефоном я повідомив “нашій” людині, що вже стою на парковці перед будівлею й готовий до передачі “правосеків”. Отримавши підтвердження, що домовленість у силі, набрав номер Лаврушка, щоб він міг чути все, що відбувається, і мобільний поклав у кишеню куртки.

Хвилин через п'ятнадцять двері адміністрації відчинилися, звідти вийшли шість автоматників у камуфляжі, які попідруки вели трьох хлопців.

Чомусь, поки вони йшли до мене, я думав зовсім про інше. Що ось так безліч разів заходив та виходив у ці двері. Бував тут на нарадах, у мирних коридорах та кабінетах зустрічав звичайних службовців у піджаках і краватках.

– Здоров, ти за етімі? – спитав мене, ймовірно, старший серед них. Його обличчя було неголене, волосся – брудне, а запах перегару вдарив у носа, тільки-но він наблизився.

– Да, – сказав я та з удаваним спокоєм продовжив. – Что-то оні хреново виглядять.

Насправді одразу кинулося в очі, що всі троє мають поранення і насилу самотійно пересуваються. Конвоїри продовжували тримати їх попідруки й передавати не поспішали. Спина враз спітніла. Тільки б зробити все правильно! Тільки б вийшло! Вони п'яні. Запобіжник АК опущено, палець – на спусковому гачку. Дибіл, прибери палець! Думки стрибали, секунди летіли невмолимо.

– Да прішлось повозіться с німі. Уже думалі – в расход. Если б не позвонілі... Ну, может, у вас там, в контрразведке, с німі что-то вийдет. Вам, ета, відней там.

– У нас вийдет, не сомневайся. Ми язикі умеем развязивать. А вам, пацани, спасібо за бдiтeльнoсть. Садіте іх к нам в машину, – я дістав з кишени телефон, який залишався увімкненим, і сказав уже Сашкові:

– Под’езжай!

Коли Лаврушко зупинився поруч, я відкрив задні дверцята й скомандував:

– Садіте іх сюда!

Тоді старший мовив:

– Слишиш, братан, ми тут с етімі провозілись весь день. Не жралі нічого. С вас – магарич за пленных, – вони всі разом розсміялися.

Я згадав, що в моїй машині є пляшка коньяку. Дістав її й підійшов до старшого.

– Да базара нет, заслужилі пацани. Коньяк – бомба, другу хотел подарить. Держи. І вот ещю, похавать купіте себе чего-то, – я дістав з кишени й віддав йому дві купюри по двісті гривень.

Обличчя старшого подобрішало.

– Спасібо, братан, – і скомандував своїм. – Етіх – в машину.

Я вказав на задне сидіння Сашкової автівки, і бойовики почали по одному заштовхувати туди хлопців. Я вже перевів дух, коли один з конвоїрів зазирнув у салон і спитав:

– А как ви повезьоте? Вас – двое на двух машинах. Етіх – трое. Давай, кто-то із нас сядет. Подстрахуем.

Твою ж матір!.. Ноги вмить стали ватними. Легенда руйнувалася так по-дурному. Влипли, блін! “Увімкнувши” всю свою артистичність, я розсміявся та зневажливо відповів:

– Да ви їх так обробаталі, что вообщє проблеми не віжу. Довезьом. А в случае, еслі рипнуться, – по закону военного вре-
мені... – я відсунув полу куртки й плеснув долонею по кобурі.

Усі шестеро знов задоволено розсміялися, а один мовив:

– Ладно, давайте, уработайте там етіх уродов!

Сівши на передне сидіння автівки, я обернувся й спитав:

– Ви як, хлопці? Не бійтесь – усе нормально буде.

– Хто ви? Куди нас? – пониклим голосом спитав один з них.

– Свої ми, з міліції. Зараз поїдемо звідси.

Після цього я встав і, зачинивши дверцята Сашкової маши-
ни, дав йому знак їхати. Коли він поїхав, махнув рукою кон-
воїрам.

– Всьо, пока, пацани. Ми погнали.

Намагаючись не поспішати, я сів за руль, повернув ключ
у замку запалення й рушив слідом. Ми попрямували до Во-
рошиловського РВВС⁶. На екрані мобільного світився час –
04:18.

Двері райвідділу доволі швидко відчинив черговий. Карти-
на, що повстала перед нами, свідчила, що роботи в черговій
групи було предостатньо. В коридорі перебувало п'ятеро лю-
дей, стояв сильний запах перегару й немитих тіл. Лунала до-
бірна лайка.

Лаялася жінка середніх років, одягнена в домашні халат і
капці. Вона вимагала відпустити її чоловіка, який навпочіпки
сидів поруч, звівши голову між колінами.

Певно, перед цим вона сама викликала міліцію – заспоко-
їти чоловіка-дебошира. Але після того, як наряд забрав її су-
дженого, слідом подалася його визволяти.

Черговий, виструнчившись, приготувався доповідати. Ви-
передивши його, я привітався з ним за руку й коротко мовив:

⁶ РВВС – районний відділ внутрішніх справ

– Потрібен вільний кабінет. Заберіть людей з холу й коридору.

Після цього вийшов надвір і покликав Лаврушка й хлопців. Нам довелося допомагати їм вийти з машини та потрапити до райвідділу, оскільки з колотих ран на їхніх ногах текла кров, і було видно, як важко дається хлопцям кожен крок. На обличчях теж виднілися сліди побиття.

Побачивши це, черговий вискочив назустріч, щоб також допомогти.

Разом пройшли в кабінет на першому поверсі. Ми з Сашком оглянули в хлопців рани й садна, записали відомості про них (на жаль, записи не збереглися). Покурили. Телефони забрали бойовики, тому студенти зателефонували рідним з наших. Відмовившись від “швидкої”, вони попросили відвезти їх до гуртожитку університету. По очах було зрозуміло, що хлопці досі не можуть повірити в те, що все скінчилося.

Потроху студенти почали відходити. Адреналін у крові зробив свою справу – було видно, як їхні тіла дрібно тремтять. І тільки коли ми вийшли, щоб їхати до гуртожитку, вони стали жартувати.

За десять хвилин ми були на місці. Хлопці вийшли з машини й стали нам дякувати, причому настільки щиро, що все напруження минулої ночі вмить спало, а на душі було легко й комфортно.

Та на цьому епопея не скінчилася. Перед нами постала ще серйозніша проблема – вахтерка гуртожитку, сувора жінка років шістдесяти. Вона навідріз відмовилася впускати хлопців. Сварилася й твердила, що після 23:00 за інструкцією вхід до гуртожитку заборонений.

Знов довелося вступати в перемовини, показувати службові посвідчення, пояснювати ситуацію й навіть зробити кілька

компліментів. Тільки після цього двері гуртожитку відчинилися і хлопці потрапили всередину, наостанок ще раз потиснувши нам руки.

Близько п'ятої ранку ми поверталися додому, жваво обговорюючи все, що з нами відбулося цієї ночі. Заїхали в нічний магазин і придбали “чекушку” горілки. Біля будинку Сашко розлив її у два пластикових стакани.

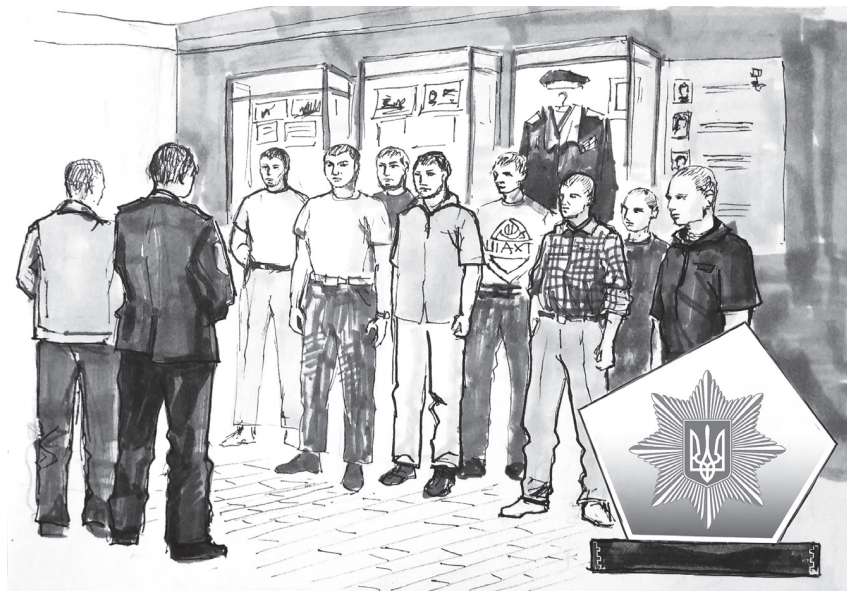
– Сьогодні, Саню, ти заробив собі бонус у карму. Знай це, – ледь торкнувшись стаканами, ми випили.

Я поглянув на годинник: 06:14. Розвиднилось – і трудовий Донецьк прокинувся зі світанком. У вікнах дев'ятиповерхівок горіло світло, вулицями поспішали на роботу люди.

Чомусь мені не дуже хотілося зустріти когось із сусідів, а тим більше – розмовляти з ними. Ми швидко увійшли в під'їзд, і пружина зачинила за нами двері, наче відділяючи нас від минулої ночі.

КАДРОВИЙ РЕЗЕРВ

КАДРОВИЙ РЕЗЕРВ

Напередодні подій у країні та безпосередньо війни на Донбасі мене призначили на нову посаду – начальника кримінальної поліції міста Донецьк. Мені не просто подобалась ця робота – я був нею захоплений! Але це тривало недовго. Події в країні почали стрімко розвиватися – Майдан у Києві, який потім російська пропаганда використала у своїх цілях – для розпалювання конфлікту на Донбасі. Населення було задурене завдяки вмілим технологіям. Щиро вірячи в правоту “русского мира”, люди виходили на мітинги. Тим часом у Слов’янську й Краматорську почалася справжня війна. До Донецька відомості надходили у вигляді розповідей, чуток та інформації, перекрученої ЗМІ.

Тим часом ми продовжували щодня виконувати буденну ро-

боту міліції: розкривали вбивства, розбійні напади, викривали наркоторгівців та “розробляли” кримінальні угруповання. Однак, поволі й у Донецьку, крім мітингуючих, почали з’являтися вісники “руського мира”, які вчиняли збройні напади на автосалони, магазини, викрадали людей і, зрештою, нападали на військові частини.

Усе частіше й частіше міліціонерам, озброєним лише табельними ПМ⁷, доводилось цьому протистояти. У кожному з дев’яти райвідділів міста з автоматичної зброї було по чотири АКСУ⁸ й стільки ж – у міськуправлінні. Касок, бронежилетів не було зовсім, отже, наші мобільні групи не мали екіпірування. Хтось зі співробітників припустив, що каски й бронежилети четвертого класу можуть бути в Донецькому юридичному інституті.

Дійсно, ми змогли дістати там чотири бронежилети й стільки ж касок “Сфера”, виготовлених ще на початку 90-х років та вже покритих пліснявою. Хлопці почистили їх, як змогли, та стали використовувати, заступаючи в мобільні групи. На цьому нашу підготовку щодо озброєння та екіпірування було завершено.

Так минали дні й тижні, насичені мітингами й масовими заворушеннями, виїздами на напади, угони, вбивства, звільнення заручників і полонених, спробами звільнити захоплені будівлі, що все частіше ставали невдалими. І ось, нарешті, своїм чорним крилом нас торкнулася війна...

6 травня 2014 року бойовики Безлера взяли в полон начальника Микитівського райвідділу Горлівки Сергія Чернишова. Його катували й вимагали розповісти, де сховано міліцейську

⁷ ПМ – 9-мм пістолет Макарова – радянський самозарядний пістолет, прийнятий на озброєння Збройних сил та правоохоронних структур СРСР у 1951 році

⁸ АКСУ – АКС-74У – автомат Калашникова зі складаним прикладом та вкороченим стволом, розроблявся як більш мобільний варіант штатного АК-74

зброю. Однак, зізнання отримати не вдалося. Тоді у приміщенні, де утримували Сергія, з'явився сам Ігор Безлер – польовий командир бойовиків з позивним “Бес”.

– Я спрашиваю в останній раз, де зброя? Передайте її новому законному начальнику міліції Горлівки Шульженко! – почав вимагати він.

– Мені дійсно не відомо, де її сховали! Це було без мене, – вкотре відповів Сергій Чернишов.

Настала тиша. “Бес” підійшов майже впритул та подивився в очі полоненому. Обличчя бойовика не виражало жодних емоцій, він спокійно дістав з кобури “глок”⁹.

“Напевно, “альфівський”¹⁰, – устиг подумати Сергій до того, як пролунало кілька пострілів. Різкий біль рвонув обидві ноги. Чернишов осів на підлогу...

Тоді я ще не знав ні цих обставин, ні самого Сергія Чернишова, ні, навіть, де у Горлівці розташовано будівлю ВБОЗу¹¹, в якому влаштували свій штаб бойовики.

Уранці 7 травня мене викликав начальник міськуправління Максим Геннадійович Кіріндясов. Коли я увійшов до кабінету, він не сидів, як зазвичай, за робочим столом, оббитим зеленою тканиною “під старовину”, а, замислений, стояв біля вікна.

– Я тільки-но був у начальника главку. Генерал дав команду зібрати з райвідділів і нашого управління людей, які пойдуть штурмувати Горлівський ВБОЗ. Там “росіяни” тримають Чернишова – начальника Микитівки. Його поранено. Треба звільнити! – я звернув увагу на те, що він сказав саме “росіяни”.

МГ (так ми його називали поміж собою) виразно подивився мені в очі. Ми обидва розуміли, що означає штурм будівлі без

⁹ “Глок” – Glock 17 – австрійський пістолет, розроблений фірмою Glock для потреб австрійської армії

¹⁰ “Альфа” – спецпідрозділ СБУ

¹¹ ВБОЗ – відділ по боротьбі з організованою злочинністю

навичок, екіпірування й відповідного озброєння. А тим більше – протистояння бойовикам, уже обстріляним у Слов'янську. Навіть при значних утратах успіх виконання цього завдання майже неможливий.

– А зброя?

– Сказали, видадуть автоматичну.

– Зрозумів.

Я пішов. Думки гарячково стрибали у голові, намагаючись оцінити обстановку й наші шанси.

Після цього я зібрав керівників оперативних підрозділів, сказав їм коротко пояснити ситуацію. Потім зателефонував начальникам райвідділів та довів, що мені відомо і що потрібні виключно добровольці. Доповіді та списки готових їхати – за годину.

Через визначений час керівники стали телефонувати й надсилати списки тих, хто погодився їхати. Один райвідділ, другий, третій... Начальники виправдовувались, говорили, що поїдуть особисто, а з ними ще декілька співробітників. Решта відмовлялися. Таким чином, з кожного райвідділу визвалися їхати не більше як по десять правоохоронців, але були й такі підрозділи, в яких зголосилися тільки начальник і його заступник.

Картина вимальовувалась невтішна. Я наказав, щоб перебували на місцях і чекали наказу.

Тепер справа була за міським управлінням. Ми визначились, що о 16:00 начальники підрозділів вишикують своїх людей для інструктажу на площадці другого поверху біля мінімузею.

У музеї було всього кілька скляних стендів. За склом – генеральські кітелі, які належали колишнім очільникам міського управління Донецька. А ще – зразки зброї, копії документів, газетні вирізки, старі чорно-білі та вже більш сучасні, кольорові

світлини. Найбільше мені подобалось підсвічування – приглушене жовтувате світло, приємне очам. Часто після роботи я хотів на хвилину затриматися тут, щоб укотре роздивитися експонати. При цьому світло, яке лилося згори, наче заспокоювало та знімало напругу робочого дня.

Я встав, пройшовся кабінетом, подивився на годинник. 15:43. Підійшов до столу, зняв обручку, ланцюжок і годинник та поклав у шухляду. Згодом дізнався, що так зробив не тільки я, – усі ми чітко усвідомлювали свої сили й шанси. Саме тому номерів за порядком у списках тих, хто зголосився їхати, так мало – і це мінус. Але вони все-таки є – і це плюс.

Я знов зайшов у кабінет Кіріндясова. Мовчки поклав перед ним списки співробітників.

– Наші шикуються біля музею. Ходімо, поговоримо. Нового нічого?

– Поки що ні. Ходімо. Треба все пояснити людям, – МГ поставив на стіл скляний герб донецької міліції, який до того тримав у руках.

Коли ми вийшли на площадку другого поверху, там уже стояли у дві шеренги міліціонери. Дві шеренги. Лише дві. На площадці завширшки п'ять метрів. Проминули секунди, однак, я встиг порахувати – двадцять один. Кожне обличчя закарбувалось у моїй пам'яті, немов на чорно-білих світлинах у хлопців за спинами. Світлинах наших попередників різних епох.

1943 рік. Військова форма, орденська планка й орден Червоного Прапора. Завжди думав, що орденські планки різняться за своєю значущістю. Ті, що 1943-го, і наші – 2013-го. І вже точно вони набули особливого значення після 2014-го! А ось обличчя тих, хто пройшов Афганістан, куди імперія направила виконувати обов'язок. Трохи далі – світлини 1986 року. На них – міліціонери, які перемогли раніше небачене зло – радіацію. На

підписах майже всюди є дати смерті (на відміну від світлин афганців). Далі – обличчя “героїв миті” (так їх назвав подумки). Тих, чие життя обірвав фатальний випадок – постріл, удар ножем, перекинутий автомобіль. Обираючи шлях правоохоронця, вони наперед знали про ймовірний ризик і свій вибір зроби́ли цілком усвідомлено.

МГ упевненим голосом мовив:

– Хлопці, наш товариш і колега в біді. Проросійські бойовики утримують його, пораненого, в Горлівському ВБОЗі. Надійшла команда керівництва зведеним загоном вирушити в Горлівку, звільнити будівлю і Чернишова. Автоматичну зброю нам видадуть. Поки що чекаємо команду. Хто не зможе, кажіть зараз. Я зрозумію.

Усі стояли мовчки з непорушним виразом обличчя.

Було видно, що рішення кожен уже прийняв. Я відмітив про себе, що всі, в кому був упевнений, тут. І стало легше.

– Розійтися по робочих місцях! Стане щось зрозуміло – дам команду, – сказав я. Хлопці розійшлися по кабінетах.

Не минуло й пів години, як задзвонив міський телефон.

– Зайди, – голос МГ не видавав емоцій.

І поки я йшов, усе намагався передбачити його настрій і що маю почути.

– Телефонував генерал, – сказав він. – Їхати нікуди не треба. В ситуації якомось розібралися. Обставини мені невідомі.

Відверто кажучи, мені в цей момент дуже кортіло дізнатися ці “обставини”. Я знав тепер, що це не останній мій день. Знав, що поїхав би й зробив те, що потрібно. Знав, хто стояв у тих двох шеренгах та був у дев’яти списках.

– Піду, вишикую людей. Ви вийдете потім. Я наберу.

Я оголосив шиккування, й коли двадцять один чоловік стояв на площадці, набрав МГ.

Він вийшов, обвів усіх поглядом, немов намагаючись запам'ятати усі обличчя.

– Надійшла команда “відбій”. Ми нікуди не їдемо. Я усім вам вдячний.

Він підійшов і мовчки потиснув руку кожному. Я зробив те ж саме. Говорити щось був не в змозі.

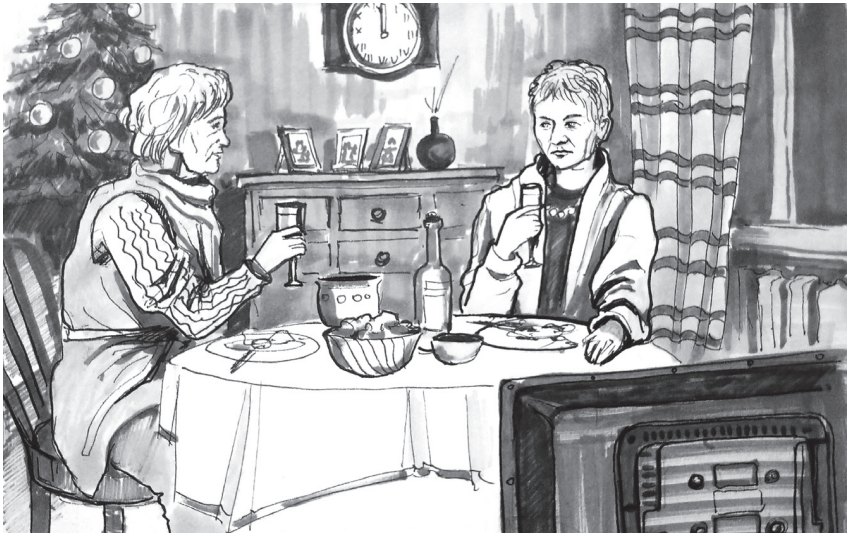
– Розходьтесь на сьогодні.

Хлопці почали спускатися сходами й розходитися по кабінетах. Спочатку мовчки. Потім гул в управлінні, де окрім нас та чергової зміни нікого не було, став наростати. Почулися голоси, жарти й сміх, спершу тихий та нервовий, а потім все більш невимушений.

Я зайшов до кабінету Сергія Бичина, заступника начальника карного розшуку, вийшов на балкон, що був тільки в цьому приміщенні. Ми з ним довго стояли й мовчали, дивилися, як офіцери виходять з будівлі й розходяться. Дехто йшов у кафе напроти управління, але я сьогодні ніяк на це не відреагував. Їм можна.

Повернувшись на своє робоче місце, я насамперед розправив складені десять аркушів паперу формату А4. Списки дев'яти райвідділів і управління міліції Донецька. Уважно перечитав кожен, усі прізвища й посади. Посміхнувся про себе й подумав: “Ось так формується кадровий резерв”.

МАТЕРІ

Цьогоріч 31 грудня було сумовитим, сірим і без будь-якого натяку на сніг. Таким же тьмяним і розмитим здавався спальний мікрорайон з панельними дев'ятиповерхівками в змученому війною Донецьку. Надворі стемніло, у вікнах засвітилося тепле жовтувате світло, яке створювало ілюзію безпеки й спокою. На вулицях ще подекуди виднілися постаті людей, які поспішали до святкового столу, щоб дочекатися, коли годинник проб'є дванадцять і традиційно загадати бажання. Ось тільки на відміну від розмаїття довоєнних бажань зараз у всіх воно співпадало: щоб настав мир, повернулися додому рідні й близькі, і якщо вже неможливо повернути тих, кого вже немає, то більше в прийдешньому році нікого не втрачати...

І хоч цього року комендантську годину на період свят скасували, мешканці міста за звичкою намагалися не затримуватись надворі, й уже близько 21:00 тротуари мікрорайону спорожніли.

Олена Павлівна усе своє життя прожила в Донецьку, куди її батьки приїхали на заробітки у 1938 році зі Мценська Орловської області. За два роки тут же, в Сталіному (таку назву тоді мав Донецьк), у них народилася донька Олена. Потім – війна, евакуація та повернення до звільненого міста в 1944 році. Школа, інститут і знов школа, в яку Олена повернулася вже вчителем історії Оленою Павлівною.

Вона пізно вийшла заміж. У 1975-му народила сина Олексійка. Коли хлопчикові виповнилося сім років, чоловік помер від поранень, отриманих у Демократичній Республіці Афганістан, де ніс службу як командир взводу. Далі жінка тягнулася, як могла. Звісно, допомагали чоловікові родичі й товариші по службі.

Олексій закінчив військовий ліцей, а потім – вище військово-політичне училище. Після того, як син одружився, ще якийсь час жили разом, а у 2009 році розміняли свою трикімнатну квартиру й Олена Павлівна переїхала до “одиночки” в спальному районі.

– Привіт, Альшо, – привіталась Олена Павлівна, почувши в слухавці синів голос. – Ти ще на службі чи вже вдома? Де зустрічати збираєтесь?

– Вдома, мамо. Сьогодні, начебто, спокійно, так я раніше. Віра наготувала тут усілякого. Ось чому ти до нас не схотіла?

– Та що мені з вами? Я посиджу – й спати. Який інтерес з мене старої? Не хвилюйся, в мене все добре. До сусідки сходжу. Поговоримо з нею.

– Добре, мамо. Я ще зателефоную сьогодні. Бувай!..

Олена Павлівна поставила на стіл варені овочі й заходила-

ся натирати їх на тертушці. Коли знаменитий салат “оселедець під шубою” був готовий, жінка увімкнула телевизор та всліся в крісло.

“Здравствуйте! В ефіре новости канала “Новороссия ТВ”. В студии – Виталий Нагорный. Коротко о главном... – віщав добре відомий телеведучий. – Волшебства Новому году в Донецкой Народной Республике добавит ёлка на главной площади страны... Хочу поздравить всех телезрителей канала “Новороссия ТВ”, слушателей радио “Новороссия Rocks” и читателей газеты “Новороссия”... И не переключайтесь – впереди много интересного!”

“Все ж таки вмійють створити нам настрої! – думала Олена Павлівна. – Може, невдовзі й війна скінчиться, проженемо фашистів цих і заживемо по-справжньому, як раніше в СРСР”.

Молоді роки жінки пройшли в країні, яка зникла в минулому, й, звісно ж, для неї то був найкращий час – романтичні події, веселі, ще молоді однолітки, усе навколо мінилося яскравими кольорами та їх відтінками.

Циферблат електронного годинника показував 20:56.

“Не буду перша телефонувати. Ти поглянь, образилася вона! Та заздрить просто, що син мій тут, поряд, а її – невідомо де. В Укропії¹² тій... А, може, зайду спитаю – погано їй було позавчора, на серце скаржилася”, – чи то вголос, чи то подумки мовила Олена Павлівна. А потім вийшла до перегородки між квартирами й постукала в оббиті дерматином двері.

– Антоніно! Ти вдома? Це Павлівна, відчини.

Між ними якимось повелось, що хоч Антоніна Войтехівна теж була немолода, сусідка зверталася до неї на ім'я, а та до неї – по батькові – Павлівна. Вікова різниця становила шістнадцять років.

¹² “Укропія” – так проросійськи налаштовані громадяни називають Україну

Секунд за двадцять почулися кроки, повернувся ригель замка, двері відчинилися.

– З прийдешнім Новим роком, Павлівно!

– Заходьте, – наче й не було сварки відповіла сусідка.

Павлівна переступила поріг і поглянула вглиб квартири.

– А ялинка де?

– Та яка там ялинка! Хіба що Мурзику з нею погратися.

– Ти сама зустрічати збираєшся? – мовби нехотя й байдуже спитала Павлівна.

– Ну чого ж сама? Он – з Мурзиком. А так нікого більше. Як схочете, Павлівно, приходьте. У мене наливочка є. Сама настоювала.

– Ну, коли наливочка... Не сидіти ж тобі одній з котом. Так і бути! Зараз тільки на стіл зберу.

– Так усе ж є! Я картоплі наварила, відбивні насмажила, рибу.

– Зараз, почекай. Перевдягнуся. Я “шубу” приготувала.

За п'ятнадцять хвилин сусідки вже сиділи у залі за принесеним з кухні столом, поставивши стільці так, щоб обом було зручно дивитися на екран телевізора.

– Ну що, Тоню, по чарочці? За минаючий рік, хоч не приніс він нам того, на що очікували.

Антоніна Войтехівна з графина наповнила невеличкі чарочки жовтуватою наливкою й запитала:

– А на що ж ви очікували? – жінки ледь торкнулися чарками й випили. – Що вам покласти, Павлівно? Їжте, а то розвезе, – сміючись порадила Антоніна Войтехівна.

– На що очікувала? Та вже й не знаю... Який рік війна, а Путін все ніяк не наважиться. Стільки крові пролито, діти гинуть. Дякувати нашим чоловікам, які героїчно б'ються на фронті й нищать фашистів укропських. А де ж Росія, де армія наша регулярна?

Антоніна Войтехівна узяла графин.

– Ще по одній? І “шубки” вашої скуштую, – немов пропустивши слова повз вуха, мовила жінка й розлила наливку. – Давайте за всіх наших рідних і близьких... Щось сестра не телефонувала сьогодні з Мінська, – задумливо додала вона.

По телевізору диктор віщав: “Отметим, что ранее Пушилин анонсировал повышение зарплат бюджетникам с 1 января, а также 26 % повышение пенсии жителям республики...”

– Бачиш, Тоню, тобі пенсію і ДНР, і Україна підвищують, – іронічно зауважила подруга. Сама вона не могла виїжджати з окупованої території й, відповідно, оформити українську пенсію, що теж було причиною розладу між жінками.

“...Осуждение США запуска железнодорожного сообщения по Крымскому мосту продиктовано завистью”, – повідомив ведучий. І далі – сюжет з російським політиком-жінкою: “Ну, я не стану говорить, как конкретно будут выглядеть ответные меры российской стороны... Но мы всегда отвечаем на недружественные выпады... Наш подход, который называется “симметричным”, “зеркальным”, – в качестве ответа его никто не отменял...”

– Оце правильно! Оце по-нашому! – знов емоційно вигукнула Павлівна. Антоніна Войтехівна мовчки налила по пів чарки, проте жінки до них навіть не доторкнулися, бо дивилися на екран телевізора.

“...Вооружённые формирования Украины за прошедшие сутки 13 раз нарушали режим прекращения огня... Под огнём украинских силовиков оказались районы столичного аэропорта, посёлки шахты имени Абакумова, Жабичево, Еленовка, Старомихайловка. В Горловском направлении – посёлок Озеряновка и Широкая Балка, а также село Коминтерново в Мариупольском направлении,” – голосом і з інтонацією Левітана продовжував телеведучий.

– Не хочуть українці миру. Ніяк не хочуть! Але ми відстоїмо свою землю, як відстоювали її багато разів. Визволимо наших людей з-під фашистського гніту! Впевнена, що такі хлопці, як мій Альоша, ні п'яді руської землі не віддадуть ворогові. Тому й сидимо тут сьогодні з тобою, Антоніно, випиваємо спокійно в очікуванні Нового року, – Олена Павлівна підняла чарку й продовжила: – Давай за синів наших, твій теж десь там...

Антоніна Войтехівна підвела похилену голову й подивилася прямим поглядом. Спина її вирівнялася, риси обличчя стали спокійними й розслабленими, немов тільки-но вона прийняла важке й відповідальне рішення.

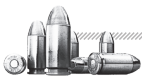
– А яку “свою землю”, Павлівно? Я приїхала в Донецьк п'ятнадцятирічною дівчинкою з Гродненської області, щоб вступити до технікуму. Батьки відправили з Білорусі в Україну – отримати якісну освіту й гідну роботу. Тоді з усього Союзу люди їхали сюди на заробітки. Вони їхали в Україну, яка і росіян приймала тут, на Донбасі, щоб дати їм можливість заробити. А вийшло, як у дитячій казці “Зайчикова хатка”, – тепер і сама земля Донецька російською стала.

Очі Олени Павлівни округлилися, рука з чаркою повільно опустилася на стіл.

– Ти що ж це таке говориш? А як же референдум? Стільки людей – за Росію! Чи сина свого вигороджуєш? Ну, чого мовчиш, ніколи про нього не розповідаєш? Боїшся, що відповідати доведеться йому, карателю?! – гнівно вигукнула Павлівна.

“...Напомним, что на период новогодних праздников с 23:00 23 декабря по 5:00 8 января в республике приостановлено действие комендантского часа...” – далі вів своє диктор.

– Вигороджую сина? А за що й перед ким мені його вигороджувати?! Перед тобою чи що? Чи перед людьми, в яких ані принципів, ані життєвих позицій? Які вчилися в українських

школах, служили й Присягу складали на вірність громадянам України, паспорти отримували, а тепер раптом росіянами стали? Та й Росії ви не потрібні. Невже за ці роки не зрозуміли?! Не потрібні люди-зрадники. Знаєш, Павлівно, зраду люблять усі, а ось зрадників – ніхто. І Путін твій – теж.

Жінки мовчки дивилися одна на одну. Звук телевізора, здавалося, рвав тишу, яка запанувала.

“...Сейчас новое обращение главы ДНР... Вместе мы достойно прошли этот путь, ещё раз доказав свою сплочённость, единство, преданность своей Родине, интеграции с Россией... Мы верны своим идеалам, ценностям, языку, культурному и историческому наследию...”

– Ось як ти заговорила? Так чому ж не поїдеш в Укрупію свою, чому тут сидиш? Щось я раніше не чула таких промов, і сином своїм ти не хвалилася.

– А навіщо й перед ким хвалитися? Я пишаюся сином! Пишаюся, що ми з Іваном правильно його виховали. Я ні на мить не сумнівалася, що в 2014-му він, як і тисячі інших, зробить правильний вибір. І коли в серпні 2014-го приходили до нас додому автоматники бородаті з “неруським” акцентом, то так їм і сказала – він виконує свій обов’язок перед країною. І я пам’ятаю, як вони тоді опустили очі, припинили обшук і пішли геть. А не їду нікуди, тому що тут – мій дім, і я впевнена, що прийде час, і жителі Донбасу зрозуміють, як їх використовували. Використовували незнання історії, недосконалість виховання національного духу, гордості за себе й попередні покоління, відсутність почуття відповідальності перед дітьми.

“...Ещё одну искреннюю благодарность я хотел бы высказать от вашего имени Российской Федерации, ее руководству – без неоценимой помощи и поддержки России нам было бы сто- крат сложнее...”

– А мій Альоша, по-твоєму, теж зрадник?

– Помилився твій Альоша, Павлівно. Ти ж сама говорила в 2014-му, що на службі в нього проблеми. Спочатку він негативно ставився до командирів своїх, потім – до уряду, а потім – і сама країна раптом не його стала. А він же Присягу складав!

– Так що ж він під суд мав іти?! Вигадали вони там розтрату якусь. На нього все повісили. Падлюки!

– Ти сама, Павлівно, назвала причину його... зради! – різко й рішуче мовила хазяйка квартири. – А Росія лише вміло використала ті чи інші ситуації, в яких опинилися люди. Одне хочу сказати тобі на завершення – людина має бути порядною, і це можна здійснити в будь-яких умовах, при будь-якій владі. Порядність, Павлівно, не передбачає героїзму, вона передбачає неучасть у підлості.

“...Желаю вам крепкого здоровья, благополучия и долгожданного мира. С Новым годом!” – завчено прошелестів голос Пушиліна.

Антоніна Войтехівна підняла чарку з наливкою і, дочекавшись останнього удару курантів, мовила:

– Так що, Павлівно, давайте вип’ємо за мир і, звісно ж, за перемогу! Нашу перемогу!

Матері, не чаркуючись, випили...

* * *

1 січня рано-вранці пролунав дзвінок у двері.

– Хто? – спитала Антоніна Войтехівна.

– Открывайте! Министерство государственной безопасности ДНР.

СХРОН

Пролог

З нагоди третьої річниці від дня визволення Донецької області від фашистських загарбників у 1946 році Донецькому гарнізону міліції було урочисто вручено прапор. Минали десятиліття, епохи, він змінював свій вигляд, але не місце – повсякчас зберігався в холі Донецького міського управління міліції. Зберігався, аж поки у 2014 році не прийшли інші загарбники – російські...

* * *

Палюче донбаське сонце ще не висушило трави в степах і балках – зелень зберігала свій насичений колір. Зелений Донбас можна побачити тільки наприкінці квітня – початку травня, з часом буяння зелених кольорів поволі вщухатиме, поступаючись сухотно-жовтому.

Лісосмуга, яка пролягла до підніжжя терикона на околиці Донецька, вабила око густим листям, що майже не пропускало сонячного світла. Само сонце тільки-но встало з-за обрію, і його перші промені освітили чоловічі постаті в гущавині заростів.

– Ну, что, сука, доігрався?! Пока ми там, на передовій, ти, урод, народ наш грабіш? – молодик у камуфляжі з шевроном “Донецька Народна Республіка” направив АКСУ на груди чоловікові, який стояв на колінах з мішком на голові. Поруч стояло ще двоє бойовиків у такому ж камуфляжі, позначеному нашивками з російським триколом. На всіх трьох були бро-нежилети й балаклави.

– Ну, пожалуста, я всьо об’ясню!.. У мене бил приказ командіра... Ми же для дела еті плазми забралі, – волав той, що стояв навколішки. Його одяг – камуфляжні штани й футболка з приколотою на грудях георгіївською стрічкою – свідчив про належність чоловіка до лав бойовиків.

– Для дела?! Ви, мародьори, Ледовую арену разграбілі і сожгли. Она ж для людей била! Для какого такого дела, а? – один з бойовиків берцем штовхнув допитуваного так, що той упав на землю, після чого дав автоматну чергу поруч з головою своєї “жертви” – щоб пригнітити волю “борця за руський мир”.

– Кто іменно давал команду виносить імущество? Кто ещю бил с тобой? Фаміліі, позивние, номера мобільних телефонів?.. Кудя вивезлі всьо похіщенное с Ледовой арени? Урод, у тебя есть трі мінути, чтобы всьо рассказать, ілі, по закону военного времени, следующая очередь разнесёт твой тупой череп! – крижаним тоном, цідячи слова, мовив другий бойовик, присівши навпочіпки біля голови невдахи. – Повторяю, у нас, военной контрразведкі, разговор короткій.

– Да я всьо понял! Подождіте! “Пятый”... Ну, ето позивной командіра... сказал мне, “Дембелю”, “Шураві” і “Ростову” загрузіть те плазми в ЗІЛок, там ещю ето... компи билі, бухло із шкафов і, ето самое, мелочь всякая... Ну, ми погрузілі всьо, как сказано било. Затем “Дембель” обліл всьо, что там осталось, бензіном і поджог. Ми уехали на базу і оставілі там грузовік.

Уже другіє разгружали. Я не відел – ми бухать пошлі... Не убійайте, прошу! Я приказ виполнял...

* * *

Сріблястий “ланос” мчав пустим Ленінським проспектом. Транспортного потоку, звичного для денної пори, не було. На початку травня 2014 року, коли в Донецьку запанував хаос “русской весны”, значна кількість мешканців виїхала до інших регіонів, а ті, які залишилися, намагалися зайвий раз із домівок не виходити.

– “Дід”, не газуй так! Куди ти поспішаєш? Давай, на будівництво завертай – перевдягнемоя і в контору поїдемо, – чоловік у камуфляжі сидів на пасажирському сидінні й, затиснувши між колінами автомат, шукав щось у телефоні. – Гадаю, можна вмикати телефони. Операцію завершено.

Тут той, що сидів за кермом, голосно засміявся.

– “Хмурий”, а чітко ти такий: “Всем аставаються на местах! Контрразведка ДНР!” Я, чесно кажучи, думав, що “апалченци” зараз почнуть бикувати, а вони, бачили, як у штани понакладали!

Тепер вже сміялися всі троє – щиро й до сліз – як сміються люди лише після спаду великого емоційного напруження.

Автівка заїхала на територію будівництва, з неї вийшли троє чоловіків у військовому екіпуванні. Вони швидко покидали бронезилети, берці й камуфляж. Потім дістали з пакетів інший одяг, і вже за кілька хвилин в автівку сіли троє цивільних у джинсах і футболках.

Із динаміків автомагнітоли пролунав голос ведучого: “...А сейчас на “Русском радио” – “Братья Карамазовы”...”

– “Лис”, ти патрон з патронника дістав? – “Хмурий” оглянув усі автомати.

– Щас у ямку скочимо, дізнаєшся, – огризнувся наймолодший від усіх “Лис”.

– Жека?!

– А?

– Мы сдохли давно.

Вот наши могилы, а на могилах кресты!

– Жека?!

– Ну, что?

– Я знаю одно –

Вытекло время, но руки чисты!

Холодно в земле, и кончился ток,

Вставай, браток, нам надо идти!

А кто-то еще ждет слоеный пирог,

А кому-то охота поплескаться в крови!

Наша маленькая стая уходит в небо...

Через пів години трійця заходила в будівлю Донецького міського управління міліції.

– Диктуйте, я записуватиму. Хто ще виносив телевізори, й хто конкретно підпалив? – Санич (так хлопці називали начальника відділу карного розшуку Сергія Олександровича Бичіна) схилився над блокнотом і почав нотувати інформацію оперуповноважених.

Кабінет, у якому відбувалися події, був доволі просторий, з високою стелею й балконом. За зелений колір стін опера охрестили його “зеленою кімнатою”. Саму будівлю міськуправління було зведено ще в дореволюційну добу, нині вона являла собою архітектурну цінність.

Закінчивши нотувати, Санич підвів на хлопців очі.

– Що у вас іще цікавого?

– Ось “ствол” його. Це, напевно, ПМ із тих, що у ДСОшників¹³ віджали, – “Хмурий” поклав пістолет на стіл.

– Реєструйте рапорт, черговий слідок вилучить, – Санич покрутив пістолет у руках, вийняв обойму й патрони та продовжив: – Там труп ополченця в Кальміусі знайшли. Ці містом гасають, говорять, не бухав він і потонути не міг. Автомат зник... Що скажете?

– Яка втрата... Ми сумуємо, Санич, – мовив “Лис”, і всі троє встали разом, схиливши голови у показній скорботі.

– Годі блазнювати, вони реально кипішують. Другий нещасний випадок за десять днів. І зброя зникла. Майже землю риють. “Весло”¹⁴ де?

– Сховали надійно. Пробили по базі – автомат кримський, з військової частини, – “Хмурий” підійшов до вікна й виглянув на майданчик перед управлінням. – Ми підемо відпочивати. Увечері будемо на зв’язку.

* * *

Напередодні подій, які 9 травня відбулись у Маріуполі й у Донецькому профілакторії “Шахтарські зорі”, ще у квітні надійшла команда роздати наявну зброю міліціонерам на постійне носіння, а ту, яка залишилась, вивезти з кімнат озброєння.

На той час правоохоронці вже мали негативний досвід військових частин АР Крим, коли цивільні захоплювали їхні території, а щодо них не можна було застосувати зброю. Прикриваючись цими цивільними – людьми похилого віку й жінками, – слідом заходили бойовики. Законна заборона застосовувати зброю в місцях скупчення людей була причиною беспорядності військових і міліціонерів, а згодом змушувала правоохоронців її віддавати. За цією ж схемою було захопле-

¹³ ДСО – Державна служба охорони

¹⁴ “Весло” – військ. жарг. – автомат Калашникова з нескладаним прикладом

но військові частини й відділи міліції в Донецькій і Луганській областях. Саме тому заходи щодо зброї, яка перебувала в особистому користуванні правоохоронців, були цілком доцільні й обґрунтовані.

Отже, виконуючи команду, керівники Петровського, Кіровського, Ворошиловського, Пролетарського, Будьонівського й Калінінського райвідділів вивезли та сховали зброю самостійно.

Ленінський, Київський, Куйбишевський райвідділи й Донецьке міськуправління влаштували спільний схрон в одному з селищ за містом. У який спосіб і куди саме вивезти зброю, було обговорено у вузькому колі осіб, оскільки в кожному підрозділі були зрадники, які підтримали ідею “русской весны”. Витік інформації становив реальну загрозу життю й здоров’ю міліціонерів-учасників операції та їхніх рідних...

– На минулому тижні Кіріндясов сказав усім керівникам роздати зброю особовому складу. Хто боїться – не наполягаємо. Нехай краще в нас зберігається, ніж якийсь боягуз віддасть її сепарам. Усі райвідділи відзвітувалися, що зброю роздано. Завтра заступає нормальна зміна, тому зранку завантажуюмо ту, яка залишилася в ДМУ¹⁵, в автівки й вивозимо, – начальник кримінальної міліції Донецька зібрав у своєму кабінеті надійних оперативників. – Саніч, я поїду в Київський райвідділ і там організую завантаження. Зі мною нехай їдуть ще двоє. Куйбишевка – самі справляться, тільки везуть до нас. Де перевантажувати – вирішимо пізніше. Паша сам організує в Ленінському й привезе туди, куди визначимося. Але говорить, що краще до нього на дачу – у Волноваський район. Там начебто спокійно.

– Може, десь на околиці міста квартиру знімемо й у ній складемо? – запропонував “Хмурий”. – І чергуватимемо по черзі.

¹⁵ ДМУ – Донецьке міське управління міліції

Трохи поміркувавши, присутні дійшли висновку, що охороняти в квартирі – ненадійна справа. Рано чи пізно сусіди звернуть увагу на те, що в неї заходять сторонні, й схрон буде викрито.

Наступного дня зброю із зазначених підрозділів було зібрано й трьома легковиками перевезено на дачу в одному з сіл Волноваського району. Там залишились чергувати “Дід” і “Лис”.

– Як гадаєш, скільки нам тут сидіти доведеться? – “Лис”, сидючи під горіхом на лавці, неспішно перемовлявся з “Дідом”, який був йому братом. – Воно, звісно, на природі й нічого. Але починає вже набридати. А тут ще ця невідомість.

– Та не може ж це тягнутися вічно! Невже київська влада не розуміє, що тут відбувається? Повинні ж направити Національну гвардію – її вже місяць як створили. Сконцентрувати силовиків, нам конкретні команди дати. Маячня ж відбувається! Я – немов уві сні. Сподіваюся, що прокинусь – і все як раніше.

– Ні, брате, як раніше вже ніколи не буде...

Через тиждень міліціонерів змінили колеги.

* * *

Події в Донецьку та на території області розгорталися швидко й трагічно.

13 березня 2014 року пролилася перша кров у боротьбі за український Донбас. На центральній площі Донецька під час мирного мітингу був убитий 22-річний студент із Бахмута Дмитро Чернявський.

6 квітня сепаратисти захопили приміщення облдержадміністрації, зрізавши з флагштока український прапор.

27 квітня вони зайняли будівлю обласної державної телерадіокомпанії.

28 квітня відбувся останній проукраїнський мітинг, під час якого проросійськи налаштовані молодики жорстоко розправились із мешканцями міста, що сміливо вийшли підтримати свою країну.

4 травня сепаратисти захопили приміщення військової прокуратури.

9 травня відбулися події в Маріуполі, які забрали життя міліціонерів і цивільних осіб. У вогні було знищено міське управління міліції. У Пролетарському районі Донецька підрозділи Гірка оточили профілакторій “Шахтарські зорі” й заволоділи зброєю відряджених з Чернігівської області співробітників полку патрульно-постової служби.

16 травня бойовики захопили будівлю штабу Східного оперативно-територіального об’єднання Нацгвардії України у місті Донецьк. Особовий склад було передислоковано.

1 червня відбувся штурм Головного управління МВС України в Донецькій області, під час якого загинув співробітник “Сокола” Логінов, а його напарник Новіков отримав тяжке поранення. Під час відбиття нападу було поранено ще трьох міліціонерів спецпідрозділу “Беркут” і сімох співробітників главку, серед яких – жінка.

5 липня проросійські бойовики на чолі з Гіркиним залишили Слов’янськ, їхня колона безперешкодно увійшла в Донецьк.

У вирі подій представники самопроголошеної ДНР намагалися переконати силовиків присягнути на вірність новоствореній республіці. Але оскільки співробітники Служби безпеки України, Національної гвардії й прокуратури покинули Донецьк і в окупованому місті залишались лише міліціонери, то саме вони й стали об’єктом пильної уваги окупантів.

Так, 7 липня просто на вулиці троє бойовиків зупинили начальника кримінальної міліції. Йому запропонували сісти в

автівку та їхати з ними. Від такого “запрошення” міліціонер просто не зміг відмовитись – на нього дивились три автоматних стволи.

Його привезли до будівлі СБУ (на той час уже відома “Ізбушка”), де базувалися підрозділи бойовиків. Довго вели коридорами й нарешті завели в кабінет, у якому за столом сидів рослий чоловік у камуфляжі. На столі перед ним лежав АКМ, на підлозі біля крісла – бронежилет і каска.

Оперативник одразу ж відмітив про себе, що чоловік явно не власник кабінету – якось не вписувався він у це приміщення. А коли бойовик без зайвих зволікань назвав свій позивний – “Абвер”, зрозумів, що має справу із заступником Гірка-Стрелкова – так званого “міністра оборони” ДНР, направленого Російською Федерацією для розгортання війни на Донбасі.

Лише згодом міліціонер дізнався, що “Абвер” – це Сергій Здрілюк, колишній співробітник контррозвідки СБУ, який проходив службу в Автономній Республіці Крим, де й був завербований російськими спецслужбами.

У квітні Гіркин і Здрілюк разом із загоном прибули із вже окупованого Криму через територію Росії до міста Слов’янськ. 12 квітня 2014 року російська диверсійна група Стрелкова захопила Слов’янськ на три місяці (до 5 липня). Він став першим окупованим українським містом. Усе почалось із захоплення будівель СБУ та райвідділу міліції.

14 квітня було офіційно оголошено проведення Антитерористичної операції (АТО) та розпочалась гібридна війна з Російською Федерацією...

“Абвер” одразу в ультимативній формі заявив “гостю”, що особовий склад Донецької міліції повинен присягнути на вірність ДНР. Але, почувши відмову й те, що Присягу складають раз у житті, трохи знітився. Після цього бойовик перейшов до

дискусії. Він, як і затриманий міліціонер, був оперативником і вміло розставляв логічні пастки. Зі свого боку, начальник кримінальної міліції, розуміючи, що звідси лише одна дорога – “на підвал”, вирішив розставити крапки. Добре знаючи історію та розуміючи, як спрацювали Російські політичні технології, він спробував розтлумачити “Абверові”, що Донецьк – це українська територія і залишиться такою за будь-яких умов.

Той спокійно, не заперечуючи, вислухав, а потім одразу ж перейшов до наступного прийому.

– Согласно с международными нормами сотрудники милиции являются НЕКОМБАТАНТАМИ, – дивлячись на свого опонента немигаючими очима, сказав Здрілюк. – Вони не приймають участя в боєвих діях, а повинні виконувати тільки правоохоронительні функції.

– Так ми їх і будемо виконувати, – розпочав було опер, але схаменувся. Він добре розумів, що перебуває у вкрай невідповідному становищі, а його життя наразі залежить від реакції цього зрадника.

Тоді той продовжив гнути свою лінію. Дістав із шафи дві чарки й напівпорожню пляшку горілки. Налив.

– Я тільки вчора со Славянска. Мої пацани погіблі. Давай помянем.

– А ми вчора своїх поховали, – маючи на увазі трьох загиблих міліціонерів, яких розстріляли бойовики в Куйбишевському районі Донецька, відповів начальник кримінальної міліції. – Так що давай.

Потім бойовик налив по другій. Міліціонер розумів, що він хоче таким чином спробувати схилити його до розмови в іншому руслі. В той же час втрачати було нічого – він уже уявляв себе в одній з камер для полонених.

“Абвер” підвівся, підняв чарку:

– Ну, за победу!..

– Так, за НАШУ победу, – відповів правоохоронець крилатим висловом з фільму, який умить промайнув у голові і, не чаркуючись, випив.

Обличчя Здрилюка застигло й витягнулось, очі гнівно свердлили опонента. Раптом він голосно розсміявся, сів у крісло й, нічого більше не кажучи міліціонерові, покликав конвоїрів.

– Виведіте его за територію! Пусть ідьот...

Через кілька днів міліціонери Донецька отримали наказ вийти з окупованого міста до Маріуполя та інших населених пунктів. Вихід правоохоронців та розробку заходів конспірації за розпорядженням уряду забезпечував генерал-майор міліції Юрій Володимирович Седнев.

У той час деякі співробітники міліції просто звільнилися, деякі зрадили й перейшли служити окупаційній владі. Але переважна більшість особового складу, виконуючи наказ, залишила свої домівки та різними шляхами вийшла з оточеного блокпостами бойовиків Донецька до нових місць дислокації.

* * *

– Мені дуже не подобається, що особовий склад обговорює, хто й куди вивіз зброю. Це, звісно, поки що здогадки, але ж вони правильні, – Санич крокував кабінетом від однієї стіни до іншої та помітно нервував. – Ми не можемо ризикувати.

– Сергію Олександровичу, Ви праві. Тут кожен другий дивиться в бік Росії. Маємо бути напоготові, – “Дід”, сидючи на приставному стільці, олівцем малював поверх роздрукованого зведення щодо скоєних та розкритих правопорушень. Крім них у кабінеті перебували “Хмурий” і ще двоє надійних оперів. Обличчя у всіх були серйозні й зосереджені.

– Отже, так, пацани, – Санич сів на своє робоче місце, обвів

рішучим поглядом присутніх і продовжив. – Завтра зранку в цьому ж складі на трьох автівках їдете до Паші на дачу. Завантажуєте “залізо” й вивозите у хатинку в селі. “Дід” покаже. Для всіх – завтра ви їдете на Петровку займатися розкриттям убивства. Минулого тижня на звалищі під териконом було знайдено труп з ножовими. Я це сьогодні на оперативці озвучу. А ви йдіть, думайте, яким маршрутом їхатимете. І хто порожньою автівкою першим поїде – дозорчим, так би мовити ...

* * *

На світанку прибули додому до Павла Свіра, де напередодні вже було підготовано схованку для зброї.

На той час у будинку вартували “Лис” і ще один молодий опер із позивним “Азазелло”, який прийшов працювати у відділ за пів року до подій, що на той час відбувалися. Хлопець змалку займався тайським боксом, мав твердий характер, але разом з тим був дуже прямолінійний, а іноді навіть нестриманий. Поламані на тренуваннях та змаганнях ніс і вуха, коротка зачіска, яку перетинав отриманий ще в шкільній сутичці шрам, надавали оперативникові доволі суворого вигляду. Однак, попри складний характер, будь-яке доручення він виконував чітко й без зайвих запитань.

Коли хлопці обирали собі позивні, то дуже швидко й влучно, навіть з гумором, вигадали їх один одному. Для розшуківців так було зручно, оскільки під час служби їм не раз доводилось вигадувати псевдоніми своїм агентам. Але, коли черга дійшла до Ігоря, запанувала тиша.

– Пацани, а як бути з оцим персонажем? Ігоряне, ти вже, мабуть, сам давай вигадуй. Бо в мене на язиці тільки образливі крутяться, – засміявся “Хімік” (свій позивний він отримав через захоплення... бодіблінгом).

– Секундочку, – Безруков щось шукав у мобільному телефо-

ні, набираючи в пошуковику. – О, знайшов! Слухайте, цитую: “Демон, помічник Воланда. Внешность – “с торчащим изо рта клыком, безобразящим и без того невиданно мерзкую физиономию”, с бельмом на правом глазу, отталкивающая. Его основные обязанности связаны с применением силы: “надавать администратору по морде, или выставить дядю из дому, или подстрелить кого-нибудь, или какой-нибудь еще пустяк в этом роде”. Покидая землю, Азazelло принимает настоящий облик – облик демона-убийцы с пустыми глазами и холодным лицом.”

Яксь мить стояла тиша, опера перетравлювали інформацію. Раптом не тільки стіни кабінету, а й усього управління здригнулися від реготу...

Зброю завантажили в багажники трьох службових автівок, якими кермували “Лис”, “Азazelло” та “Хмурий”.

“Дід” на власному автомобілі поїхав уперед, щоб розвідати ситуацію й не натрапити на блокпост сепаратистів. Зв’язок – за допомогою радіостанцій. Автівки трималися на відстані одна від одної, щоб у разі примусової зупинки однієї машини в інших була змога вчасно змінити напрямок. Але “Дід”, який добре знав місцевість, вдало зумів прокласти маршрут ґрунтовими дорогами, й усі безперешкодно дісталися до села.

Зупинилися поблизу околиці в лісосмузі, заїхавши так, що не видно було з дороги. Потім уже, щоб уникнути підозри, брати “Дід” і “Лис” однією автівкою почали вивозити “вантаж” до сільської хатини. Таким чином, уже за дві години мішки зі зброєю було перевезено та сховано на горищі.

Людей на вулицях не було – всі сиділи по домівках, оскільки неподалік ішов стрілецький бій.

* * *

Відтоді “Дід” з “Лисом” залишилися у будинку наглядати за схроном. Але вже за тиждень Саніч був змушений викликати “Діда” в Донецьк для виконання іншого завдання.

Наступного дня на в’їзді в село сепаратисти розташували блокпост. Їм симпатизувала більшість мешканців населеного пункту.

“Дід” ще з одним братом, який тут мешкав, – Михайлом – розповіли місцевим легенду про те, що він звільнився з міліції й шукає роботу. А поки що допомагає братові поратись по господарству.

Бої навколо села не вщухали. Мінометні обстріли велися щодня – то з одного боку, то з іншого. Будинок стояв край села, далі простягнулася балка, в яку не заходили ні бойовики, ні наші збройники.

У двадцятих числах липня 2014-го в село увійшов підрозділ бойовиків – близько тридцяти осіб. Їхній БТР¹⁶ став посеред вулиці, почалася “зачистка”¹⁷.

– Міхо, давай ще раз повторимо: ми з Ванею звільнилися майже одразу. Хотіли до матері в Росію їхати, але вона поки що не може знайти нам роботу. Чекаємо. Я допомагаю тобі по господарству, – “Лис” укотре інструктував брата.

– Та пам’ятаю я все. Пронесе.

За вікном почувся звук мотора. Михайло виглянув у вікно – біля паркану стояв БТР, з броні якого зіскочило восьмеро бо-

¹⁶ БТР – бронетранспортер – клас броньованих машин военного призначення для транспортування особового складу

¹⁷ “Зачистка” – назва оперативно-силових заходів у населених пунктах, під час яких житлові райони блокуються, здійснюється їх обшук від однієї будівлі до іншої. Ці процедури можуть супроводжуватися перевіркою документів, які посвідчують особу громадян, оглядом приміщень, споруд тощо, з метою затримання підозрілих осіб, які можуть бути причетні до протилежної діяльності, а також виявленням та вилученням заборонених для обігу предметів (зброї, вибухівки, наркотиків тощо)

йовиків. Двоє зупинились біля воріт, двоє обійшли навколо двору й залишилися спостерігати позаду. Старший та ще трое бойовиків зайшли на подвір'я. Тільки-но вони підійшли до дверей, як з будинку їм назустріч вийшов Михайло.

– Добрий день, – одягнений лише в шорти хлопець переляканими очима дивився на озброєних чоловіків.

– Добрий. Старший лейтенант Малашенко, – представився той. Михайло мимоволі поглянув на шеврон “Русская Православная Армия” – патч із чорно-синьо-червоним стягом. – Нас цікавить, хто тут проживає. І надайте документи, що підтверджують Вашу особистість.

– Поняв. Ми з братом тут живемо. Мати наша – в Росії, а ми за господарством стежимо. Проходіть. Брат – в домі, а я зараз документи принесу, – Михайло повернувся та увійшов у будинок. Слідом за ним – старший і ще двоє.

“Лис” сидів за кухонним столом і колупав виделкою смажену картоплю в тарілці.

– По нашій інформації, в домі проживає працівник міліції, – сказав бойовик з українським прізвищем Малашенко й уважно подивився “Лисові” в обличчя.

– А-а-а!.. – простягнув “Лис”. – Так єто я. Тільки я уволілся ещю в марте, когда увідел всю ету возню.

– Копія наказу об звільненні єсть? – запитав Малашенко, переглядаючи паспорти, які йому надав Михайло.

– Та какой наказ? Там бардак такой. Я рапорт написал, ксиву і жетон в кадрах оставил. Больше і не выходил. Я ж не одін такой. Жду, когда мати позвонит, – мотану в Ростов. Она там работу должна найти.

– Ну, а чего к нам не ідошь служить? Землю свою захищать от нацистов? Взгляди не позволяют ілі боішся воевать? – Малашенко поплескав паспортами по долоні й на крок набли-

звився до “Лиса”. Став поруч, майже обличчям до обличчя.

– Єслі в теченіє неделі с работой не решится, то, может, і к вам пойду. Телефон оставьте, – зробивши “зацікавлене” обличчя, відповів хлопець. – Ви ребят зовіте, а я сальца нарежу сейчас – хоть перекусіте.

– Пацани, ану налетай! – вираз обличчя й голос у старшого пом’якшали.

Через кілька хвилин двигун БТРа загуркотів, він зірвався з місця, залишивши тільки чорну хмаринку дизельного вихлопу.

– Міхо, дивно, що вони не всі поспіль будинки обходили, а одразу до нас під’їхали. Та й про мене знали... Злив же хтось!

– А що, нікому? Пів села – “ватні”, – зі злістю відповів Михайло. Обидва сіли на стільці й ще довгий час сиділи мовчки – кожен у своїх думках.

Через кілька днів брати дізналися, що інформацію бойовики отримали від сусідки, чиє домоволодіння межує з Михайловим. Жінку бачили біля крамниці – вона розмовляла зі старшим загону сепаратистів. Як з’ясувалося, у такий спосіб вона клопотала про пільги для свого сина Максима Рудичева, який відбуває довічне ув’язнення в Донецьку. Донеччани добре пам’ятають жахливе вбивство п’яти співробітників ПриватБанку – чотирьох жінок й охоронця, – скоєне 29 грудня 2011 року...

* * *

На початку липня від генерал-майора міліції Седнева надійшла команда щодо передислокації в Маріуполь. Туди прибули ті міліціонери міськуправління, які залишилися вірними Присязі.

“Дід” заїхав за “Лисом” і, поспіхом покидавши речі в спортивну сумку, вони виїхали до “міста біля моря”. Того ж дня їх

було включено до складу загону “Тайфун”, куди вже входили співробітники управлінь карного розшуку та протидії наркозлочинності, УБОЗу обласного главку й оперативники Донецького міського управління.

Братів зустрів начальник карного розшуку Донецька Павло Свір. Він розповів, що за наказом начальника главку Пожидаєва для виконання завдань штабу АТО з оперативників було створено загін “Тайфун”, і що наразі інструктори проводять тренування щодо поводження зі зброєю, тактики дій із “зачистки” приміщень, ведення бою в міських умовах, основ медичної допомоги.

Згодом усіх міліціонерів, які увійшли до складу новоствореного підрозділу, МДБ¹⁸ самопроголошеної ДНР оголосило в розшук як зрадників республіки. Деяким заочно було винесено смертний вирок. Листівки-орієнтування на міліціонерів бойовики вивішували скрізь і обов’язково – поблизу місць мешкання батьків і близьких, у яких періодично проводили обшуки.

– “Лисе”, привіт! – Дмитро Безруков з позивним “Амідов” підійшов до братів. Потиснули руки. – А ми вже на вас зачекалися, вирішили, що в партизани пішли.

– Ну, не без цього – довелося трохи й попартизанити, – розсміявся “Лис”, одягаючи спортивну форму – за кілька хвилин мали початися навчання з тактичної підготовки.

– Чуєш, там все нормально? Схрончик лежить? – пошепки спитав “Амідов”.

– Поки що порядок. Ти не дуже озвучуй. Навіть пошепки. Ризик у цій справі не потрібен.

* * *

Після захоплення 1 червня бойовиками обласного главку міліції, відчуваючи, що є загроза захоплення міськ-

¹⁸ МДБ – Міністерство державної безпеки

управління, Санич наказав Дмитру сховати прапор Донецького управління міліції.

– Димоне, зараз люди розійдуться, ти прапор зніми з деревка й сховай десь. Не хочеться, щоб він цим сволотам дістався.

Дмитро, коли вивіз прапор, зателефонував “Лису”, з яким мав довірливі відносини.

– Брате, треба зустрітися. У мене – прапор управління. Давай його до “заліза” приховаємо.

“Лис” приїхав на околицю міста. Там Дмитро передав йому прапор, щоб той відвіз його до схрону.

– Льохо, тепер сміливо можеш їхати до сепарів на службу. Приймуть на нормальну посаду, – засміявся Дмитро. – Склад зброї, прапор – що ще потрібно людині, щоб зустріти старість у молодій республіці?

– Друже, я б з радістю. Але в мене з сепарами розбіжності з аграрного питання.

Дмитро на мить завис і припинив сміятися.

– Це ж як розуміти – з аграрного? – спитав здивовано.

– А дуже просто. Багатьом нашим співгромадянам, які зрадили Україну, хотілося б мене в цю Донбаську землю закопати, – “Лис” тупнув ногою по ґрунтовому шляху, на узбіччі якого вони стояли. – А я, брате, не хочу, щоб вони по землі нашій ходили...

* * *

Круговерть війни затягнула оперів. Через тиждень у Маріуполь для поліцейських підрозділів надійшла партія АК-74 (чомусь без патронів), бронезилети й шоломи четвертого класу. Окремо для підрозділу “Тайфун” керівництво закупило форму типу “гірка”, берці, аптечки, радіостанції. Патрони (й не тільки) оперативники знайшли самі. Звідки – ніхто не зізнався, але через кілька днів під ліж-

ком у кожного вже стояли цинки¹⁹ з набоями калібру 5.45, гранати, а в декого – навіть РПГ²⁰.

Нові завдання, які постали перед сищиками, повністю відрізнялись від оперативної роботи, до якої вони звикли. Спочатку – фільтраційні заходи²¹ на блокпостах. Трохи згодом почалися виїзди з метою проведення “зачисток” селищ у прифронтовій і “сірій” зонах спільно з Національною гвардією й добровольчими батальйонами. Працювали на мобільних блокпостах, розташованих на рокадних²² дорогах, перевіряли людей і транспорт. Були й ротації окремих груп підрозділу до населених пунктів Авдіївка, Дебальцеве, Мар’їнка. Більш серйозні завдання посипалися пізніше.

31 липня на автодорозі Докучаєвськ–Волноваха диверсійна група розстріляла з кулемета автівку, в якій їхали начальник міськвідділу міліції Докучаєвська Василь Рябоконь і дільничний інспектор Микола Дорошок. Міліціонери з “Тайфуна” отримали від керівництва завдання спільно з Нацгвардією провести оперативно-розшукові заходи й “зачистку” міста. Результатом проведення стало затримання шести членів диверсійного угруповання й коменданта міста, на той час підконтрольного бойовикам. Затриманих було заарештовано, вони свідчили про те, що вказівка про ліквідацію начальника міліції надійшла з Донецька – від Гіркаіна.

24 серпня “тайфунівці” отримали завдання – дістатися до Гловайська, де точилися запеклі бої, забрати полонених і доставити їх у Маріуполь. Група з двадцяти міліціонерів вируши-

¹⁹ Цинк – герметично закрита в заводських умовах металева коробка, в якій на військовому складі зберігаються набой до стрілецької зброї

²⁰ РПГ – мається на увазі РПГ-22 “Нетто” – реактивна протитанкова граната

²¹ Фільтраційні заходи – це перевірка правоохоронними органами окремих осіб або певних обмежених контингентів осіб з метою виявлення й відбору серед них тих, хто становить інтерес для цих органів, відповідно до функцій і покладених завдань

²² Рокада – залізничні, шосейні або ґрунтові дороги в прифронтовій смузі, які пролягають паралельно лінії фронту

ла в самісіньке пекло оточення. Під мінометним обстрілом на позиціях нашим військовим було передано кілька полонених.

Вже прямуючи назад, міліціонери побачили, як полями вздовж лісосмуги поблизу Кутейникового рухається військова техніка без розпізнавальних знаків. Через кілька годин, коли правоохоронці дісталися до Маріуполя і з'явився зв'язок, їм стало відомо, що російські війська замкнули оточення.

І так – день за днем: відпрацювання, фільтраційні й контрдиверсійні заходи, збір оперативної інформації про те, що відбувається в захопленому Донецьку.

– Мені потрібно всього чотири доби, – Ігор Тимошенко, один з найстарших оперативників, вже вкотре підійшов до Іванича, який відповідав за групу донецьких оперів. – Я все продумав до дрібниць. З Волновахи в Донецьк ходять “товарняки”. Їх не так ретельно перевіряють. Захід і вихід будуть по залізниці. У місті є квартири знайомих – тих, що виїхали. У мене є ключі. Зброю сховано там же. Є службова “дев'ятка”, яку хлопці встигли сховати. Вона стоїть на парковці – я дізнавався через людей. Так що все чітко зроблю: заїхав, дістався до схрону, узяв “ствол” і зранку на машині – в міськуправління. Відпрацюю й назад на товарному виїду...

Річ у тім, що оперативники отримали чергову звістку про те, що їхні колишні колеги під головуванням Едуарда Масловського затримали офіцера міліції – співробітницю кадрового підрозділу райвідділу, яка змушена була приїхати в Донецьк, щоб забрати дитину. Вони знущалися над жінкою й катували, поки вона не видала, де сховано особисті справи офіцерів райвідділу. Не вперше у такий спосіб міліціонери-зрадники отримували інформацію про місцезнаходження зброї, особових справ, службової документації (оперативно-розшукових

справ, інформації про агентурну мережу, які в хаосі подій не було евакуйовано або знищено). У перші місяці окупації зрадники, які перейшли до поліції так званої ДНР, наполегливо намагались отримати інформацію про те, хто й куди все це вивозив. Зброя в той час була необхідна всім, і її здобували в будь-який спосіб. Особові справи співробітників були потрібні тим, хто перейшов служити республіці, мріючи в подальшому про службу в РФ. Також спецслужби самопроголошеної ДНР та РФ використовували особові справи для вербування тих, хто виїхав з окупованої території. Без цих документів неможливе подальше проходження служби, призначення на посаду, оформлення пенсії. Отже, деякі велися на маніпуляції.

– Ігорю, ми вже говорили з армійською розвідкою й розвідкою “Дніпро-1”. Ти сам чув – у такий спосіб це зробити неможливо. Тільки за допомогою людей, які “там”. Але наражати їх на ризик заради однієї “пішки” – Масловського – не можна.

У жовтні 2014 року відбулись вибори до Верховної Ради. Про те, як важко вони відбувалися, і те, хто і яким чином прийшов до влади, можна довго говорити, та це вже окрема історія. “Тайфунівців” також було залучено до охорони виборчої дільниці у Великоновосілківці, де склалася найбільш напружена в країні ситуація.

Два тижні правоохоронці провели на цій виборчій дільниці в стані бойової готовності.

* * *

Міністр внутрішніх справ самопроголошеної республіки Олексій Дикий, гупаючи кулаком по столу у своєму кабінеті на вулиці Постишева в Донецьку, кричав на керівників, які сиділи за брифінговим столом:

– Может, мне лично прикажете етім заніматься? Єслі у вас не

хватає мозгов найті, хто і где спрятал оружие і лічніе дела, я найду другіх! “Бес” простреліл ногі Чернишову – і оружие сразу же нашлось!

– Алексей Александрович, ну есть же результаты – на этой неделе два схрона нашлі, – підвівся з місця начальник УБОЗу Шептура.

– Меня интересуєт оружие із донецких райотделов. Доложите, что сделано і всю імеющуюся інформацію! Четири із девяти райотделов і горуправленіє практически без оружия, – Дикий відкрив блокнот і приготувався записувати.

Тут підвівся начальник карного розшуку невизнаної республіки Тимошенко, одягнений так само, як інші, – в російську “гірку.”

– Товарищ генерал, – почав він. – Как уже докладивали ранее, ми понимаем, что оружие Донецкого горуправления, Киевского, Ленинского і Куйбишевского райотделов вивезлі в одін і тот же день, і есть основания полагать, что всьо оно находится в одном месте – у кого-то із руководства ДГУ. По всем іх адресам на подконтрольной нам території ми провели обиски – результата ноль. Есть інформація, что оружие может находится в Волновахском районе – на даче у бывшего начальника розыска Донецка Свіра. Но туда доступа нет. Недавно ополченіє освободіло от “укропов” Докучаевск, я думаю, неделя–две – і наши продвинутся дальше. Там до этого села – пара кілометров. Тогда сразу і проверім інформацію. – Перегорнув аркуш довідки й продовжив: – Также не понимаем, где оружие Пролетарского райотдела. Согласно інформації, его мог спрятать кто-то із заместителей, скорей всего Овчаренко – зам по опер. Но провели обиски у всех, даже у родственніков (вот схема родственных связей), – нічого. В гараже нашлі оператівно-розыскніе дела і всьо. Петровское оружие вернул начальник штаба Гречко, которому поручілі спрятать. Он і спрятал у себя в Староміхайловке. Ми пріпугнули – сразу от-

дал. Остался у нас служити. Калінінское тоже вернули. Родченко его вивез. Потом, когда укроменти на Маріуполь вишли, вернул. Его ж за ето начальником райотдела назначілі тогда.

– А что там с нім? – перебив Дикий доповідача.

– Пока сідіт в СІЗО. МГБ ему інкрімініруєт превишеніє должностних. Он, когда ПриватБанк націоналізіровالی, немало денег і слітков присвоіл. Жена, вроде, питається викупіть его. Кіровскій отдел – оружие всьо в оружейке, благодаря Роману Владіміровичу, – Тимошенко кивнув у бік заступника міністра Романа Грошового, який теж був присутній на нараді. – Дальше – Ворошиловскій райотдел. Большую часть вернули. Кравцов із следствія знал, где хранілось, і помог нам. Будьонновскій райотдел – оружие вивозілі Церковніков і Мінніков.

Тут Дикий знов перебив запитанням:

– А как там Федя Церковніков? Когда вийдет?

– Ещю долго ему. Очень сложное раненіє – ногу хотєлі ампутіровати. Ополченец етот пьяний, когда в райотдел пріехал, на пропускном забрал у дежурного автомат 5,45. Там пуля гадостная такая – погуляла по ноге. Раневой канал сложний, чуть зараженіє не пошло.

– А что по ополченцу?

– Нічего, – похнюпився начальник розшуку. – Не отдалі его нам. Сказалі, ещю раз пріедем – будут стрелять. Он у ніх какой-то “заслуженний”... Мінніков нам сразу не прізнавался, где закопал. Ето пока жену с дочкой не прівезлі – тогда сразу отдал все до едіного ствола.

* * *

Одного вечора, змінившись із нарядів, “тайфунівці” зібрались у куточку актового залу ДК, розташованого на охоронюваній ділянці.

– Ваню, що там у селі говорять? – звернувся до “Діда” Павло Свір. – Під ким воно? Нам треба вивезти “залізо” одразу ж після того, як тут розберемося.

– Наші відійшли нещодавно, але й сепари не заходять. Щодня обстріли. Біля двору все у воронках. Ти ж пам’ятаєш, наше подвір’я – крайнє, далі – балка.

– Тягнути не будемо. Повернемося з охорони дільниці, день відпочинемо й плануємо виїзд за зброєю. Її терміново треба евакуювати. Лінія фронту нестійка. Відіжмуть сепари село – втратимо “залізо”, – підсумував Іванич.

– Звісно, відіжмуть, якщо такі сили на одній виборчій дільниці задіяні. Крім нас, он ще близько трьохсот осіб Нацгвардії, “Сокола” і військові, – розлютився “Лис”.

* * *

Події, пов’язані з виборами, скінчилися на початку листопада. Загін повернувся в Маріуполь.

Через кілька днів особовому складу було представлено нового керівника міліції Донеччини. Генерала Пожидаєва на цій посаді змінив В’ячеслав Аброськін – людина крутої вдачі, дуже різка в прийнятті рішень.

– Іваничу, доповідай керівництву, і завтра виїжджаємо за нашою зброєю, – Сергій Бичін і Павло Свір, увійшовши до кімнати, повсідалися на ліжку. – Як і планували, хлопці готові, автівки заправлені.

Але, коли Іванич доповів про ситуацію зі зброєю заступнику начальника главку Пілігриму, плани змінилися. Через годину його терміново викликали до Аброськіна. Це було перше спілкування з новим керівником.

– Товаришу полковник, прибув за Вашим наказом...

Начальник главку, одягнений у польовий камуфляж, си-

дів у маленькому кабінеті колишнього Маріупольського УБОЗу за звичайним столом на офісному стільці. Поруч на стіні – мапа Донецької області, розділена червоною смугою маркера. Було видно, що лінія ця часто змінювалась, – її витирали й креслили наново.

– А я й не знав, що у вас тут партизанський рух утворився, – спокійним тоном заговорив Аброськін до Іванича.

Той, сприйнявши його слова по-своєму, щиросердо відповів:

– Та по-різному буває, товаришу полковник. Іноді доводиться й партизанськими методами...

– А ось тепер, мій друже, скінчилася партизанщина! – несподівано перейшов на крик Аброськін. – Ви що собі надумали, га? Тобі відомо, де це село знаходиться? Так я тобі покажу, дивись! – полковник тицьнув пальцем у мапу, саме в червону лінію, ліворуч та праворуч від якої виднілися затерті сліди – від колишньої лінії фронту. – Село це постійно переходить то під наш контроль, то під сепарський. Поряд – аеропорт і Ясинуватська розв'язка. Там – постійні бої, – вже спокійніше продовжив Аброськін. – Тому ніякої самодіяльності. Я зателефоную в штаб АТО. Ми визначимся з начальником Центру спецоперацій Нацгвардії.

Через годину начальник главку знов викликав Іванича.

– Завтра відправ когось меткого на “Луну”, в Краматорський аеропорт, щоб змалював ситуацію, розрахував сили й засоби. Ввечері збираємося в мене – обговоримо деталі. Ось контакт керівника підрозділу, – він простягнув папірець з номером телефона й написом “Вісканов Гусейн Хамзатович”.

Наступного дня Сергій Бичін разом з “Лисом” побували в Краматорському аеропорту, де обговорили перебіг операції.

Увечері в кабінеті Аброськіна визначилися, кого саме буде задіяно в заходах, який транспорт, озброєння, радіозв'язок.

Бичін доповів про план операції:

– Само село перебуває в “сірій” зоні. Трохи далі, в лісосмузі, стоїть наша арта²³. Операція проходитиме під легендою “зачистки” села Нацгвардією. Вони розіб'ються на дві групи. Перша піде від середини села, де стоятиме “кугуар”²⁴. Друга почне працювати з краю села – від нашого будинку, де ми й залишимося вантажити мішки зі зброєю. На все сорок хвилин часу. Артилеристи в курсі, зв'язок з ними буде. У разі чого прикриють.

Старшим групи було призначено Іванича. Визначилися також зі складом групи – до неї увійшли ті, хто вже знав про схрон та брав участь у евакуації зброї з Донецька: Павло Свір, Сергій Бичін, Дмитро Безруков, брати “Дід” і “Лис”, “Хімік” й “Азазелло”.

Вийхали на трьох легкових автівках о 3:00. О 7:00 були у Слов'янську, де базувався підрозділ НГУ. Обговорили, обмінялися радіопозивними, стали в колону й вирушили до села.

* * *

Павло Свір дивився крізь лобове скло автівки, руки лежали на кермі, раз по раз лівицею поправляв автомат, який сповзав, коли машину підкидало на вибоїнах ґрунтівки. На його стислих щелепах перекочувалися жовна. Чоловік згадував, як місяць тому забрали його старшу сестру, яка залишилась у Донецьку, – єдину близьку людину, крім сім'ї. Колишні колеги привезли її у відділ та, погрожуючи катуваннями й зґвалту-

²³ Арта – військ. жарг. – артилерія

²⁴ КраЗ “Кугуар” – мобільний броньований автомобіль, розроблений для перевезення й захисту особового складу

ванням, випитували, де наразі перебуває брат, і що їй відомо про вивезену зброю.

Нічого не дізнавшись, зателефонували Павлу. Грубий голос повідомив, що сестра у них у полоні, й він має приїхати, бо через кілька годин їй почнуть відрізати пальці.

– Що ви витворюєте?! – Павло зірвався на крик.

– Ето война – тут все средства хороши, Павел Владімірович, – крижаним тоном відповів незнайомець.

Звісно, що Павло нікуди не поїхав. Та й товариші б не дали – знаючи ситуацію, пильно наглядали, щоб дурниць не наробив. Сестру згодом відпустили. А ось кумові, який приїхав до відділу, щоб дізнатись про її долю, не пощастило – забрали й добу жорстоко катували.

– Хрін вам, а не зброю, – вголос мовив Павло й натиснув на педаль газу...

...Через півтори години, підїжджаючи до села, “Дід” зателефонував братові.

– Міхо, привіт! Як справи? Тихо у вас? “Іхтамнетов” у селі немає? – спитав, сміючись. – Ну, будь удома, заскочу...

Осіння балка край села сухо жовтіла, небо було темне й низьке. Ліворуч і праворуч було чути мінометні “виходи” й “приходи”, але, хто й звідки стріляв, було незрозуміло.

Заїхали, засікли час. Розділились і почали відпрацьовувати хати. Три автівки підїхали до подвір’я. Тут міліціонери одразу ж побачили свіжі глибокі воронки. Такі самі – на городі біля хати. Кинулося в очі й пряме влучення в сарай. Михайло вийшов назустріч, обійнявся з братами, впізнавши їх у балаклавах. Чоловіки поставали так, щоб їх не видно було з сусідніх хат.

– У сарай давно “прилетіло”? – “Лис” нахилився погладити

одного з п'яти різнокольорових кошенят, які гралися біля його ніг. – Чому нічого не говорив?

– На минулому тижні. А що говорити? Все одно нічим не допоможете, тільки смикатись будете. У вас он, – Михайло кивнув у бік незнайомих йому озброєних людей у бронези-летах, касках і балаклавах. – Я бачу, свого клопоту вистачає. Тітку Валю цього ж дня уламком убило. Напевно, перша міна до неї прилетіла, а жінка на подвір'ї була. За слідами крові ми зрозуміли, що вона в будинок заповзла, а там зійшла кров'ю – артерію зачепило. Ми вранці пішли подивитися й знайшли її. Діти в Росії живуть, на похорон не приїхали.

– Да-а-а, брате, оце так справи... – “Дід” дістав цигарки й по одній пригостив братів. Закурили. – Ми за “кладом” приїхали. Будемо тебе “роззброювати”. У нас на все 30 хвилин, допоможи завантажити.

Цієї миті у двір забігла літня жінка й, притиснувши руки до грудей, почала вмовляти присутніх:

– Рідненькі, ви що ж таке задумали? Мішка всю жизнь на очах моїх ріс. Нічого поганого не робив, – торохтіла вона на суржику, як говорять у селах на Донбасі. – Війна почалась, то він з пожарки звільнився – щоб на сепарів не працювати. Два брата його за Україну воюють...

– Стоп, – зупинив її Павло Свір, піднявши руку. – Скажіть, як вас звати?

– Світлана, – вже спокійніше відповіла жінка.

– А по батькові?

– Василівна. Світлана Василівна.

– Світлано Василівно, поясніть доладно, що вас турбує. Ми не збираємося робити нічого поганого. Звичайна перевірка документів.

– От мені, бабі дурной, подумалось, що заберете його та рас-

стріляєте. Злякалась дуже. Война, всяке буває, – вона підійшла до Михайла й поклала свою руку йому на передпліччя, так і не впізнавши двох інших братів.

– Світлано Василівно, – Свір зробив нарочито сердите обличчя. – Не зліть мене й не кажіть дурниць! Вам ні про що турбуватися. Йдіть до себе додому й приготуйте документи для перевірки.

– Хорошо, я поняла, – з цими словами жінка попрямувала до хвіртки, аж раптом знов повернулася до хлопців. – Ви в наступній хаті добре пошукайте – там мати й сестра того ірода живуть, що п'ятьох людей в ПриватБанку стратив, – і, підійшовши ближче, пошепки додала: – Місяць тому курви еті денеєровця раненого ховали і лічили. Потім його родичі з Донецька приїхали і увезли. А вони потім у Донецьк їздили до когось з верхушки й клопотали за сина, щоб за це його з тюрми звільнили.

Видавши таємницю, жінка розвернулася й пішла до себе.

Бичін по радіостанції передав інформацію старшому групу фільтрації. Хлопці ж покидали шоломи й бронежилети та мовчки почали носити мішки з горища до багажників автівок. За 30 хвилин вантаження було закінчено, й від того вантажу днища машин опустилися до землі.

Іванич звернувся до Сергія Бичіна:

– Серий, давай, доповідай, що ми закінчили. Виїжджаємо на околицю села. Там чекаємо й колоною відходимо...

Фразу обірвав свист “приходу” міни. Через секунду метрів за сто від будинку одна за одною розірвалися три міни.

– Ми закінчили. У нас “чотири-п'ять-нуль”. Вирушаємо на край села. Чекаємо на вас там, – затиснувши тангенту, доповів Сергій.

– “Плюс”. Молодці! Вклалися в час, як і говорили. Стає голосно – будемо відходити, – прошипіла радіостанція у відповідь.

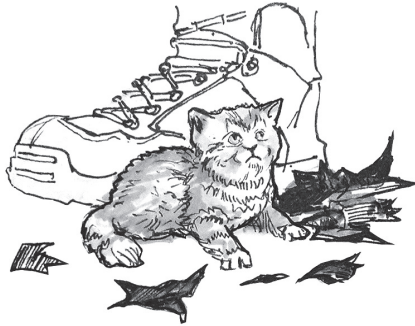

– Грузимося по машинах, – скомандував Іванич.

Поки хлопці прощалися з Михайлом та йшли до автівок, він присів, погладив чорно-біло-руде кошеня, яке разом з іншими кошенятами гралось невеличким металевим уламком міни з гострими, як лезо, краями. Потім узяв цей уламок, підвівся й зі злістю щосили пожбував за двір. Кошенята попритихали й дивилися вслід чоловікові, який припинив їхню небезпечну гру.

Міліціонери посідали в автівки й рушили вулицею до околиці села повз групи нацгвардійців, які ходили по подвір'ях.

На Костянтинівській трасі хлопці обняли й потиснули руки нацгвардійцям, перекинулись кількома жартами та роз'їхалися кожен своїм шляхом.

* * *

Коли в Маріуполі заїхали на подвір'я колишнього УБОЗу, подивитися на те, як розвантажують зброю, вийшли всі, хто був у будівлі.

– Ооо! Дивися, Льохо, – тут ще кілька штук Марголіна²⁵, – “Азазелло” перебирав пістолети, які висипали з мішків, щоб порахувати. – З огляду на нинішній час, це просто дитяча іграшка!

²⁵ Пістолет Марголіна – радянський самозарядний малокаліберний пістолет для спортивної стрільби по круглій мішені на дистанції 25 метрів у праві МП-5 за єдиною всесоюзною спортивною класифікацією

Виявилось, що в привезених мішках 583 пістолети, 5 автоматів, 4 гвинтівки. Набої перераховувати не стали.

Дмитро Безруков дістав прапор і розгорнув його. Всі замочили, дивлячись на знайомий напис, на який раніше не звертали уваги – “Донецьке міське управління ГУМВС України в Донецькій області”.

Потім його обережно й з гордістю взяли брати “Дід” і “Лис” – у цей момент і було зроблено славнозвісне фото з прапором біля зброї.

20 грудня 2014 року з нагоди Дня міліції відбулось урочисте шикування. Морозне повітря прорізали слова наказу: “Нагрудним знаком “За відвагу в службі” нагороджується ...майор міліції Бичін Сергій Олександрович, ...майор міліції Кошелев Євген Вадимович, ...старший лейтенант міліції Казаков Іван Іванович, ...старший лейтенант міліції Казаков Олексій Іванович, ...старший лейтенант міліції Безруков Дмитро Вікторович, ...лейтенант міліції Уразов Ігор Ігорович...”

НЕКОМБАТАНТ СЕРЬОГА

Черговий вибух повернув його до тям, і Серьога відчув, як грудки землі падають на спину, потрапляють за комір бушлата. Скільки часу минуло відтоді, як скінчився бій на заправці й було отримано наказ усім відходити в поле за містом, на позиції військових, він не розумів. Кілька хвилин або годин? Оскільки вибухів більше не було чути, міліціонер перевернувся на спину й озирнувся. Сонце високо – отже, часу минуло небагато. Сніг, змішаний із землею, нагадував якийсь химерний чорно-білий малюнок. Підвівшись, хлопець почав згадувати, як він разом з іншими міліціонерами відходив з бази... Почався потужний арт-

обстріл, і вони разом з дільничним Валентином побігли вулицею приватного сектора, не маючи можливості сховатись. Коли добігли до перехрестя, дві міни розірвались зовсім поруч. Вибухова хвиля вдарила в обличчя, забила важким повітрям вуха, ніс, легені та вирвала зі свідомості...

Валентина поруч не було – мабуть, він побіг далі, так і не зрозумівши, що сталося.

Сергій пішов вулицею в напрямку околиці міста. Нікого зі своїх він не побачив. Взагалі ані на вулиці, ані біля будинків не було людей. Коли міліціонер дістався до наступного перехрестя, почувлись звуки пострілів – трьох поспіль. “Васильок”²⁶ спрацював,” – автоматично відзначив про себе й миттєво кинувся до найближчого подвір’я. За чотири короткі секунди на відстані двохсот метрів пролунали три вибухи.

Хлопець озирнувся й побачив зруйновані паркан і ганок будинку, вибиті вікна, входні двері, що висіли на одній лише петлі. Зрозуміло, що напередодні в дім влучив снаряд або міна. Але це трапилось не сьогодні – на це вказувало те, що чиїсь “турботливі” руки вже встигли витягнути з нього шафу й холодильник, які стояли на веранді біля виходу. Хтось чи щось (ймовірно, черговий обстріл) не дали можливості “доброзичливим” сусідам “евакуювати” майно.

Зайшовши до будинку, хлопець відійшов за стіну й присів. Треба було все обдумати та прийняти рішення. Скоріше за все, ворог уже десь поблизу, і російські найманці вже “зачищають” цю частину міста, тому вийти в поле на позиції, щоб дістатися до своїх, – дуже ризиковано. У полон потрапити не хотілося, навіть думка про це лякала.

Міліціонер відчинив шафу й побачив там чоловічий одяг: кілька штанів незрозумілого кольору, светри, сорочки, драпове сіре пальто. З огляду на зношеність, фасон та розмір речей, їхній власник був уже немолодий.

²⁶ 2Б9 “Васильок” – радянський автоматичний міномет калібру 82 мм

“Що ж, прощавай, старший сержанте!.. Привіт, діду Сергію!” – вимушено посміхнувся двадцятидворічний хлопець.

Після строкової служби Сергій уже другий рік працював у патрульно-постовій службі Дебальцевського міськвідділу. І непогано працював – на його погонах було закріплено товсту личку старшого сержанта міліції. На підході був і диплом про вищу освіту, а невдовзі – офіцерське звання. Добре, щире обличчя хлопця, його надійність та готовність завжди прийти на допомогу сприяли авторитету серед товаришів по службі та громадян. Патрульна служба загартувала хлопчину, і він, хоч і був невеличкий на зріст, завжди в небезпечні моменти діяв рішуче, не даючи правопорушнику можливості оговтатися.

...Сині ватяні формені штани та бушлат з написом “МІЛІЦІЯ” на спині висіли в шафі, поруч стояв невеличкий чоловік у непримітному одязі. Йому можна було дати як п’ятнадцять, так і сорок років. Тільки-но перевтілення було завершено, Сергій почув чийсь кроки й голоси знадвору. Миттєво він відчинив дверцята комори та побачив сходи до підвалу. Закривши за собою ляду, хлопець причаївся.

– Валерчику, давай клейонку. Спочатку вікна заб’ємо, а потім вирішимо, що з дверями робити. Анатолійович нас просив за будинком приглянути. Приглянули, називається...

Близько двадцяти хвилин було чути шерех церати, стукіт молотка, розмови чоловіків, ймовірно, батька та сина. Про що саме вони говорили, Сергій не розчув, а незабаром зарипів сніг під їхніми ногами, і, поволі віддаляючись, всі звуки стихли. Сергій вийшов на веранду, озирнувся – вікна були забиті фанерою та цератою, двері зачинені. Штовхнувши, хлопець зрозумів, що вони теж заколочені. Тепер вийти можна буде тільки вночі, інакше він просто наробить шуму.

На вхідних дверях з боку веранди висів навісний замок, тож

Сергій сів на підлогу й став міркувати. Тільки-но розслабився, одразу відчув утому, і шлунок нагадав, що він не мав риски в роті понад добу. Заплющивши очі, хлопець спробував трохи відпочити, але мозок повернув його до подій триденної давнини.

* * *

Сухпаї у міськвідділі скінчилися позавчора, у деякого залишилися особисті запаси їжі – консерви, печиво, хліб. Потрібно було вирішувати, як нагодувати двадцять вісім чоловіків. Обстріли Дебальцевого майже не припинялися. Десяти-п'ятнадцятихвилинна тиша – і знов росіяни гатять з “градів”²⁷, мінометів, ствольної артилерії. Навіть потрапити до криниці та набрати води було надскладним завданням. По-перше, колеса на всіх автівках попробовано уламками снарядів, по-друге, сама дорога до криниці постійно прострілювалася. Тому міліціонери ввели ще один наряд – “по воду”, найнебезпечніший. Сьогодні була черга Сергія та його тезки – оперативного чергового майора Радченка.

– Закидуй баклажки в багажник! Поїдемо на “сімьорці” розшуковій, на ній зранку колеса поміняли. Наберемо води й до мене додому заскочимо. В мене кабанчик у хліві – все одно пропаде. Допоможеш заколотити? Нам на якийсь час вистачить, – очищуючи лобове скло, запропонував Радченко.

– Свіжинааа!.. З величезним задоволенням допоможу, – мрійливо мовив Серьога.

Цього разу вони спокійно дісталися до криниці, набрали води в пластикові бутлі, після чого під'їхали до майорового подвір'я. Вийшовши з автівки, побачили воронку від вибуху

²⁷ БМ-21 “Град” – реактивна система залпового вогню (РСЗВ) калібру 122 мм. Розроблена в СРСР, випускалася на базі шасі вантажівки Урал-375 із встановленою пусковою установкою 2Б5. БМ-21 “Град” є розвитком установки залпового вогню “Катюша”

на городі, потім – порозбивані вікна в будинку та посічені уламками снаряду стіни. Коли хлопці зайшли у хлів, з кутка почули свинячий рохкіт.

– Ну, Сірій, до бою! Зараз принесу мотузки й багнет-ніж, – Радченко попрямував до виходу.

– Зачекай! Дивись, у неї голова уся в крові.

Радченко повернувся до загородки й перехилився. Почав роздивлятися голову свині. Вона продовжувала рохкати і, коли господар простягнув руку, злякано відскочила. Майор зайшов за загорожу та оглянув тварину.

– Та ти поглянь: у неї за вухом уламок стирчить! Здається, лише під шкіру зайшов. Моя ж ти хрюшо, потерпи, зараз проведемо польову хірургію! – тон Радченка різко змінився, став ласкаво-розчуленим. – Серього, ну я не могу – рука не піднімається. Давай дістанемо уламок!

Хлопці закінчили надавати медичну допомогу свині та домовились повернутися наступного дня, щоб перевірити й обробити поранення. Та цього їм зробити не вдалось – увечері почався безперервний обстріл, і доля тварини залишилась невідомою.

* * *

Звуки кроків і голоси змусили міліціонера насторожитись.

– Та хіба ж ви так забили? Сашо, Валерчику, ви погляньте, які щілини в дверях! Снігу ж намете. Добре, хоч я подивитись прийшла. Ану, витягуйте цей килимок і його ще зверху присандальте, щоб дірки позатуляти! – командував жіночий владний голос.

Тільки тепер Сергій звернув увагу, що сидить саме на килимку, край якого виходить попід дверима на вулицю. І одразу почув, як той заворушився під ним, бо з іншого боку його

вже потягнули. “Все, блін! Спалять зараз!” – встиг подумати міліціонер, миттєво перекочуючись на бік. Одразу ж килимок піддався чоловікам, і вони, не втримавши рівноваги, попадали.

– Мабуть, примерз, – констатував чоловічий голос.

Невдовзі роботу було закінчено, і трійця попрямувала додому. Надворі знов запанувала тиша.

* * *

Але все ж таки того дня всім удалося підкріпитись. А відбулося це так... Коли хлопці повернулися від криниці з водою, але без свіжини, то побачили таку картину: на подвір'ї міськвідділу на вході в підвал, у якому розташовано тир, припнутий за задні ноги, висів здоровенний козел. Шкіру з нього було напівспущено. Поруч стояло декілька хлопців. Хтось тримав таз, хтось – відро з водою. У Павла, відрядженого з главку, – ніж у руках. Рукава своєї “гірки” він закотив по лікоть і білував тушу.

Напроти них з перекошеним від гніву обличчям і пістолетом у руці стояв направлений з Маріупольського главку керівник, який відповідав за весь підрозділ дебальцевських міліціонерів.

– Я вас зараз просто на місці, поруч з козлом оцим розстріляю! Ви, мародери, де його взяли?!

– Іваничу, ти заспокойся! Козел нічий, чесно. Ми його біля зруйнованого будинку помітили. Сам бігав. Усе одно загине. А нам жерти треба щось...

За пару годин тушкованого козла їли всі, навіть похмурий Іванич.

* * *

Спокійно дочекатись темряви та вийти з будинку Сергієві не вдалось. Як тільки надворі почало сутеніти, міліціонер вирішив вибиратися. Озирнувши подвір'я та вікна, зро-

зумів, що фанеру на вікні біля холодильника прибито не так міцно. Сергій наліг плечем, але цвяхи не піддалися, тому він приготувався вдарити ногою. І тут знову почув голоси. Заглянувши в щілину, побачив двох жінок біля будинку на протилежному боці вулиці. Жінки вийшли, щоб забити розбиті вікна. З їхньої розмови зрозумів, що цвяхів не вистачило, тому вони зайшли в будинок.

Тож, не зволікаючи, Сергій ударив ногою, і фанера відскочила. Хлопець перехилився через підвіконня, швидко повернув фанеру на місце та сховався за рогом будинку. Жінки вийшли знову й було чути, як вони забивають вікна. Незабаром до жіночих приєднались чоловічі голоси.

– Здрастуйте. Ви тут проживаєте? Может, віделі кого-то постороннього?

– Та крім вас, нікого, – жваво й весело відповів жіночий голос.

Виглянувши з-за рогу, Серьога побачив на протилежному боці вулиці поруч з жінками трьох чоловіків. Двоє були в білих маскхалатах, третій – у камуфльованому бушлаті й чорній шапці під каскою. На його передпліччях та нозі міліціонер роздивився білі пов'язки.

– А в етом доме кто-то живьот? – бойовик вказав на будинок, за яким ховався правоохоронець.

– Та там люди виїхали. Сусіди приглядають.

– Пошли, посмотрім. Ти – останься на улице, контроліруй!

Сергій, сидячи навпочіпки, майже вріс спиною в стіну. Вийняв з кишені табельний ПМ, патрон у патронник був досланий заделегідь. Пальцем зняв із запобіжника. Хоча на вулиці стояв морозяка, стало гаряче, і спина вкрилася потом. “Спробувати відповзти в город? Так на снігу ж помітять... Чи раптово спробувати розстріляти з-за кутка й

утекти?” – мозок працював, наче в лихоманці. Тим часом денерівці підійшли до будинку й почали оглядати двері та вікна.

– Следи свежие тут. Ну-ка, “Череп”, осторожно... Давай по-смотрим.

Тут втрутилась одна з жінок.

– Та це ж сьогодні сусіди й приходили. Позабивали двері й вікна – ось і наслідили. Я ж казала вам. Це ті, які приглядають. Їхній будинок наступний, зараз у них будете.

На цьому звук кроків затих. Ворог зупинився біля будинку за півтора метра від місця, де сидів Сергій. Потім кроки почали віддалятися, і ось, нарешті, все стихло. Старший сержант поклав пістолет до кишені, зняв шапку, витер обличчя й кілька разів глибоко вдихнув.

Підійшовши до хвіртки, хлопець виглянув на вулицю й побачив, як метрів за сімдесят з якогось двору вийшов чоловік і, притискаючись до паркану, пішов у його бік. Сергій відчув інтуїтивно, що чоловік, так само, як і він, хоче залишитись непоміченим. Коли той наблизився, Серьога впізнав його і зрадів – це ж Петрович!

Оперативний черговий капітан Колопіщак також був у цивільному одязі, мав спортивну сумку через плече. Впізнавши один одного, вони на radoщах обнялися.

– Ти як тут, Серього?

– Петровичу, я в цьому будинку перевдягнувся в цивільне. Нещодавно тут сепари пройшли. “Зачистку” проводили. При мені зброя й ксива.

– Та бачив я їх. Якраз у сараї сидів, встиг скатами прикритися. Вони зазирали і все. Пощастило. Ну що, спробуємо на “Хрест” вийти, а потім – на 128-му? Може, ще кого з наших зустрінемо. Або, на крайняк, до “двадцять’ятки” прибуємося.

Надворі почало темніти, коли міліціонери вийшли на вулицю.

цю, яка вела до блокпоста “Хрест”. У кінці вулиці вони побачили БМП²⁸ без розпізнавальних знаків.

– Серий, це – росіяни. Валимо швидко, – тихо просичав Петрович.

Вони звернули до іншого провулка, але й у ньому метрів за сто помітили пікап. У його кузові зі встановленим станковим кулеметом сиділо кілька чоловіків із білими пов'язками. Пробігши цей провулок, хлопці вийшли на інший, яким теж вирішили пройти в напрямку ставка Козлячий – там розташувалася 128-ма бригада. Але, проходячи цим провулком, побачили ще один пікап з чотирма бойовиками в “гірках”. На автівці було закріплено російський прапор. Денеєрівці їх теж помітили. Двигун джипа заревів. Міліціонери зрозуміли, що бойовики спробують перехопити їх на наступному перехресті. Отже, цю частину міста вже оточено – відповідно, і шлях до військових позицій перекрито. Вихід один – розвернутись і провулками спробувати відірватись у напрямку середмістя.

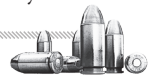
Добре орієнтуючись на вулицях, міліціонери змогли втекти від переслідувачів.

Дорогою з'ясувалось, що Петрович має при собі ключі від декількох квартир, власники яких виїхали з міста і, довіряючи міліціонеру, попросили приглянути за житлом. Ризикувати більше не стали і зайшли до однієї з найближчих квартир, розташованої на четвертому поверсі п'ятиповерхівки.

Опинившись у квартирі, міліціонери нарешті розслабилися, і на них одразу навалилася втома. Вони розклали диван у залі, принесли всі ковдри та подушки, які тільки знайшли, щоб можна було якось зігрітись. І хоч було ще не пізно, обидва швидко заснули.

Та сон тривав недовго – близько 22:00 почався потужний

²⁸ БМП – бойова машина піхоти – узагальнена назва бойової техніки, бойова броньована гусенична машина, яка перебуває на озброєнні механізованих підрозділів сухопутних військ

артобстріл. Гатили так, що стіни ходили ходором, диван підстрибував і потроху з'їжджав до протилежної стіни. Було чути, як “прилетіло” в сусідній будинок – розірвався снаряд та осипалася цегляна кладка. “Хоч би не сюди, хоч би пронесло...”

Так тривало до ранку 18 лютого, коли українські підрозділи залишили Дебальцеве і з боями вийшли з оточення.

Вийшли не всі – багатьох хлопців наздогнали куля або уламок, і їхні тіла залишились у полях, балках, лісосмугах, у понівеченій техніці, поки їх не позбирали похоронні команди. Багато поранених з обмороженими руками, ногами потрапило в російський полон. Хтось ще декілька днів ішов, повз, стріляв, чекав на допомогу, їв та пив лише сніг, шукав очима основний орієнтир – труби Світлодарської ТЕС... І дуже довго ще поля між Дебальцевим і Миронівським стоятимуть під чорним паром, бо обробляти їх небезпечно.

Вранці хлопці оглянули квартиру в пошуках чогось їстівного. Нарешті кулінарний набір склали шматок сала, сіль, лавровий лист і чорний перець. Власник квартири зробив запаси води, наповнивши ванну. “Бульйон” готували на газовій горілці. Поївши, вирішили взяти в квартирі теплі речі та йти у Вовчанівку, де в Петровича в гаражі стояв старенький ВАЗ 2101, а потім намагатися виїхати на ньому.

– Ну, і як ми підемо? Петровичу, поглянь у вікно.

Міліціонери ще довго стояли й дивилися, як за вікном йшла і йшла техніка з російськими триколорами. Коли вулиця спорожніла, вони, нарешті, вийшли та попрямували містом, де їм зустрічались лише поодинокі перехожі. Так хлопці дісталися до середмістя, де височіла будівля міськради з вибитими вікнами, пробоїнами від снарядів, на якій тріпотів російський прапор. Тут Петрович вказав на будинок.

– Поглянь, дим іде з димаря – значить, господарі вдома. Це мій добрий товариш. Зайдемо, дізнаємося, що до чого. Пацан надійний.

У дворі їх зустріла кавказька вівчарка, але ніяк не відреагувала. Як майже всі собаки міста, вона була перелякана й контужена, спокійно лежала на животі, поклавши морду на витягнуту лапу. Двері до літньої кухні були відчинені, там на печі стояв самогонний апарат – відбувався процес “створення” напою. Хлопці презирнулися – така собі неочікувана картина в місті, де точаться активні бойові дії! Від тепла в приміщенні розімліли одразу. Господарів не було.

– Серього, варення вишневе! Ану, бери ложку, давай глюкози навернемо!

Тут голодні чоловіки завзято запрацювали ложками, розглядаючи інтер’єр кухні. Серьога ніколи не був тут раніше, але, здавалось, що знайде все із заплющеними очима. Така літня кухня є майже на кожному сільському подвір’ї. Ось у кутку – рибальські снасті – вудки, сачок, складений гумовий човен і весла. Оооо! Під стіною притулилася старенька “Ява”, а зверху на неї накидали різного одягу: фуфайок, штанів камуфльованих, спецовок. На підлозі – скляні трилітрові банки, пластикові пляшки, алюмінієвий бідон.

– Петровичу! Ну, і де ж твій знайомий? За процесом же хтось слідкує. А раптом тут уже інші господарі? З Бурятії наприклад.

Міліціонери стали поводитись обережніше. Невдовзі почули, як скрипнула хвіртка.

– Спокійно, це Вовчик, – Петрович відчинив двері та вишов назустріч господарю.

– О, Гена! – здивовано мовив той і тут же посипав запитаннями: – Ти як тут?.. Як справи? Хто це з тобою? І чому ви в Дебальцевому?

– Це – Серьога. Ми з ним разом у міськвідділі працювали. Відбилися ми від своїх, а потім зустрілися у приватному секторі. Спробували пройти – не вийшло...

Коли хлопці роззнайомились і почали розмову, Сергій відчув Вовчикову щирість і зрозумів, що йому можна довіряти. Господар повідомив, що разом із родиною зараз мешкає у підвалі продуктового магазину, там плита перебиття міцна – витримає будь-який артобстріл. Також розповів, що всю ніч ішов бій у районі ставка Козлячий на Черьомушках. Хлопці уважно слухали, інколи випитуючи деталі, бо розуміли, що саме там перебували їхні колеги з міськвідділу разом зі 128-ю бригадою.

Вовчик розказав, як до міста зайшли російські військові. Вони приходили до магазину, просили води й місця, щоб поспати. Російські солдати розповідали, що третю добу йдуть у наступ і гадки не мають, у якому населеному пункті зараз знаходяться. Лише 19-го зранку почали заходити підрозділи самопроголошеної ДНР – він бачив шеврони “Оплоту”.

– Так, а ви куди йдете? Як думаєте вибиратися? – спитав Вовчик.

– Хотіли на Вовчанівку – там у мене “копійка” в гаражі. Спробуємо потім виїхати.

– Гено, ви туди не дійдете. В місті патрулі на кожному кроці. Ходімо до нас у магазин, а там – побачимо. Може, якийсь “коридор” дадуть. Хоч знатимете новини.

Деякий час міліціонери сперечалися про те, що робити далі. Петрович все ж таки хотів потрапити до себе додому. Сергій же намагався переконати, що занадто небезпечно долати п’ять кілометрів пішки. На цьому й зупинились. Міліціонери вийшли надвір, де сховали зброю й посвідчення, залишивши при собі копії паспортів, які до цього були в їхніх

речових мішках у міськвідділі. Так почалось їхнє “партизанське” життя в підвалі крамниці.

Вовчикова родина зустріла їх гостинно: нагодували кашею з тушкованим м'ясом, напоїли чаєм, після цього допомогли спорудити ліжка з пластмасових пивних ящиків, які застелили картоном.

Серьога нарешті зміг зняти чоботи й витягнувся на імпровізованому ліжку. Здавалося б, повинен був відключитись одразу, але сон не йшов. Мозок знов відтворював обставини десятиденної давнини.

* * *

Зранку 8 лютого Сергій змінився з добового чергування в міськвідділі. Зброю до чергової частини не здавали, тому вже через двадцять хвилин він заводив батьківську “шоху”, на якій приїхав на службу.

– Серий, підхватиш нас до Артемівська? – до нього підійшли дільничний Баулов і помічник оперуповноваженого Кладько, які теж були на чергуванні в слідчо-оперативній групі.

– Сплачуємо за проїзд і проходимо в салон, – тоном кондуктора відповів патрульний.

Виїхавши на трасу Дебальцеве–Світлодарськ, Серьога щосили натиснув на педаль газу. Усім було відомо, що це найнебезпечніша ділянка, яку треба проскочити якнайшвидше.

Проїжджаючи село Логвинове, міліціонери звернули увагу на два танки без розпізнавальних знаків, стволи яких були повернуті в бік траси. Поруч снували фігурки в маскхалатах. Проїхавши ще близько кілометра, Сергій побачив, що дорогу перекрито вантажівкою армійських кольорів. Ніхто не встиг нічого зрозуміти, коли автоматна черга прошила лобове скло якраз над

головою водія. Відстань до ворога становила метрів вісімдесят. Натиснувши на гальма й водночас відкриваючи двері, Сергій (а разом з ним і пасажири) випав на дорогу. Так само разом перекотились на узбіччя та притиснулись до землі. Поверх голів повітря прошили ще дві черги. Смерть пройшла поруч, посікла обличчя міліціонерів осколками скла, але, мабуть, відволіклась на інших – через декілька хвилин почувся вибух, і, піднявши голову, Сергій побачив, як палає батьківський автомобіль. Російські солдати влучили в нього з РПГ. Далі – черга за чергою, звук гальм, чоловічий крик... Хлопці бачили, як військовий УАЗ з білими смугами на капоті, розстріляний, вилетів на узбіччя. Така ж доля спіткала й цивільний “ланос”. Близько години продовжували російські солдати впритул розстрілювати транспорт, що рухався з оточеного Дебальцевого.

Весь цей час пролежали міліціонери на узбіччі, не піднімаючи навіть голів. Баулов з мобільного набрав когось із колег.

– Алло! Нас тільки що розстріляли на трасі. Як? Ось так... Серьогину машину – з автоматів і гранатомета. Ми встигли вискочити й залягти. Росіяни усі машини розстрілюють. Трасу перекрито. Ми не знаємо, як вибиратися. Ви можете нам допомогти? І в штаб АТО доповісти треба!.. – сигнал мобільного був слабкий і невдовзі зовсім зник.

Міліціонери розуміли, що отримати допомогу зараз немає можливості. Потроху оговтавшись, вони відповзли назад на кілька десятків метрів, де під трасою проходила труба. Тільки-но встигли в ній сховатись, як навкруги почали сипатись міни. Хто і звідки стріляв, було невідомо, але в цій ситуації це було не принципово.

Обстріли не вщухали весь день – то стрілкові, то мінометні, а іноді було чути поодинокі танкові постріли і найстрашніше – розриви “градів”.

Кілька разів намагались зателефонувати, але зв'язок глушили. Від холоду трусило так, що м'язи почало судомити. На дні труби вода замерзла і вкрилася кригою, яка через деякий час під вагою тїл проломилася. Баулов виповз із труби, щоб оглянути сусідню, яка пролягала метрів через п'ятнадцять. Там йому не сподобалось, і через пів години він повернувся до колег. За кілька хвилин знову почався обстріл. Міни падали зовсім поруч. Раптом чоловіки побачили, як біля самого входу до труби, де незадовго до цього лежав Баулов, розірвалася міна, і всю внутрішню частину її посікло уламками...

Пролежавши так до темряви, міліціонери зрозуміли, що не зможуть пройти до Артемівська та перебувають в оточенні, отже, вирішили повертатися до міськвідділу. Сергію довелося в трубі зняти формену куртку й вивернути її, щоб не привертати зайвої уваги – на спині напис "МІЛІЦІЯ" було зроблено світловідбиваючою фарбою. Пізно увечері вони здолали п'ять кілометрів, подекуди повзучи, подекуди йдучи поспіхом. Уже вночі під потужними обстрілами, змерзлі, вкрай утомлені, наскрізь промоклі, вони дісталися до міського відділу міліції. Так для Серьоги скінчилась перша доба в оточенні.

Відносна безпека підвалу розслабила, і, незважаючи на те, що гатили всю ніч, Серьога проспав до ранку безтурботним сном.

– Гено, Серьога, піднімайтеся швидше! – розбудив стурбовано Вовчик, який смикав за ноги. – Прийшли вояки, всім наказали вийти з підвалу. Мабуть, патруль. Перевірятимуть зараз.

Так розпочався ранок 19 лютого. Серьога одягнув пальто й разом з Петровичем вийшов на вулицю. Там уже зібралося майже двадцятьеро людей – не тільки мешканці їхнього підвалу, а й підвалів сусідніх будинків. Поруч стояли російські

військові, які вже перевіряли документи в якогось чоловіка. До міліціонерів черга не дійшла, бо жінки оточили їх і голосно почали вимагати відповідей на запитання: коли припинять стріляти, коли надійде гуманітарна допомога, коли поновлять електропостачання та чи нададуть будівельні матеріали. Відповідей росіяни не мали, тому трохи знітилися.

Уже до цього Серьога знав, що більшість тих, хто залишився в місті, чекала, що прийде російська армія, і вони стануть громадянами федерації. Одурманені вмілою російською пропагандою та за відсутності української, мешканці міста були відверто налаштовані проти своєї країни.

Так і не закінчивши перевірку документів, солдати наказали всім розійтись та, перекинувши автомати зі спин на животи, пішли далі оглядати підвали й руїни будинків, шукаючи українських військових, які могли залишитись у місті.

Коли всі пішли у справах, наші “партизани” насамоті стали обговорювати, як все ж таки вибиратися до своїх. Було декілька варіантів, але дійти згоди чоловіки не змогли. Тому Сергій визвався особисто розвідати обстановку в місті.

– Петровичу, тебе тут кожен собака знає. А я – непомітний. Походжу, послухаю. Поки що начебто тільки регулярна армія в місті. Зараз місцеві виродки підтягнуться, тоді вже не пройти – одразу впізнають.

Серьога йшов знайомими вулицями зруйнованого міста. Майже всі багатопверхівки в його центрі мали сліди пошкоджень від снарядів. У багатьох місцях на землі виднілися воронки від розривів, стирчали хвостовики від снарядів “града” й “урагана”²⁹. Дійшовши до центрального майдану, Серьога

²⁹ БМ-27 “Ураган” – реактивна система залпового вогню калібру 220 мм, розроблена в СРСР. Комплекс має бойову й транспортну машини, які базуються на доопрацьованому шасі ЗІЛ-135ЛМ. Система несе 16 реактивних снарядів масою по 280 кг кожен, які здатна випустити залпом за 20 секунд

побачив, що біля музичної школи вже розбито військовий табір, – тут стояли намети, польова кухня, військова техніка.

Оглянувши все навколо, хлопець повернув назад до крамниці, щоб поділитись побаченим з Петровичем. Поспішаючи, Сергій повернув за будинок і ледве не зіткнувся з військовим патрулем з трьох солдат у російському пікселі. Автоматично міліціонер відзначив, що форма на всіх нова, бронезилети і шоломи теж не були поношеними й точно не бачили бруду окопів. На лівому передпліччі й лівій нозі в кожного – білі пов'язки з марлі (так на початку війни позначали себе проросійські угруповання, в українських же силовиків – жовтий скотч).

– До-обрий день! Ваши до-окументи, – розтягуючи букву “о”, звернувся старший.

Серьога дістав з кишені пальто ксерокопію паспорта, розгорнув та простягнув йому.

– Тааак... До-оонецкая область, Артємо-овскій район, село Зайцево. Местний? – спитав військовий.

– Так. Моє село за сорок кілометрів звідси. У мене тут батько на залізниці працював. Він квартиру тут орендував, а коли обстріли почалися, так більше й не приїжджав. Там речі залишилися, телевізор. Шкода, пропадуть же. Ось я й приїхав забрати. Машина на трасі під обстріл потрапила – усе згоріло, і документи теж. На квартирі знайшов оцю ксерокопію паспорта. Уявляю, якби її не було! Ви б зараз же мене у каталажку, мабуть?.. – бубонів Серьога, згадуючи слова старшого оперуповноваженого Масленнікова, який любив повторювати: “Легенда, Серій, має бути правдоподібною і неперевіреною”.

– Щасливо! – російський солдат простягнув папірець, усі троє розвернулись і пішли далі.

– А дорогу на Артємівськ коли відкриють?! – нахабно крикнув їм навздогін осмілілий Серьога.

“Зелені чоловічки” віддалялись далі й далі. А Серьога стояв і дивився їм у спину. “Звісно, що я – не кіт, але дев’ять життів у моїй ситуації мати не завадить,” – втерши піт з чола, подумав він.

Повернувшись до підвалу, Серьога розповів Петровичу, що в місті поки що тільки російські військові, місцевих сепарів немає. Тоді той вирішив, користуючись нагодою, все ж таки піти додому – треба взяти деякі речі, допомогти матері з господарством і нарубати дров. Домовились, що повернеться наступного дня.

Сергій пішов на квартиру, де вони ночували. Там знайшов ще якийсь одяг і ковдри та переніс їх у підвал.

Коли Петрович повернувся, вони разом з Вовчиком пішли на сусідське подвір’я. Самі господарі виїхали, залишивши в курятнику курей. Сарайчик був напівзруйнований вибухом, але Вовчик його полагодив і ходив збирати яйця та годувати птаство. Тут хлопці знайшли шість яєць, у погребі – кілька банок з консервацією та віднесли у підвал крамниці. Потім повернулись, щоб набрати води з криниці в усі ємності, які тільки знайшли.

Наступного дня в обідню пору Серьога знову вирішив вийти в місто, щоб розвідати ситуацію. Обстрілів уже майже не було. Тому він сажею з котла вимазав обличчя й пішов. Біля міськвідділу побачив розгорнуті намети з написом “МЧС РФ” та російським триколомом. Хлопець підійшов до першого ж рятувальника.

– Здрасьте! Скажите, а как я могу из города выехать? У меня тут беда целая... Машина сгорела на трасе, из документов – только копия паспорта. Может, вы, это самое, подскажете?

– Здорово! Ми сплезавтра сменяемся. По трі дня дежурім тут, потом – на Донецк. Подходи, можем подкінуть.

– Понял. Спасибо! Так я ета, приду, если что.

Тільки-но Серьога зібрався йти, як відчув на собі чийсь погляд. Він обернувся й очима зустрівся з Андрієм Овсянниковим.

Андрій служив у Дебальцевському міськвідділі оперуповноваженим. Коли у квітні 2014-го у місто прийшла “русская весна”, Овсянников разом з трьома іншими міліціонерами – Парасичем, Мірошкиним та Зубцовим – перейшли на бік сепаратистів, почали чергувати з ними на блокпостах. Потім, після звільнення міста Збройними силами України 28 липня, разом з бойовиками відійшли до Донецька. В кожного з них у подальшому доля склалась по-різному. Мірошкин загинув у бою з українською армією. Зубцова восени затримали наші правоохоронці, тепер він – у місцях позбавлення волі. Парасич спочатку приєднався до “казаків” і підказував їм, у кого з комерсантів можна “віджати” майно, але в подальшому не знайшов собі місця в народній республіці та виїхав до Ростовської області...

Серьога вирішив першим підійти й заговорити до Овсянникова.

– О, привіт! Як справи, Андрюхо?

Овсянников був у камуфляжному одязі, розгрузці, з автоматом за спиною. Він довго дивився на Сергія, ніби не впізнаючи. Очі були затуманені й розгублені. Одразу стало зрозуміло – це результат контузії. Нарешті він зосередився.

– Ааа, Серьога!.. Здоров. Шо ти тут?

Хлопець розповів уже готову історію про те, як приїхав забирати батьківські речі, потрапив під обстріл, але додав, що звільнився ще у вересні. Було помітно, що колишньому колезі погано, і Серьога вирішив не випробовувати долю і, потиснувши йому руку, пішов. Доля досі була на його боці.

На зворотному шляху міліціонерові знову згадалися події липня.

* * *

Місто контролювали бойовики, і вже тиждень на роботу до міськвідділу ніхто не виходив. Крім тих, хто підтримав проросійських найманців. З 26 липня навколо Дебальцевого точилися запеклі бої, і тільки 28-го наші збройники увійшли в місто й почали “зачистку”.

Цього дня Серьозі зателефонував керівник і наказав прибути до міськвідділу для організації патрулювання та протидії мародерству. Сергій зв’язався з напарниками – Кілієвичем та Левченком, а згодом забрав їх на батьківському автомобілі. Правоохоронці вирушили з Артемівська до Дебальцевого. На блокпосту біля міста їх зупинили українські військові.

– Куди їдете? Бачите, що робиться? – запитав старший.

– У нас наказ заступити на патрулювання міста, – відповів Сергій. – Ми маємо їхати.

– Ну, наказ так наказ. Але ви хіба дурні? Чуєте, як гатять?

– Та ми перед новим рівнем “сохранилися”, коли так, – посміхнувся Сергій та, махнувши рукою на прощання, натиснув на газ.

До міськвідділу доїхали без пригод. Прибувши на місце, одразу ж побачили, що ворота, а також вхідні двері до самого відділу й ізолятора були відчинені навстіж. На вулиці – ані живої душі. Коли патрульні зайшли в приміщення, то побачили в черговій частині за столом майора Сергія Радченка у касці й бронезилеті, одягненому поверх міліцейської синьої сорочки.

На столі перед собою міліціонер поклав автомат і підсумок з магазинами, поруч – жовто-блакитний прапор та древко. Більше ж у відділі нікого не було.

– Серього, привіт! Нам наказали заступити на патрулювання міста. Хтось із наших ще прибув? – спитав один із патрульних.

Радченко ніяк не відреагував на запитання. Він дивився крізь хлопців затуманеним поглядом.

– Блін, та він контужений! – Кілієвич потрусив за плече чергового. – Сергій! Радченко! Ти чуєш мене?! Хтось із хлопців був ще? На чому нам на патруль їхати?

Погляд Радченка став осмисленим.

– Не було нікого. Ви – перші. Сепари, коли йшли, автівки “віджали”. Там, надворі, стоять ще якісь. Начебто, розшукова “сємьорка” на ходу. Її беріть, – без будь-якої інтонації та міміки, але дуже гучно мовив майор. Він і без контузії розмовляв дуже голосно, а оскільки ще й був високий на зріст, то отримав прізвисько “Громозека”.

Патрульні натягнули прапор на древяно. Левченко заліз на дах перед входом та закріпив там український стяг. Після цього у дворі міськвідділу відімкнули “сємьорку” на синіх міліцейських держномерях. Ключів не знайшли, тому, трохи поморочившись із замком запалювання, Серьога замкнув дроти й завів автівку. Так було відновлено українську владу і роботу держорганів у місті Дебальцеве в липні 2014-го.

* * *

24 лютого Петрович і Серьога почали збиратись до табору російських рятувальників, щоб разом з ними виїхати з міста.

– Та куди ви зараз? Пропадете ж, – стурбовано бубонів Вовчик. – Я читав, що за нормами міжнародного права поліцейські є некомбатантами. Хто вам що зробить?

– Та ні, Володю, тепер вже нам одна дорога – знайти наших і гнати цих гнид звідси – з нашого міста, з нашої землі! Ми свій вибір зробили. А там – як Бог дасть, – крізь зуби мовив Петрович.

Обійнявшись з усіма по черзі, Петрович та Серьога вирушили до табору.

Через дві години вони вже виходили з автобуса рятувальників у місті Єнакієве.

Там міліціонери домовились, що не сидітимуть разом в очікуванні 06:00 – коли йтиме автобус до Артемівська. Петрович дав Серьозі грошей, і вони кожен окремо придбали квитки. Потім сіли в залі очікування по різних кутках і дрімали до ранку. В автобусі теж сиділи нарізно.

На блокпосту самопроголошеної ДНР на виїзді з Горлівки автобус зупинили.

– Всем мушцінам вийті із салона! – скомандував бойовик, ступивши на сходинку автобуса.

Вийшло шестеро чоловіків. Вони вишикувались уздовж автобуса. Серьога стояв третій, Петрович – далі через одного.

– Приготуйте документи для перевірки! Також прошу показати руки. Сніміте перчатки! – наказав той же денеєривець, при цьому навівши на чоловіків дуло автомата.

Його напарник, хлопець років дев'ятнадцяти, у фуфайці з шевроном “Новороссия. Русская Православная Армия” почав перевіряти паспорти. Також у кожного він ретельно роздивлявся долоні та вказівний палець. Ймовірно, на думку денеєривців, у кожного українського снайпера на пальці повинен бути мозоль.

Поруч із Сергієм стояв кремезний чоловік. Він розповів, що їде в Костянтинівку забирати дружину й доньку від тещі, але визвав підозру в юного бойовика, і той наказав роздягтися до пояса, щоб подивитись, чи є синці на плечі від прикладу. Хоча, скоріш за все, то була не підозра – просто юнак хотів продемонструвати свою владу над присутніми. Незважаючи на тріскучий мороз, чоловікові довелося роздягнутись.

Черга дійшла до Сергія. Бойовик уважно читав копію паспорта і слухав уже відому історію про батька-залізничника й розстріляну автівку.

– Артёмовській район, село Зайцево... Ооо! – вигукнув він. – А ти Зашивайко знаєш? Льоху Зашивайко? Он теж с Зайцево. С нами тут служить, братанчик мой.

– Неее, не помню такого. Може, он старше? Но я по школе не помню такой фамілії, – спокійно відповів Сергій. – Може, он с Горловського Зайцево? Їх два села с таким названієм.

Під'їхали автобус і мікроавтобус, отже, перевірка прискорилася. Незабаром усі повсідалися назад до салону та поїхали.

Уже через годину міліціонери йшли вулицями підконтрольного українській владі Артемівська. Перехожі здивовано поглядали на неголені, брудні, втомлені обличчя хлопців. Але ті на повні легені вдихали морозне повітря й не звертали на них ніякої уваги. Вперше за довгий час кожен відчував, як відступає нервові напруження останніх днів.

Підійшовши до будівлі Артемівського міськвідділу міліції, хлопці побачили Артема Кладька. Він спочатку пройшовся по них поглядом, не впізнаючи товаришів, але тут щось наче підштовхнуло його. Артем заволав на всю вулицю:

– Аааааа! Чорт! Живи! Твою ж мать! А ми не знали вже, що думати!

Ще довго обіймались та плескали один одного по спинах. Підійшли інші міліціонери й теж радо тисли руки.

– Дай телефон, зателефонувати хочу, – стримано звернувся Сергій до Артема.

– Алло! Тату, привіт! Це Сергій. У мене все добре. Я в Артемівську вже. Скоро буду. Нехай мама картоплі насмажить.

Потім Кладько майже скоромовкою розповів, що хлопці – останні, хто вийшов з оточення. Інші теж виходили по-різному, з боями. Двоє поранених – начальник карного розшуку області й водій з карного розшуку Лаврушко, причому цей дуже важкий, кажуть, не виживе – куля пройшла крізь шолом

у скроню... Полковника Юханова поховали в Мангуші, ще коли всі були в оточенні. Хлопці збираються їхати на його могилу...

У відділі спочатку зайшли до начальника, доповіли. Там наказали зачекати – будуть спілкуватися оперативники внутрішньої безпеки і контррозвідки СБУ.

В кабінеті представники обох відомств сиділи разом. Сергієві запропонували стілець напроти. Спочатку розмова була напруженою, відчувалась недовіра.

– Прізвище, ім'я та по батькові?.. Дата народження?.. Скільки працюєте в міліції, звання, посада?.. Розкажіть детально, що робили в Дебальцевому з 18 лютого... З ким мали контакт?.. Про що спілкувалися?.. Ще раз у деталях про зустріч з Овсянниковим... Крім МНСників російських, з ким ще спілкувалися з представників?.. Чому так легко пройшли перевірку на блокпосту?.. Розкажіть, що робив і з ким спілкувався Колопіщак?.. Де ваша зброя?.. Чому ви не змогли вийти на позиції 128-ї?.. Інші ж змогли якось. Уточніть ще раз, де саме в підвалі було місце Колопіщака, а де ваше, намалюйте схематично... Розкажіть про бій на заправці “Шельф”, і як вийшло, що супротивник підійшов упритул... Хто був у наряді?.. Хто з міськвідділу висловлював наміри перейти на бік сепаратистів або просто симпатизував їхнім поглядам?..

Поступово тон “особистів” пом'якшав, і запитання набули більш інформативного характеру.

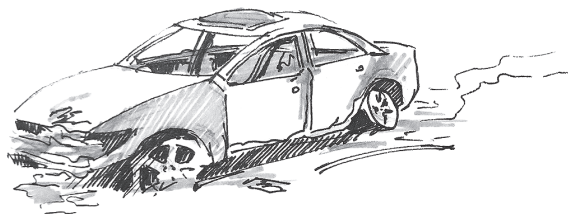
– Де саме й скільки було наметів МНС?.. Чи були шеврони в патруля і якого підрозділу?.. Чи запам'ятав номери на військовій техніці?.. Чому вважаєш, що це були саме росіяни?..

Після закінчення всіх процедур оперативник внутрішньої безпеки запропонував відвезти Петровича й Сергія додому. Однак, Петрович поїхав з кимось із відділу, а Серьога погодився. Коли доїхали до околиці села, Серьога попросив зупинити.

НЕКОМБАТАНТ СЕРЬОГА

– Хочу пішки пройтися. Подумаю, заспокоюсь. Зараз почнуться розпитування, сльози, – мільціонер потиснув руку колесі й пішов, не поспішаючи, по накатаній сніговій колії...

БІБЛІОТЕКА

Був лютий 2014 року. До виходу груп українських військ із Дебальцевського котла залишалося менше доби. Місто вже майже повністю перебувало під контролем російських бойовиків. Ворог активно намагався прорватися до наших позицій на околиці міста. Артилерійські обстріли майже не припинялися. Наш міліцейський підрозділ, вийшовши зі стрілецького бою, отримав команду влитися в склад 128 гірсько-піхотної бригади.

Я очікував на Ігоря Небабу, який на своєму автомобілі допоміг доставити до медсанбатівської землянки бійця, в нас на очах пораненого в живіт.

За останні декілька днів Ігор став для мене близькою людиною. У хвилини затишшя ми багато розмовляли та згадували історії з життя, щоб хоч якось відволіктися від цього пекла. Спокійний, завжди ввічливий і коректний, у будь-якій ситуації з ледь помітною посмішкою на обличчі, він – один з тих небагатьох, хто з перших днів визволення Дебальцевого прибув у місто й постійно там перебував: організовував роботу районного відділення міліції, під обстрілами цілодобово допомагав місцевим мешканцям вижити.

Коли Ігор повернувся, ми попрямували до штабної землянки, щоб доповісти комбригові з позивним “Окко” про своє прибуття. Частина хлопців уже вийшла на позиції, а частина по радіостанції повідомила, що вони залягли на узбіччі траси – ворог не давав можливості підвестися, ведучи вогонь з мінометів. Напередодні цього бою мені залишив радіостанцію

зі своїм каналом Рома-“Кіно”, військовослужбовець 25 тербатальйону “Київська Русь”, з яким ми потоваришували. Я повідомив йому проблему, й він зміг на БТРі евакуювати з-під обстрілу хлопців. А потім вони і самі вийшли на позиції без втрат.

“Окко” перебував у землянці в оточенні телефонів, радіостанцій, моніторів. У траншеї, яка вела до входу, зібралась черга офіцерів з доповідями. Обличчя їх були по-військовому зосереджені й напружені. Дверей у землянці не було, тому ми добре чули, як розриваються радіостанції від доповідей, як надходять вказівки:

– Вас почув! Зараз дві “коробочки”³⁰ підійдуть, підтримають вас. Чекай!..

І тут же – наступна вказівка:

– “Хохол”, відправ своїх до міської лікарні! Зв’язок із “Душманом” тримай. У них “двохсотий”³¹...

І так нескінченно. Дійшла черга до нас. Доповіли. Мовляв, міліціонери, вийшли з бою, було 28 осіб за списком, зараз не знаємо – усіх не зібрали... “Окко” уважно подивився й сказав:

– Збирайте людей. Зараз вам дадуть все, що потрібно зі зброї. Після – виходите до школи, підтримуєте розвідників. Завдання отримаєте на місці.

Хтось із офіцерів передав радіостанцію для зв’язку, при цьому попередивши:

– Не смійте прогавити, бійці!

Ми вже знали, що втрата радіостанції в бойових умовах дорівнюється ледь не втраті прапора. У випадку, якщо радіостанція потрапить до ворога, самі розумієте, він володітиме інформацією, а це – смерть!

³⁰ “Коробочка” – військ. жарг. – танк або бронетранспортер

³¹ “Двохсотий” – від “вантаж-200” – умовне кодоване позначення в армії при авіаперевезенні тіла загиблого військовослужбовця до місця поховання, у ширшому сенсі – загиблого солдата

З нами із землянки вийшов старшина, присадкуватий, трохи обважнілий, по-сільському поважний чоловік років сорока п'яти. В ньому відчувалась якась фундаментальна обгрунтованість, спокій та знання справи.

Обстрілу не було, “виходів” не чути, й ми на повний зріст пішли до складу, щоб отримати необхідне. До цього я й гадки не мав, що являє собою той склад озброєння на передовій. Відверто кажучи, я був злегка здивований, коли ми підійшли до краю виритого котловану із земляними сходинками. Власне, це і був склад армійського озброєння. Старшина мовчки спустився й передав нам ящик.

– Тут РГД³². Ось, тримайте ще ящик РПГ. Які автомати?

– “П'ятірка”³³, – відповів я. – І в нас двоє лише з ПМ. А ще одну каску й два броніки потрібно.

Старшина так само мовчки знайшов і видав усе необхідне. Тут же дістав щось зі своїх чисельних книг, журналів, відомостей, присів на ящик та почав акуратно записувати.

Почулися звуки “виходів” і “приходів” десь на сусідню позицію, однак, старшину це аж ніяк не збентежило, він продовжував свою важливу армійську справу – вести облік і контроль. Я ще встиг подумати та посміхнутися про себе: “Ох, які ж ви всі однакові!”

Занотувавши, він дав мені підписатися.

При цьому відомості про мене – звання, прізвище, ініціали – записав зі слів, не перевіряючи документів. За інших умов я, звичайно б, поіронізував з цього приводу, та зараз мені було не до того.

Через деякий час до нас підійшов начальник штабу й звелів виходити з бліндажів, які міліціонери зайняли разом із солда-

³² РГД – протипіхотна уламкова ручна граната дистанційної дії, наступального типу

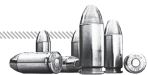
³³ “П'ятірка” – калібр автомата 5,45

тами. Капітан, чоловік років тридцяти з вольовими рисами обличчя та різкими рухами, оглянув наше “військо”, яке до цього часу зуміло вийти на позиції бригади. Всього дванадцятеро осіб.

Як я зрозумів, наші втомлені невеселі обличчя, різноманітне обмундирування (від синьої міліцейської форми до “гірки”, від міліцейського камуфляжу, який нещодавно отримали підрозділи, до цивільних курток і шарфів) довіри в капітана не викликали. Тому він вважав за необхідне прочитати нам лекцію на тему: “Або ви якісно виконаєте поставлене завдання, і тоді, можливо, ми виживемо, або через пару годин нам хана”.

Власне, завдання полягало ось у чому: нам потрібно було наблизитися до будівлі школи вулицею приватного сектору, який починається перед передовою нашої позиції. В школі закріпилися наші розвідники, а ми повинні потрапити в їхнє розпорядження й надати допомогу. Капітан показав вулицю й

напрямок, після чого пішов виконувати інші завдання, яких у ситуації, що склалася, виникло чимало.

Було близько 10:00-11:00 ранку (на годинник не дивився). Я усвідомив, наскільки важко хлопцям зараз, адже минуло не більше години відтоді, як вони вийшли з бою. І, зізнаюсь, мені самому було страшно, тому основним завданням було не виказати цього. Не дивлячись ні на кого, я розвернувся й попрямував у напрямку крайньої точки ВОПу³⁴. Я пройшов, не обертаючись, метрів зо двадцять. І, коли все ж таки вирішив подивитись назад, побачив, як хлопці ланцюжком крокують слідом, закинувши за спину РПГ і тягнуци цинки й ящики. Обличчя їхні були похмурі, незадоволені й утомлені, проте вони впевнено йшли один за одним. Присягаюсь, я пишався ними в цей момент!

Тут знов по позиціях ударили міномети, і нам довелося залягти. На щастя, поряд була розрита траншея, в яку я стрибнув, упавши на обмерзлу землю. Після вибуху відчув, як хтось скотився поруч, – Валик!

Валентин, дільничний інспектор місцевого райвідділу, був одягнений у синю міліцейську форму, на голові – шапка чорного кольору й каска, а комір бушлата пов'язаний якимось недоречним у цій обстановці шарфом. Певно, в дитинстві мама так кожному в'язала шарф – попід коміром вузлом наперед чи назад. Кілька днів тому я звернув на хлопця увагу. Валик не міг приховати свого страху, на відміну від інших, і кілька разів ледве не зірвався й не запанікував. Скориставшись тим, що поряд нікого не було, поки йшов обстріл, я звернувся до нього. Які слова треба казати у той момент, я не знав, тому просто штовхнув у плече і, наблизившись до його обличчя, щоб подивитися в очі, сказав:

– Валику, якщо зараз не опануєш себе й поведешся ганебно,

³⁴ ВОП – взводний опорний пункт

як ти потім житимеш поряд з хлопцями й дивитимешся їм в очі? Ми ж не збираємось тут зараз здохнути?! Отямся й ходімо!

Після моїх слів погляд його став осмисленим. Я піднявся й пішов уперед, не звертаючи на нього жодної уваги...

Наша група вийшла на одну з вулиць селища Черьомушки та, не поспішаючи, вдивляючись у кожну деталь, почала рухатись. Ми вирішили розділитись і розійтись по узбіччях вулиці. Так, притискаючись до парканів і хвірток, поволі просувалися вперед. Перпендикулярні вулиці долали ривком, залишаючи когось контролювати простір ліворуч і праворуч. Надворі стояв мороз, тож сніг підступно рипів під ногами, а пар від нашого дихання піднімався над парканами будинків.

За черговим перехрестям несподівано показалася будівля школи. Це була стандартна двоповерхова споруда з білої цегли. Територія не огорожена. Наша група наблизилася до шкільного подвір'я. Оскільки ми були як на долоні, то вирішили сховатися за трансформаторною будкою, щоб озирнутись.

Двері школи були зачинені, але стіну над ними майже до самого даху було розвалено снарядом, тому добре проглядався хол другого поверху (такі завжди бувають у школах; раніше на перервах там діти грали в різні ігри, а зараз витріщаються на екрани своїх мобільників).

Павло Свір з кимось із хлопців підійшов до дверей, потягнув за ручку й вони легко відчинилися. Після цього ми по одному перебіжками “затягнулися” всередину будівлі.

Буде справедливим сказати кілька слів про Павла. Він – мій підлеглий і товариш, що надавало йому право вносити коректування в мої слова й розпорядження. І це сходило йому з рук, оскільки зауваження були слухними та цілком справедливими. В це відрядження він поїхав зі мною добровільно, більше того –

навіть наполягав на тому. Павло – завзятий мисливець і рибалка, оперативник-професіонал і просто надійна людина. Як завжди, він був підготовлений до зимових умов якнайкраще – з-під “гірки” виглядав край термобілизни, а в кишенях бушлата й бронезилета акуратно розкладено речі “на всі випадки життя”. Зараз до своїх “запасів” він додав два РПГ-24³⁵, які були в нього за спиною, і я не бачив, але був упевнений, що по кишенях розіпхано гранати й набой з отриманих сьогодні.

У школі розвідників не було. З’єднавшись за допомогою радіостанції з “Окко” і доповівши, що ми на місці, але тут нікого немає, отримали команду залишатися й вести спостереження за обстановкою. Дізналися, про що доповідати, та, звісно ж, вислухали критику на свою адресу – мовляв, чому так довго? Як з’ясувалось, розвідники просунулись на будівлю вперед і перебували в дитсадку по сусідству зі школою.

Опинившись всередині школи, ми насамперед обійшли всі приміщення та перевірили наявність сторонніх. Не було нікого. Майже кожен з нас вважав за необхідне посидіти за партою у якомусь із класів. Вікна, стіни, стенди й класні дошки в них були посічені уламками снарядів.

Обстановку розрядив Ваня Казаков, який голосно прочитав кілька написів у туалеті. Тут я їх наводити не буду, оскільки вийдуть одні крапки.

Оглянувши будівлю, ми визначили потенційно небезпечні напрямки ймовірної появи ворога, насамперед – вулиці, які ведуть у центр міста. Після цього для кожного було визначено сектор контролю. Ми з Павлом і Ванею зайняли два кутових вікна – одне виходило на територію перед школою, інше, з торця, – на вулицю, яка веде вглиб селища. Обидва вікна були в одному приміщенні – шкільній бібліотеці. Одразу я

³⁵ РПГ-24 – ручний напівавтоматичний гранатомет, призначений для боротьби з легкоброньованими цілями

не звернув на те уваги – не до того було. Павло взявся об-лаштовувати позицію. Разом з Ванею вони вибили залишки скла з вікон, щоб не заважали, а один зі столів відтягли вглиб приміщення, щоб наші постаті не маячили у вікнах під час спостереження.

Час від часу десь поряд лягали міни, то інтенсивніше, то за-тихаючи й віддаляючись.

– Здається, “Васильок” працює, – сказав Сашко Коломієць, у минулому армійський офіцер, старший від нас за віком. Він зайшов, і ми посідали на підлогу покурити.

Мовчки скурили по дві цигарки, слухаючи, як хлопці в су-сідніх приміщеннях перемовляються, іноді жартують, нама-гаючись підбадьорити один одного. Останні кілька годин ми перебували в постійному русі, а зараз, коли я зовсім недовго посидів спокійно, відчув, як мороз проникає під бушлат, за ко-мір, у рукава, і пальці на ногах поступово починають німіти. Крижаний протяг із розбитих вікон добре знає свою справу!

По черзі спостерігаючи за подіями на вулиці, щоразу піс-ля “приходу” чи свисту міни інстинктивно прихилиючись, ми провели кілька годин. Я подивився час на мобільному, заряду в якому лишалось всього 11 %, – електронний циферблат по-казував 15:23. Ваня сидів на столі й спостерігав за нашим сек-тором огляду. А Павло чомусь тільки тепер збагнув, що його магазин після ранкового бою порожній. Він від’єднав його від автомата й почав, не поспішаючи, заряджати. З клацанням заганняючи кожен набій, він ніби відраховував щось для себе. Мені здається, що так священник, коли читає молитви, після кожної перебирає кісточку на вервиці.

Щоб якимось себе зайняти, я вирішив оглянути приміщення. Бібліотека, в якій ми перебували, була стандартною для біль-шості шкіл.

Біля входу – стіл і стілець бібліотекаря, поряд – шафа з журналами і ящиками для читацьких формулярів. Зараз їх було рясно засипано штукатуркою й шматочками цегли – власне, як і все навкруги. Далі вздовж усього приміщення по периметру тягнулися дерев'яні стелажі з книжками. Я підійшов до столу й оглянув декілька карток, у яких акуратним жіночим почерком синьою пастою було записано прізвища, імена, класи учнів, дати й книги, які вони отримали.

“02.10.2014. Веселкіна Анастасія. 5-А кл. “Легенди і міфи Стародавньої Греції” – прочитав запис у формулярі й звернув увагу на те, що дата повернення відсутня. Чи повернеться ця книга коли-небудь на своє місце на полиці – невідомо, як і те, де зараз сама Настя Веселкіна. Сподіваюсь, її встигли евакуювати з міста, коли почалися активні бої. Багато хто встиг виїхати самостійно, багатьох евакуюювати допомагала міліція. Однак, далеко не всі мешканці зважились покинути домівки. Частина з них, у тому числі й діти, залишилися тут. Як правило, місцеві мешканці збиралися у підвалах адміністративних будівель (залізничного вокзалу, виконкому, диспетчерської станції) або житлових будинків. Міліціонери знали такі місця й допомагали організувати доставку води, хліба, палива для генераторів. Після інтенсивних обстрілів доводилось обходити зруйновані будинки, виносити тіла загиблих або надавати медичну допомогу...

Я повільно йшов уздовж полиць із книжками, читаючи на них вказівники з тематичними розділами – “Видатні люди”, “Друга світова війна”, “Це цікаво”, “Літературні шедеври”, “Спорт і фізична культура”, “Я вивчаю світ”, “Наш край”... Ось для учнів середніх та старших класів – “Фантастика і пригоди”, “Зарубіжна література”. Для майбутніх випускників – “Всі професії важливі”. Погляд побіжно вхопив назви книжок і пріз-

вища авторів – “Робінзон Крузо” Даніеля Дефо, “Герой нашого часу” Михайла Лермонтова, “Вечори на хуторі поблизу Диканьки” Миколи Гоголя, “Фантазери” Миколи Носова, “Оповідання про Шерлока Холмса” Артура Конана Дойла.

Руки самі взяли одну книгу, іншу, пальці гортали сторінки... Очі звично “ковтали” рядок за рядком, сама собою складалася картина уявного світу й подій, про які писав автор, затаючи в іншу реальність...

– Твою ж матір!.. Павло, зводь РПП! – голос Сашка вирвав мене із забуття. – Дивіться, танк цих виродків!

Павло, до речі, був одним з небагатьох присутніх, хто вмів поводитися з РПП. Ми пройшли з ним мінімальну підготовку й декілька разів пробували робити постріли на полігоні. Я бачив, як Коломієць кинувся до нього, й разом вони гарячково звели один, а потім і другий гранатомет.

– Що робитимемо? Він далеко, звідси не дістати. В наш бік розвернувся! Зараз навалить – і нам труба тут! – голос Вані сповнівся люті.

Вийшовши із заціпеніння, я натиснув на тангенту радіостанції й закричав:

– “Окко”, це “Іванич”, прийом!..

– “Окко” на прийомі! Що у вас?

– На нас танк сепарів вискочив, метрів за двісті від нас. Зараз влупить! – страху не було, як це буває в таких ситуаціях. Мозок працював спокійно й чітко. Поки що не було... Проте я знав, що він неодмінно з’явиться, підкрадеться пізніше й почне душити своїми липкими рученятами.

– “Іванич”, скоординуй, де він знаходиться!

Легко сказати “скоординуй” – подумки перекривив його я. Як і вся наша компанія, я занадто поверхнево розумів, що таке система координат та інші математичні й географічні штучки.

– Від входу до школи на дві години метрів двісті... – усе, що зміг видати.

Пролунав залп, погляд встиг вихопити закам'янілі обличчя хлопців, чийсь голос потонув у цьому звукові.

– У п'ятиповерхівку прилетіло! – чийсь крик з холу.

Ми усі позбігалися туди, щоб через пролам у задній стіні побачити, як починає диміти верхній правий кут п'ятиповерхового будинку, точніше те, що від нього залишилося. Цегляна кладка осипалася всередину майже по всій кутовій квартирі. Сподіваюсь, її мешканці виїхали з міста раніше...

У цей час почало “сипатися” десь неподалік від нас, та так інтенсивно, що ми попадали попід опорними стінами. Наша артилерія накрила місце, де був танк. Можливо, це відбулося за нашою наводкою, але, скоріш за все, спрацювали розвідники, які перебували в приміщенні дитсадка.

Коли обстріл закінчився, ми піднялися й визирнули у вікна – танка вже не було.

– Отакі, брате, справи... Виходить, ми його налякали, – почув голос Бориса Сердечного. Усі посміхнулися.

Ми мовчали, кожен розумів, що це маленька наша перемога. Тоді ми ще не знали, що за годину розвідники виконають своє завдання й склади з озброєнням у міській лікарні будуть підірвані – щоб зброя, яку неможливо вивезти при виході з оточення, не дісталась ворогові. Не знали ми, що невдовзі надійде команда повернутися на позиції, де знов відбудеться бій, будуть втрати і вихід з оточення цієї ночі. Не знали, як у кого складеться доля і який буде результат війни...

– Чия черга, повертайтеся до вікон! – уже спокійно наказав я.

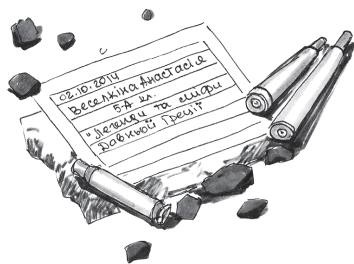
І тут же ожила рація “двадцять’ятки” – далекий застуджений, проте завжди бадьорий голос “Кіно” прохрипів:

– “Іванич”, прийом, це “Кіно”. Як ви там? Щось голосно у вас.

- У нас порядок.
- “Плюс”. На зв’язку.

Я не помітив, як у руках знов опинилася книга. Коли я встиг її взяти? “Тарас Бульба” Миколи Гоголя. Синій штамп на чистому аркуші: “БІБЛІОТЕКА. Загальноосвітня школа № 4. 2013 рік”. Я стягнув рукавичку зубами, поставив автомат поруч і почав гортати, відчуваючи під пальцями гладенькі сторінки. З кожною сторінкою все дужче зростала впевненість у тому, що ми тут потрібні, що ми все зробили правильно. Я чітко зрозумів, для чого ми й сотні інших людей в однострої, втомлені, замерзлі й злі, перебуваємо тут. Я дуже хочу, щоб Веселкіна Анастасія змогла дочитати “Легенди і міфи Стародавньої Греції” та повернула книгу в шкільну бібліотеку.

INVICTUS GAMES³⁶

Палата була світла й простора, з великим вікном. Неподалік від підвіконня стояло ліжко – щоб медичному персоналу центрального шпиталю МВС було зручно проводити процедури. Над ним було встановлено пристрій із шарнірів і роликів. На ліжку, накритий простирадлом по шию, лежав чоловік. Обличчя його було давно не голене, щоки позападали, попід очима залягли темні кола. На голові виднівся страшний рожевий шов, який проходив через усе тім'я.

– Сашо, зараз Артем приїде. Телефонував щойно. Він, виявляється, теж тут, у Києві, на операції був – спиці діставали, – мовила до хворого жінка, яка сиділа поруч із ліжком. По виснаженому обличчю було видно, що вона дуже давно не відпочивала.

У палаті було ще одне ліжко, застелене, але трохи прим'яте, – це жінка в рідкісні хвилини намагалася там прилягти, щоб відпочити.

³⁶ INVICTUS GAMES – Ігри нескорених – міжнародні мультидисциплінарні змагання колишніх і нинішніх військових, які були поранені або захворіли під час участі в бойових діях. Їх проводять у різних країнах з 2014 року за ініціативою британського принца Гаррі

Через деякий час двері відчинилися – на порозі стояла медична сестра.

– Він тут. Тільки недовго – через двадцять хвилин процедури! – попередила вона й пішла далі коридором.

У палату ввійшов чоловік у футболці й тактичних чорних штанах. Його ліву руку було закріплено пов'язкою через плече, у правій – пакет з написом “Брусничка”. Відвідувач підійшов до ліжка, поставив пакет на підлогу й розгублено мовив:

– Привіт, – було незрозуміло, кому адресовано це вітання – чоловікові на ліжку, жінці, чи обом одразу.

Потім торкнувся плеча хворого й подивився в очі – єдине, що здавалося живим у паралізованому тілі. За мить сльози покотилися в того по щоках, м'язи лівої частини обличчя намагалися відобразити міміку.

– Ей, Саню, ну, чого ти! Не треба. Чуєш? Блін... Ну ось, тепер і я сам, – чоловік, який тільки-но увійшов, швидко заблимав очима, намагаючись приховати зрадливу вологу.

– Артеме, я ж говорила тобі... Він, коли бачить знайомих, упізнає й одразу починає плакати. Засмучується. Лікар каже, це через те, що пошкоджено якусь частину мозку, – немов виправдовуючи чоловіка, швидко заговорила його дружина Наталя.

– Ну, раз упізнає – це вже добре. В мене він теж пошкоджений. Мабуть, з дитинства, – змахуючи з щоки зрадницьку сльозу, намагався жартувати гість. – Розкажи, що взагалі кажуть лікарі. Чотири місяці ж не бачились. Усе телефоном тільки. Він же нас чує?

– І чує, і розуміє. Як твоя рука? Краще ти розкажи, як остання операція пройшла.

Наступні двадцять хвилин, відпущених медсестрою, вони засипали один одного запитаннями. Наталя розповіла, як їй зателефонував хтось із чоловікових співробітників та

повідомив, що Сашка поранено, й він перебуває в Артемівській лікарні. Готують борт санавіації, щоб доставити його у військовий шпиталь Харкова. Туди вони й приїхали разом із сестрою. В Харкові пробули дві доби.

Лікар, оглянувши пораненого, зробив висновок, що шансів на життя немає, але те, що зіниці розширені – добрий знак. Дві страшних доби Сашко продовжував жити. Не тільки він, ніхто не хотів здаватись – ані дружина, ані товариші по службі, ані керівництво. Тому спільними зусиллями наполягли на тому, щоб відвезти пораненого до Києва – в інститут нейрохірургії імені Ромоданова. Там доля послала їм Лікаря. Наталя завзято почала розповідати про завідувача реанімаційного відділення Сергія Вікторовича. Вірив той чи ні в Сашкове подальше життя й одужання – хтозна, але лікував не тільки медикаментами, а й душею. Коли майже через місяць Сашко прийшов до тями, лікар постійно був поруч. Казав, що хлопець – немов син йому, називав Санькою...

Слухаючи розповідь Наталі, хворий занервував, його тіло затремтіло від некерованих почуттів. Він знову пригадав, як почав розсіюватися туман... Спочатку з'явилися сірі обриси людських постатей, а потім пролунав голос дружини:

– Якщо чуєш, стисни руку! – він ледве стиснув її долоню й уперше розплющив очі. Так скінчилися двадцять п'ять днів коми й почалася війна. Війна за одужання, в якій зброєю стали характер, воля, наполегливість, незламність духу старшого сержанта міліції Олександра Лаврушка...

* * *

– Саню, привіт! Як ти сьогодні? Ооо! Очі веселі – це вже добре. За це з мене шоколадка, – розсміялася медсестра Аліна, яка зранку заступила на чергування.

– Приииввіт... це... яаа... тттобі... пооввиинен... ддаруувати... ш...шшоколад, – прошелестів губами хлопець. – А я... ось, жжжених, леєжу в ппаамперсі...

Медперсонал любив Сашка. До нього заходили щоранку, тільки-но заступивши на чергування. І не тому, що так треба, а тому, що було цікаво, які зміни відбулися з пацієнтом. Усі бачили, як поранений міліціонер бореться за повернення до нормального життя.

Щодня у хвилини, вільні від процедур, Сашко тренувався: вчився вимовляти слова, намагався ворухити спочатку пальцями, потім – усією ступнею або кистю. Старався відновити міміку обличчя. Кожна спроба здійснити рух вимагала неймовірних зусиль. Тіло боліло від нерухомості, а пролежні перетворились на відкриті рани, які не загоювались. Шов нестерпно свербів. Сашко так скреготів зубами, що аж кришилися. Допомогало лише знеболювальне.

25 березня відбулися помітні зміни, й Сашка перевели до шпиталю МВС.

Дві санітарки везли його на каталці лікарняними коридорами. Колеса гуркотіли на стиках кахлів, і, здавалося, що то колеса військового КРАЗа гуркотять по вищербленій траками гусениць замерзлій ґрунтовій дорозі в полях між Дебальцевим та Миронівським...

* * *

– Наша колона вирушає дев'ятою. О 23:00. Усім бути готовими до погрузки. Збір тут, біля санітарної землянки, – заступник начальника Дебальцевського райвідділу міліції Ігор Небаба зібрав міліціонерів та віддавав останні розпорядження перед проривом з оточення.

Сашко спустився в землянку, в якій були поранені військові й міліціонери.

– Я чай заварив, солодкий, – повідомив він. – Лікар наказав більше пити. Кому налити?

– Налий кухоль. Спробую випити, якщо зможу, – слабкість велика, нудить, – просвистів один з міліціонерів, який утратив багато крові. Саме йому – своєму керівнику й товаришу – на-самперед хотів допомогти хлопець.

– Браток, а мне водічки подай, – змученим голосом попросив армійський майор з посіченими уламками ногами. Він лежав поруч з міліціонером на нижньому поверсі двох'ярусного ліжка, наспіх збитого з дощок. Для всіх поранених не вистачало місця, лежали навалом. Тих, хто помирав, виносили на вулицю.

Сашко проломив металевим черпаком кригу у виварці з водою, зачерпнув і простягнув військовому. Майор, спершись на лікоть, жадно припав до студеної води, від якої зводило зуби. Краплі котилися з підборіддя на груди.

– Спасібо, – подякував він. – Ви з якого підрозділу? – вже продовжив українською, як це роблять мешканці російськомовних регіонів, коли переходять до службових питань.

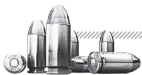
– Міліціонери. З райвідділу Дебальцевського. Нам наказали приєднатися до вас, 128-ї, а далі діяти згідно з наказами комбрига. Це – наш старший, – Сашко кивнув на міліціонера, який примостився напівсидячи поруч із майором і затискав рану на руці (кровотеча не зупинялася). – “Іванич”. Тільки що на позиції біля ЗУшки³⁷ поранило. Прийшов подивитися, як він.

У землянку спустився Ігор Небаба та присів на перевернуте відро поруч з нарами. Автомат свій поставив на земляну підлогу.

– Ну що? Як ти? Дуже хреново? – звернувся він до “Іванича”.

– Терпимо. Кров, зараза, не зупиняється. Нудить! – на землі

³⁷ ЗУшка - військ. жарг. від ЗУ – зенітна установка

біля ніг міліціонера розповзлася велика темна пляма. – Ігорю, ти пацанів збери, проведи інструктаж. Що б там не відбувалося, тримайтеся вкупі! Напрямок один – Світлодарськ. Орієнтуємося на труби. Та ти й сам усе знаєш!..

Близько 10:30 під'їхав КРАЗ, у кузові якого вже розмістилося з десяток військових.

– Хлопці, то ви з міськвідділу! Грузіться швидше, ми з вами поїдемо, – зістрибнувши з кабіни, вигукнув старший. – Броніки знімаємо, хто біля бортів, та вішаємо на них – робимо “броневик”! – Він змушений був кричати, оскільки гатили безперервно, стояла гучна канонада.

Хлопці, допомагаючи один одному, почали дертися вгору – в кузов вантажівки. Небаба під'їхав на власному автомобілі ВАЗ 2108 та прив'язав його до фаркопа КРАЗа.

– Там документація міськвідділу, особові справи й БК³⁸! Спробую так проскочити.

– Нічого не вийде! Такі шляхи в балках – перевернешся. Ну, дивись собі, як знаєш.

Згодом автівку, понівечену уламками мін, довелося-таки кинути в одній з балок.

– У вас поранений, я знаю. Його давайте з іншими до “мотолиги”³⁹ грузити. Він не залізе на КРАЗ.

Коли завантаження скінчилося, близько 23:00 вирушили. Сашко бачив попереду ще один КРАЗ, а перед ним – танк, а що за ним далі в темряві – роздивитися було неможливо. Позаду рухався МТ-ЛБ з пораненими, серед яких – начальник управління карного розшуку “Іванич”.

Хвилин через десять після того, як колона вирушила, почався потужний обстріл. Міни та снаряди падали поряд у балці.

³⁸ БК – боекомплект

³⁹ “Мотолига” – військ. жарг. від рос. МТ-ЛБ – многоцелевой тягач – легкобронированный – багатощільовий легкоброньований тягач

Довелося зупинитися – десь попереду влучили, й було видно, як займається полум'я. Обстріл ставав щільнішим. Усі, хто перебував у кузові, притиснулись до днища й один до одного – ніби це могло якось їх захистити від розпечених та гострих, мов бритва, уламків. Мозок відмовлявся підкорюватись, страх скував тіло – кожен розумів, що від нього нічого не залежить, що від смертельного металу прикриває навіть не земля, а хисткий борт з накинутими бронезилями.

Через деякий час водії вантажівок і бронетехніки зрозуміли, що йти колоною не вийде, і почали виїжджати на узбіччя. Рухалися хаотично. Це все ж краще, ніж стати мішенню для ворожих артилеристів. КРАЗ із міліціонерами, до якого тросом було прикріплено автівку Небаби, поїхав балкою, підстрибуючи на вибоїнах та воронках від розривів так, що деякі хлопці ледь не повилітали з кузова. Вони хапалися за автомати й один за одного.

Через пару кілометрів шляху одна з мін упала дуже близько. Її уламки прошили капот ВАЗа, за кермом якого був Ігор. Механізм заклинило, автівка почала некеровано волочитися за вантажіркою. Побачивши, що вона ось-ось перекинеться, міліціонери загупали в кабінку. Водій зупинився, допоміг Небабі відчепити легковик і залізи в кузов, після чого продовжив рух. Перевантажувати речі й документи не було часу, тому Ігор підпалив папери в салоні. Відверто кажучи, всі були здивовані тим, що його навіть не було поранено.

Деякий час КРАЗ рухався слідом за танком, а потім вони розділилися в темряві...

* * *

– Ну, як тут наш герой? – бадьорий і радісний голос масажиста повернув Сашка зі спогадів у лікарняну палату. – Про-

довжимо нашу екзакуцію? Ти вже, братику, потерпи! Знаю, що боляче, але так треба.

Михайло разом з дружиною Надією взялися за реабілітацію міліціонера. Щодня вони наполегливо працювали над його тілом – розминали, вчили рухати пальцями, потім – кистями, стопами. І все це крізь біль, який пронизував блискавкою, через сльози від безпорадності тіла, яке не хотіло слухатись сигналів мозку.

Зусилля не були марними, і перший результат не забарився. Через дві доби, 27 березня, ледве-ледве заворушилася права нога. Плакали обидва – і Сашко, і Наталка. Нарешті це були сльози радості! Вона телефонувала знайомим, і ті теж не могли втриматися від сліз.

Минув час, і Сашко почав ходити коридором. Звісно, не в нашому розумінні “ходити”. Це було так: з обох боків його тримали попідруки Михайло й Наталя. На те, щоб переставити ногу, йшло секунд зо двадцять. Але це вже був прогрес! Це була перемога! У коридорі завжди збиралися медсестри, інші пацієнти та їхні родичі. Усі дивувалися, як швидко цей хлопчина знов навчився рухатись.

Олександр Лаврушко став прикладом, людиною, яка надихала багатьох хворих. Ті, дивлячись на міліціонера, починали вірити в себе й свої сили. Своїм незламним духом він підтримував не тільки себе, а й тих, хто вже готовий був здатися.

Пізніше почалися заняття з логопедом. Знов треба було вчитися говорити. Спочатку виконував вправи для язика і м'язів обличчя, вимовляв окремі слова, речення, а згодом – і скоромовки. Увесь свій вільний час Сашко повторював і повторював вправи.

А через п'ять місяців особистого пекла, через яке довелося пройти під час відновлення, Лаврушка відібрали зі списків

МВС для проходження подальшої реабілітації в Німеччині – в регіональному медичному центрі Ландштуля.

Далеко не всім зі списків Міноборони та МВС щастить потрапити на реабілітацію до Німеччини або США – закордонні медики не хотіли б втратити репутацію, якщо їхнє лікування не матиме результату. Тому пацієнтів відбирають дуже прискіпливо. А з таким важким і складним пораненням, як у Сашка, та ще й за відсутності скроневої кістки, шансів потрапити за кордон було небагато. Але, коли медики-іноземці стали вивчати історію його хвороби, поспілкувалися з лікарями та провели співбесіду, зрозуміли – цей пацієнт має жагу до одужання й до життя!

– Сашо, мені зараз зателефонували й повідомили, що ти – один з трьох поранених силовиків, які вирушать на реабілітацію до Німеччини, – у палату зайшов лікар. – Виліт, орієнтовно, 15 липня.

Сашко з Наталкою деякий час дивилися на нього мовчки. Потім по щоках жінки покотилися сльози – сльози радості.

До самого від'їзду тривали приємні клопоти, а ще – тренування й зустрічі з колегами. Усі знайомі, які бували в Києві, обов'язково відвідували Сашка.

Не обходилося й без спогадів. Іван Казаков, сівши поруч із похиленою головою, розповів про події, яких Сашко вже не пам'ятав. Про те, що було ПІСЛЯ...

* * *

Сонце ще не вийшло з-за обрію, але сяйво перших променів розрідило темряву світлодарської ночі. Військовий КРАЗ мчав щодуху, оминаючи воронки й покинуту, розтрощену снарядами техніку. Попереду, метрів за двадцять, розірвалися дві міни, й водій був змушений зупинитися. Поруч також зупинилися

кілька наших автівок і танк. У цей час із лісосмуги почалися кулеметний і автоматний обстріли. Зліва по залишках колони гатили російські танки. Міліціонери й військові стріляли у відповідь, намагаючись подавити вогонь ворога. Але становище, в якому опинилась українська техніка, було вкрай невідгідним – у цій балці транспорт був як на долоні.

Іван Казаков бачив, як різко відкинуло голову Лаврушка, а потім тіло його повільно впало вперед – на коліна майорові міліції Радченку. Хлопці сиділи так тісно, що тілу просто ніяк було впасти на підлогу. В цей час, розуміючи, що потрапили в засідку та стали мішенню, солдати й міліціонери стали накидати на себе бронезилети, які до цього висіли на бортах вантажівки, створюючи імпровізовану броню, та стрибати з бортів на землю.

– Саню вбило! – вигукнув Радченко. Він обережно поклав Сашка на спину й долонею заплющив йому очі. Після цього дав чергу з автомата в бік лісосмуги й також зіскочив на землю.

По днищу кузова розтікалася темно-червона калюжа, в якій відблискував перший промінь нового ранку – 18 лютого 2015 року. Ворожа кулеметна куля 7,62 пробила кевларовий шолом, скроню та вийшла навиліт, майже не залишивши Сашку Лаврушкові шансів на життя.

Солдати й міліціонери, які до того перебували в КРАЗі, вступили в бій, і з цього моменту в кожного була своя історія виходу з оточення.

Водій КРАЗа зміг на розтрощеній машині пробитись та дістатися селища Миронівський, везучи в кузові вже мертвого на вигляд Сашка. Дякувати бійцям батальйону “Донбас”, які, не довіряючи власним очам, покладали його до “швидкої” з пораненими, а не відсортували до загиблих!

Усім іншим міліціонерам вдалося вийти з “котла” без втрат. Вони йшли полями, орієнтуючись на труби Світлодарської

ТЕС. Вступали в перестрілки, пробиралися під розривами мін, танкових і гарматних снарядів. Долали відстань поодиночі або приставши до груп військовослужбовців, добровольців. Йшли у повний зріст, повзли, подовгу лежали у воронках в очікуванні, коли скінчиться артобстріл квадрата. Декому пощастило – для нього знайшлося місце на броні проїжджаючої техніки...

* * *

– Саню, уявляєш, а Павло Свір тільки зараз, через п'ять місяців, поніс свій бронік в ательє – зробити нашивки «поліція». Швець одразу й не зміг дістати плиту. Морочився з нею, аж поки помітив, що тканина оплавилася навколо застряглої кулі. Зняв-таки, а там – 7.62 увійшла просто на рівні серця! Оце, я розумію, везіння!..

* * *

Вісім місяців Лаврушко провів у німецькій клініці, хоч спо-

чатку мова йшла лише про два. Місцеві лікарі, побачивши, як український правоохоронець бореться за повноцінне життя, оцінивши його завзятість, не посміли відправити додому й за власною ініціативою продовжили термін лікування. Усіх інших, хто прибув з України на реабілітацію, відправили за графіком.

Нейрохірург Гайрон провів складну операцію зі встановлення титанової пластини, яка має прикривати мозок. Ще перед початком операції Сашка попередила про великий ризик. Дехто намагався його відмовити – мовляв, може стати ще гірше.

Сусідом Лаврушка по палаті був Сергій, міліціонер з Миколаєва. Під час бою граната розірвалась у п'яти метрах від нього, й уламок глибоко засів у скроні. Сергій від операції відмовився...

– Олександр, якщо Ви готові до такої операції, то повинні підписати відповідні документи про те, що клініка не несе відповідальності за кінцевий результат, – перекладач довів до Сашка слова Гайрона.

– Хто не ризикує – той не п'є шампанського! – бадьоро відповів Лаврушко та неслухняною рукою вивів підписи на паперах.

Коли перекладач переказав лікарям сказане хлопцем, вони довго щиро сміялись.

– Ми побачили справжнього українського бійця! Ми зробимо все, що від нас залежить, щоб цей чоловік одужав! – заприсяглися вони.

Операція пройшла успішно. Лікарі увесь час дивувалися, що після такого поранення людина взагалі здатна адекватно мислити, ставити питання, та постійно щось для себе переві-

ряли. Хлопця іноді навіть драгувало, коли його запитували, хто президент країни, або показували олівець та просили назвати цей предмет.

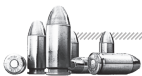
Під час подальшої реабілітації до міліціонера приставили військових лікарів клініки – Террі, Клаудію, Яна й Андре. Кожен з них мав допомогти відновити певну окрему функцію організму. Террі навчав перелазити через невеличкий пліт, підіймаючись угору сходами. Спочатку це вдавалося зробити лише рачки, але згодом пацієнт став виконувати вправу на ногах.

Крім боротьби за фізичне здоров'я, тривала боротьба за психоемоційний стан. Будь-яка згадка про події війни, зустріч з близькими або знайомими викликали неконтрольовані емоції.

У німецькій клініці міліціонер познайомився з побратимами-тезками, яким доля й війна з Росією теж кинули жорсткий виклик. У Музиченка Вадима не було лівих руки й ноги – відірвало під час розриву російської міни на позиціях під Дебальцевим. Свириденко Вадим втратив руки до ліктів та обидві стопи, але попри своє горе залишався позитивним, завжди посміхався й жартував. Під час виходу з оточення хлопець наступив на міну, йому відірвало стопи. Він не здався та ще довго повз полями. Коли його знайшли розвідники, обидві руки були відморожені. Отже, їх довелося ампутувати в лікарні. Потім обидва полетіли до Сполучених Штатів для подальшого лікування й реабілітації, “зарядивши” своїм позитивом Сашка на успіх і боротьбу.

Тут же міліціонер завів ще одне знайомство – з кулеметником полку “Азов” Олексієм. Військовий отримав поранення в обидві ноги в боях під Волновахою під час Іловайського котла.

У цей нелегкий період доля звела Сашка з багатьма чудовими людьми: волонтерами, представниками української діа-

спори, “Червоного Хреста”. Щиро опікувалась хлопцем медик з Білорусі Надія, яка працювала в клініці за контрактом. Вона не тільки доклала руки до лікування, а й дбала про дозвілля – возила Сашка на екскурсії до міста.

Новий рік святкували разом. Тоді ж міліціонер познайомився з двома військовими медиками з Грузії, які отримали поранення під час російсько-грузинської війни, та з литовцем на ім'я Серж, який втратив ногу на одному з фронтів, де точаться бої з Росією. У кожного була своя біда, проте ім'я в неї для всіх одне – Путінська Росія.

У березні 2016 року після успішної операції та часткової реабілітації Олександр Лаврушко повернувся додому, в Маріуполь. Попереду були не менш важкі часи самостійної реабілітації, щоденні виснажливі тренування по кілька на день – заняття з еспандерами, ортезами й іншими приладами, ходьба сходами та просто долання дистанцій на вулиці на час.

Нарешті настав день, коли в управлінні кадрів Донецької поліції пролунав телефонний дзвінок.

– Алло! Олексію Юрійовичу, це Олександр Лаврушко. Я хочу продовжувати службу в поліції. Мені пропонують вільнонайомним у Кінологічний центр... Я не підведу, не сумнівайтеся!

– Я впевнений у цьому, Олександр Івановичу! Приходьте завтра, будемо оформляти.

* * *

Міліціонера-водія з карного розшуку Лаврушка Олександра Івановича Указом Президента України було нагороджено орденом “За мужність” II ступеня.

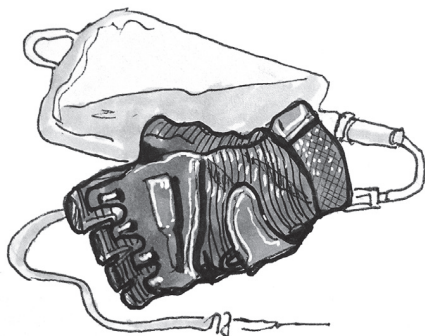
У 2018 році у школі села Новопетриківка Волноваського району було створено “Куточок мужності”, присвячений подіям російсько-української війни. Як взірець незламності духу й па-

тріотизму тут розміщено історію боротьби їхнього односельця. На перерві галасливі школярі зупиняються біля стенду й замовкають – з пошаною та захопленням дивляться на портрет Олександра Лаврушка, плекаючи в собі мрію бути схожими на нього.

Наразі, працюючи в колективі поліцейських-кінологів, Сашко має намір пройти тренування й виступити на міжнародних змаганнях “INVICTUS GAMES” – “ІГРИ НЕСКОРЕНИХ”.

ІВАН ГАК

У кабінеті за шкільною партою над аркушем паперу сидів чоловік і, схиливши голову набік, повільно писав, іноді покашлюючи в долоню. На вигляд йому можна було дати близько сорока років. Трохи грубуватий, коротко стрижений, з круглявим добродушним і відкритим обличчям та розумними, але сумними очима. Рукава камуфльованого однострою, закочені по лікті, відкривали по-селянськи міцні руки. Якби читач міг заглянути через його плече, то побачив би, що чоловік заповнює бланк із надрукованим заголовком “АВТОБІОГРАФІЯ”.

“Я, Гак Іван Олександрович, народився 07.09.1977 в селі Победа Старобешівського району Донецької області. У 1996 році закінчив технікум за спеціальністю “гірний електрик”. Проходив службу в Збройних силах України в 41-му окремому батальйоні морської піхоти. У 1999 році був прийня-

тий на службу в органи внутрішніх справ на посаду помічника дільничного інспектора Старобешівського райвідділу.

Обслуговував територію, на якій до виходу на пенсію 26 років працював дільничним мій батько. До складу дільниці, яку я обслуговував, входять 11 сіл, частина яких межує з Ростовською областю Російської Федерації, Амвросіївським і Тельманівським районами... Маю дружину... і доньку...”

Кілька годин тому цей чоловік з’явився на КПП Маріупольської школи міліції, де з літа 2014 року були розташовані деякі підрозділи обласного міліцейського главку. Двоє юнаків-курсантів, які чергували на посту, завмерли і мовчки дивились на цього дивного велетня у військовому камуфляжі. Бронежилет на ньому здавався крихітним, на грудях було прикріплено шолом, руки лежали на ствольній коробці автомата, за спиною ременем кріпився РПГ-24. Обличчя військового було втомлене, проте очі горіли вогнем. Бруд, який пов’їдався у шкіру та попід нігті, свідчив про те, що останнім часом йому багато довелось пережити.

– Хлопці, а де тут кадровики сидять? – першим порушив тишу незнайомиць.

– Добрий день! На другому поверсі. Вам до кого? Я повинен супроводити, – курсант з опаскою подивився на гранатомет у чоловіка за спиною.

– Я не знаю, до кого. Сказали, прийти в кадри.

– Зрозумів. Зараз я в журналі вас запишу. Є документ? Потрібні прізвище, ім’я, по батькові й посада.

– Документів немає ніяких – згоріли. Помічник дільничного Старобешівського райвідділу прапорщик міліції Гак Іван Олександрович.

Курсант ще раз здивовано, але з повагою подивився на чоловіка й почав писати в журналі.

...Молода дівчина-офіцер, співробітниця кадрів, сиділа за столом, заставленим високими стосами паперів й особовими справами. А втім, справи були всюди – на стільцях, підвіконні, навіть на підлозі. Коли вона підняла очі на велетня, який зайшов у кабінет, її заклопотане обличчя вмить стало таким же здивованим, як до цього в курсантів. Дівчина мимоволі підвелася, не відводячи погляд від візитера, й зробила ковток чаю з металевого кухля.

– Здравсте. Ви до кого? – оговталась міліціонерка.

Іванові довелося ще кілька разів пояснювати, хто він, розповідати свою історію іншим міліціонерам, які заходили, аж поки не прийшов сам начальник управління кадрів Віктор Нечитайло.

– Ходімо зі мною, – сказав він та повів Івана до свого кабінету.

– Да-а-а... Довелося тобі лиха ковтнути. Чаю зробити? Все одно зачекати треба – зараз приїде представник внутрішньої безпеки. Хоче детально поспілкуватись, – і трохи винувато додав: – Така вже процедура, вибач.

Співробітник ВБ⁴⁰ теж пояснив Іванові, що має детально опитати його про те, що з ним трапилося за останні місяці, про зрадників, і що це обов'язкова процедура. Він дістав бланк із друкованим заголовком “ПОЯСНЕННЯ”, ручку із синім чорнилом та почав уносити анкетні відомості. Дійшли до фрази “Щодо поставлених мені запитань можу пояснити наступне...” Тут “особист” поклав ручку, закурив і запропонував Іванові:

– Давай, поки що так розкажи. Розумію, що нелегко, але...

На цих словах думки прапорщика перенеслися на кілька місяців назад...

⁴⁰ ВБ – Внутрішня безпека

* * *

У Донецьку “русский мир” затьмарив розум місцевим мешканцям. 11 травня 2014 року було проведено референдум, а 5 червня підрозділи Гіркаїна вже остаточно взяли під свій контроль обласний центр. Іван Гак усе частіше залишався ночувати на прикордонній заставі “Победа”, яка носила назву ближнього села. Потоваришував із хлопцями-прикордонниками, а з командиром застави старшим лейтенантом Підручним Владиславом навіть друзями стали.

– Ось про що я міркую, друже, – Підручний з Іваном сиділи в кабінеті на заставі. – Треба нам якось укріплятись. Ти ж бачиш, до чого йде?

– Бачу тільки те, що сам бачу, – відповів дільничний. – Від мого керівництва немає ніяких вказівок, ніякої інформації про те, що відбувається і що робити.

– Тоді треба діяти самим. По-перше, встановлюємо контрольно-ревізійний пункт поблизу села Кумачове. Потрібні блоки – гадаю, знайдеш. По-друге, на заставі облаштуємо два бліндажі.

Цього ж дня на заставі всі вільні від нарядів почали будівництво. Загалом особовий склад складався з 31 прикордонника. Комуś доручили копати траншеї та ями під бліндажі, хтось у лісопосадці рубав дерева для перекриття.

Гак сів за кермо прикордонного УАЗа та поїхав домовлятись зі знайомими фермерами щодо блоків.

Він вирішив питання з одним із них – Паличем, з яким підтримував товариські стосунки, коли й куди везти бетонні блоки, та збирався було йти, аж той запитав:

– Ваню, невже це війна?

– Так, Палич, це – війна! Не ми її розпочали, але нам її треба закінчити.

Завершивши справи, Іван вирішив заїхати до батьків – майже два тижні їх не бачив і вдома не бував. Тому розвернув УАЗ і поїхав до свого села Победа. Зупинився біля воріт і зайшов на подвір'я. Мати саме годувала качок та, побачивши сина, радо скрикнула:

– Ну, нарешті приїхав! Їстимеш? – і до батька, який порався в хліву: – Сашо, Іван приїхав!

Стіл накрили надворі. Коли Іван поїв, батько дістав цигарку й спитав:

– То що ж воно таке буде? Що твоє керівництво каже, і що на заставі чути? Попруть росіяни на нас?

– Обстановка дуже неспокійна, але начальство й влада чомусь мовчать. Відчуваю, що доведеться нам братися за зброю. Тому одразу хочу сказати, якщо росіяни зайдуть, я тут не залишусь.

– Це твій вибір, синку. Не буду нічого говорити. Вважаю його правильним.

Ще трохи посиділи, поговорили про останні новини в селі, про худобу та на інші звичайні людські теми. Аж тоді Іван підвівся.

– Їхати мені треба. Багато ще роботи.

– Бережи себе, – мати перехрестила сина, коли той розвернувся й попрямував до машини. Так і стояла біля хвіртки, аж поки УАЗ не зник за рогом вулиці.

Наступного дня контрольно-ревізійний пункт і бліндажі на заставі були готові. Прикордонники почали заступати на чергування з охорони державного кордону та на КРП, де перевіряли транспорт, який рухався по прикордонній території.

Щодня надходили все тривожніші новини – про активізацію бойовиків, захоплення військових частин, розгортання бойових дій у Слов'янську.

Наприкінці квітня 2014 року поблизу села Кумачове розташувалась рота морської піхоти на чолі з капітаном Луньовим. Дільничний приїхав познайомитись, розговорився з солдатами й вирішив залишитись.

– Пацани, якщо візьмете мене, буду разом з вами воювати. Я ж строкову в морській піхоті служив.

– Ну, давай тоді облаштуйся на новому місці, – відповів Луньов.

Для облаштування обрали силосну яму край села, біля самої ферми. Її було обкладено бетонними плитами. Зверху натягнули армійський намет. Територію обгородили колючим дротом та встановили кулеметні точки.

Вже через добу “русский мир” не змусив на себе чекати. Близько сотні місцевих мешканців, підбурюваних “агентами впливу”, зібралися біля місця розташування військових. Деяких, найбільш активних, з георгіївськими стрічками, Іван ранише не бачив.

– Уходіте! Нас не нужно захищать! Нас не от кого захищать! – викрикували люди одні й ті самі фрази.

– Из-за вас только проблемы у нас будут! Ми вас не звали, – кричала командиріві взводу огрядна жінка. – Єслі нам будет нужно, нас Росія зацітіт. Вон она – рядом.

Гак з Луньовим вийшли до людей. Іван підняв руки.

– Заспокойтеся! Військові тут ненадовго. Вони – для вашої ж безпеки, – намагався пояснити він, проте люди його не слухали, кричали й погрожували штурмом.

Увечері мітингувальники розійшлися. Та наступного дня знов зібралися, причому до місцевих уже долучилися інші люди, яких привезли двома автобусами. Вони продовжили пікетувати військових, вимагали, щоб ті забиралися геть, і викрикували лозунги проросійської орієнтації.

Протистояння тривало – взвод залишався на позиції, а люди, підбурювані майстрами з політтехнологій, не розходились.

Третього дня Іван побачив, як до розташування під'їхала міліцейська автівка. З неї вийшов його безпосередній керівник – заступник начальника райвідділу підполковник Малютін. Разом з ним прибуло ще троє осіб у цивільному. Побачивши Гака, Малютін підійшов.

– Привіт! Як обстановка? Не збираються військові зніма- тись?

– Ні, Сергію Володимировичу. Не було їм такої команди.

– А хто в них за старшого? Я з ним поговорю. Не треба ні- якої команди. І захист їхній не потрібен. Бачиш, люди незадо- волені...

Тоді Гак і зрозумів настрій свого керівника й нервово пере- смикнув плечима. Підійшов Луньов.

– Бажаю здоров'я! Бачу, до нас підкріплення прибуло, – ба- дьоро звернувся до Малютіна. – Так це ж добре.

– Доброго дня, – почав той. – Так, я дійсно хочу вам допо- могти. Ви ж бачите, як негативно налаштовані місцеві? Навіщо їх озлоблювати проти себе? Я з ними поспілкувався й маю вам передати їхню вимогу – здайте затвори від автоматів, тоді люди розійдуться.

Обличчя капітана посерйознішало.

– У мене бойовий наказ. Ми будемо виконувати свій обов'я- зок і поставлені завдання. Не підбурюйте людей на дурниці й лихо. Все! Розмову закінчено! – відчеканив кожне слово ко- мандир взводу й, розвернувшись, пішов до намету.

Військові продовжували стояти ще кілька днів. Більшість місцевих мешканців розійшлися, залишилось близько десятка мітингувальників. Через п'ять діб морпіхи отримали наказ про

передислокацію під Амвросіївку, а Іван повернувся на погран-заставу.

* * *

Звісно, далеко не всі мешканці були вороже налаштовані проти української влади. Іван Гак, який пропрацював багато років дільничним на одній території, знав майже всіх в обличчя і хто чого вартий. З моменту приходу “русской весны” він неодноразово спілкувався з мешканцями сіл, розумів, хто ще не втратив глузду та на кого можна розраховувати. Потроху почав ставити перевіірочні завдання й отримувати інформацію про наміри сепаратистів. Так утворилася його агентурна мережа. Люди з усіх сіл телефонували, щоб повідомити про події, найбільш активних прихильників самопроголошеної ДНР та їхні наміри.

Також стала надходити інформація про цілі групи й окремих осіб, які перетинали кордон з боку РФ через так звані “діри”. Відверто кажучи, до війни кордон з Росією був майже умовним. Мешканці прикордонних сіл ходили та навіть їздили ґрунтовими дорогами через лісопосадку один до одного, молодь відвідувала дискотеки, знайомилась, одружувалась. У новостворених сім'ях часто хтось із подружжя був вихідцем з українського села, а інший – з російського. Прикордонники обох країн теж тісно спілкувалися між собою, зі святами не тільки вітали, а й навіть збиралися, щоб відсвяткувати їх разом. Але прийшли часи, коли ці проходи в кордоні стали використовувати зовсім не з мирною метою, а для проникнення на нашу територію російських диверсійних груп. З отриманих відомостей Гак розумів, де саме і яка ворожа техніка пересувається. Він узагальнював і передавав цю інформацію військовій розвідці, що допомогло зберегти не одне солдатське життя.

* * *

Перший справжній бій у цій війні для Івана Гака відбувся у другій половині травня. Якого саме числа, Іван не запам'ятав, але кожна мить закарбувалася в пам'яті міліціонера.

Зранку Іван разом з двома прикордонниками вирішили ремонтувати КамАЗ, який напередодні біля застави залишили військові 72-ї бригади. Вантажівка ніяк не хотіла заводитись, і взводний звернувся до Підручного:

– Друже, ми не маємо можливості зараз ремонтувати цього динозавра. Перевантажуюємось і пхнемо далі. Якщо спізнимось, сам розумієш, від комбата нам зізвідець буде, – командир взводу кинув недопалок у молоду травневу траву й загасив його підошвою берця. – Як заведете, відженіть його на заставу. За ним хтось від мене приїде. Все, бувайте!

– Дай хоч пару гранат, чи що – за оплату стоянки, – Підручний і взводний потиснули руки.

– Тримай, не шкода, – взводний з підсумка дістав дві РГДшки, вклав у долоні старлею та попрямував до старенького камуфльованого позашляховика...

Хлопці трохи покрутили, спробували завести двигун.

– Мабуть, патрубок забився. Заправляють якимсь лайном, – плюнув собі під ноги, витираючи ганчіркою руки, Колян, який на заставі вже другий місяць проходив службу за контрактом. – Зараз продуємо і...

Договорити він не встиг – його слова перервав вибух, що стався на відстані близько двох кілометрів. Вони бачили, як хвилин п'ятнадцять тому із застави виїхав УАЗ-“таблетка”, на якому прикордонники зазвичай патрулювали державний кордон, перевіряючи контрольню-слідову полосу. За кермом Іван роздивився свого кума Славка Шинкарьова, з яким жили

в одному селі. Після строкової Шинкарьов прийшов служити в прикордонний загін. Зранку він та ще двоє заступили в наряд з патрулювання кордону.

Через хвилину заревів двигун БТРа, який був на заставі, і хлопці втрьох помчали до нього, на ходу одягаючи броніки й каски. На броні вже був командир застави. Поряд – майор Томчишин, якого за добу до цього було відраджено із загону Маріуполя як керівника, відповідального за цю ділянку кордону. Ще двоє прикордонників були всередині. Хлопці теж позалазили на броню. БТР чмихнув чорним димом, обдав запахом солярки вартового й рвонув з місця. З напрямку, де стався вибух, було чути тріскіт автоматних черг – там розгортався бій.

Підручний натиснув тангенту радіостанції.

– “Верба 8”, “Верба 8”! Це – “Верба 1”, – кричав він в ефір.
– Що трапилось?

– Напад на наряд. Підірвали фугасом на дорозі Победа-Шрамки. Ми вступили в бій, – відповіла радіостанція.

Чий був голос – Іван не впізнав.

– Тримайтесь! За кілька хвилин будемо. Скільки противника?

– Я не бачу. Вони в кукурудзі залягли, – голос перервала автоматна черга.

БТР з ревом, здіймаючи куряву на ґрунтовій дорозі, підлетів на місце бою. Зупинився метрів за двадцять від “таблетки”, задню частину якої було розворочено вибухом закладеного фугасу. З одного боку було голе поле, де обіч ґрунтової дороги залягли прикордонники – їм пощастило залишитись живими після вибуху. Іван та ще чотири прикордонники скотилися з броні під укіс та розсередилися. Гак відповз за стовбур поваленої тополі, зняв автомат із запобіжника і дав чергу по молодій кукурудзі. Те ж саме зробили й прикордонники. У відповідь

кукурудзяне поле теж огризулось автоматним вогнем. Серед кукурудзиння то там, то там з'являлися ворожі постаті в чорній формі.

Гак відстебнув магазин, кинув його, пристебнув новий і знов почав стріляти. В метушні бою дільничний залишив запобіжник на автоматичному вогні. Зіткнення тривало не більше десяти хвилин, але Іван устиг випустити шість своїх магазинів. Потім він бачив, як чорні постаті відступають все далі вглиб поля, тягнучи когось на руках. На адреналіні двоє прикордонників піднялися та почали переслідувати супротивника.

– Стояти! Залишайтеся на місці! – зупинив їх майор Томчишин. – Куди ви?! Нарватися на прикриття хочете?

Коли все стихло, пішли оглядати поле. Іван, збуджений боєм, забув забрати пусті магазини, вони так і залишилися лежати біля тополі.

У кукурудзинні знайшли велику кількість гільз, плями крові, змішані з землею, трохи поодаль – закривавлені бинти. Повертаючись до БТРа, чоловіки голосно обговорювали деталі бою. На дорозі побачили Шинкарьова, який сидів, спершись спиною об колесо розтрощеного УАЗа, затиснувши рану на лівому передпліччі.

– Куме, як же ти так? – Іван розрізав ножем рукав однострою й оглянув рану. – Навиліт пройшла. Кістка, нібито, ціла.

Кров продовжувала рясно текти на землю між ніг. Гак наклав джгут, через тканину зробив В'ячеславі у плече укол промедолу. Після цього йому допомогли піднятися на броню.

Одразу після повернення на заставу Підручний розповів про подію керівництву загону, і Шинкарьова направили на легковику до Волноваської лікарні, а згодом – до шпиталю МВС у столицю.

ИВАН ГАК

* * *

Червень пролетів непомітно. Новини щодо подій на кордоні та сусідніх заставах надходили невтішні. 5 червня бойовики з підрозділу “Восток” намагались узяти під свій контроль перепускний пункт “Маринівка”, але після зіткнення відступили з втратами, а 7 червня зайняли пануючу висоту – Савур-могили. Все частіше й частіше виникали сутички з бойовиками, а згодом росіяни з нейтральної полоси почали обстрілювати територію України з артилерії, мінометів, РСЗВ. За таких надскладних умов стало зрозумілим, що кордон уже не був “під замком”. З РФ йшли сформовані підрозділи бойовиків, військова техніка. Прикордонну заставу “Победа” теж обстрілювали, найчастіше бойовики стріляли по загону з мінометів. Вони проводили акції залякування, неодноразово пропонували скласти зброю та передати контроль над ділянкою кордону. В нагоді стали облаштовані на території застави бліндажі. Надзвичайно допоміг прикордонникам і досвід майора Томчишина, відрядженого з управління. Майор з позовним “Сокіл” мав бойовий досвід з війни в Афганістані й, так би мовити, на ходу навчав хлопців премудрощам військової справи.

Так минали дні. Іван заступав у наряд на КРП, виїжджав з Підручним на перевірки нарядів, на перемовини з місцевими мешканцями, представниками бойовиків, які, зі свого боку, проводили роботу з вербування особового складу застави. Більшість прикордонників були місцевими, їхні сім’ї жили в ближніх селах, і це в подальшому також відіграло свою роль.

...Почувши свист першої міни, Іван не одразу зрозумів, що відбувається. Лише інстинкт штовхнув тіло до бліндажу. Польова кухня продовжувала диміти тільки-но розпаленим вогнем, парували з-під розкритих кришок котли. Розрив міни Іван

почув, уже лежачи на дні траншеї, яка вела до входу в бліндаж. Він ледве втиснув своє велике тіло між двома прикордонниками. Бойовики підігнали пересувний міномет “Васильок”, змонтований на платформі вантажного автомобіля “Газель”. Обстріл тривав близько семи хвилин, але здавалося, що минуло пів доби.

Бах, бах, бах – три “виходи” мін. Кількасекундний свист. Ба-бах, ба-бах, ба-бах – три “приходи”. Кожен з них може нести твою смерть. Поки що щастило, і замість мін та уламків на спини лежачих на дні траншеї падали грудки землі.

Знову – бах, бах, бах. Молодий хлопець-прикордонник, який лежав ліворуч від Гака, скоромовкою промовляє: “Сука-сука-сука...” Ба-бах – розривалася перша міна, заглушуючи дві наступні, а далі – знов по колу.

Праворуч лежав дорослий дядько-контрактник з Вінниці. “Отче наш, Ти, що еси на небесах, нехай святиться ім`я Твоє; нехай прийде Царство Твоє; нехай буде воля Твоя – як на небі, так і на землі. Хліб наш насущний дай нам сьогодні; і пробач нам провини наші, як і ми пробачаємо винуватцям нашим; і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого. Бо Твоє є Царство, і сила, і слава, Отця, і Сина, і Святого Духа нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь,” – шепотів він собі під носа, після кожного розриву – все голосніше й тут же додавав: “Твою ж маму! Як же страшно!”

Потім Іван багато разів потрапляв під мінометні обстріли, масовані удари ствольної артилерії, шахово-вогненний смерч РСЗВ, але перший обстріл і слова товаришів закарбувались у його пам’яті назавжди.

* * *

10 липня Іван був вільний після того, як змінився з наряду

на КРП. Він порався по господарству на заставі. Потім сів на колоду, що стояла попід стіною, та спостерігав за трьома горобцями, які купалися в пилюці, здіймаючи куряву. Пташки перестрибували одна через одну й голосно цвірінькали.

– Ваню, їдьмо наряд перевіriamo. Подивимось, що з того боку коїться, – запропонував Підручний, прямуючи разом з водієм до командирського УАЗа.

– “Плюс”, – Гак накинув бронезилет, узяв каску в одну руку, автомат – в іншу та всісв на задне сидіння. УАЗ виїхав на ґрунтову дорогу, кожний метр якої був знайомий прикордонникам. З одного боку шлях пролягав уздовж зораної контрольно-слідової полоси, що межувала з нейтральною ділянкою, далі за якою – вже російська територія. З іншого боку дороги розкинулися соняшникові й кукурудзяні поля, розмежовані між собою невеличкими лісосмугами.

– Поїхали до Берестового, – Підручний плеснув шофера по плечу. – Явтушенко з Москаленком зранку заступили там на спостережну вежу. Щось на зв’язок жодного разу не вийшли.

– Та який тут зв’язок – який день вже глушать. Ні мобільний, ні радеїка не працюють, як на Савур-могілі почалось, – відповів Іван, притримуючи рукою автомат і вдаряючись головою об стелю, – машина часто підстрибувала на вибоїнах.

– Та я розумію, але все одно хвилююсь, – офіцер розвернувся до Івана, наскільки це дозволяв незручний бронезилет. – Чув, позавчора в сусідів з Василівки із застави троє бійців пішли та зникли. Тепер бойовики вимагають за їх звільнення віддати частину зброї.

Через п’ятнадцять хвилин УАЗ зупинився біля металевої вежі з оглядовим майданчиком, поряд з якою стояла невеличка споруда, де прикордонники мали можливість сховатися від дощу й спеки.

Сергій Явтушенко здалеку побачив дах УАЗа й куряву над кукурудзяним полем та зустрів командира стоячи.

– Бажаю здоров'я, товаришу старший лейтенанте! На ділянці без подій, – виструнчившись доповів прикордонник.

– А чому на зв'язок не виходите? – знаючи наперед відповідь, але більше для порядку запитав Підручний.

– Так немає ж зв'язку, товаришу старший лейтенанте. Кожні 10 хвилин намагаємось. Акуми вже майже сіли. Глушать...

– Що там росіяни? – Підручний кивнув головою в бік російської території.

На цій ділянці кордону вже місяць стояла тактична група збройних сил РФ. Прикордонники тут вели спостереження за діями росіян, знали, що більшість військових – кавказької зовнішності, з нестатутними бородами.

– Сьогодні спокійно поводяться. Зранку КамАЗ розвантажили, ящики заносили в намет. Онде отой, що окремо ліворуч стоїть. Вони тільки-но закінчили обідати, – прокоментував Явтушенко.

– Щоб цей спокій ми на своїй шкурі не відчували, – задумливо мовив командир застави. – А де Москаленко?

– Та перед вами тільки-но десь у кукурудзу пішов, – спокійно відповів прикордонник і голосно покликав: – Веталь, ну ти де?! Скільки можна сидіти, виходь!

Відповіддю йому була тиша. Обличчя у всіх ураз стали напруженими в передчутті недоброго.

Прапорщик Москаленко Віталій багато років служив на кордоні інспектором прикордонної служби. Він був однокласником Гака й мешкав з ним в одному селі. Поза службою він, маючи велике господарство, за допомогою родини вирощував свиней.

Розбезпечили зброю. Спочатку кликали, потім пішли куку-

рудзою, довго прочісували зарості, оглядали землю. Іван навіть виліз на вежу, оглянув поле згори – Москаленка ніде не було.

Не повернувся він ні ввечері, ні наступного дня. Телефон його був вимкнений, і навіть коли з'явився зв'язок, смс не надійшло. Поїхали до нього додому, в село. З хати вийшла схвильована дружина й сказала, що відучора, як пішов на службу, його не бачила. Доповіли в загін. Там нічого конкретного не сказали, лише капітан із загону спитав:

– Вважаємо таким, який самовільно залишив, чи безвісти зниклим? – утомлений голос свідчив про те, що це не найгірше, що капітанові сьогодні довелося почути.

На якусь мить Підручному здалась власна доповідь якоюсь навіть недоречною – точаться бої, гинуть люди, а він тут з пропажею.

– А хіба я знаю? Напевно, давайте як безвісти зниклого...

Щодня прикордонники отримували інформацію про бойові дії, про обстріли позицій військових та сусідніх прикордонних застав з території РФ. Підручний попросив Гака допомогти військовим побудувати блокпост біля села Лужки. Після того, як його було споруджено за три доби, Іван щодня заїжджав до військових, щоб обмінятися новинами, передати інформацію, отриману від мережі інформаторів, та отримати від командира розвідки завдання. Траплялося, що Гак не мав змоги повернутися в загін через обстріли або активізацію бойовиків, тоді він залишався ночувати на блокпосту з військовими.

* * *

Співробітник внутрішньої безпеки загасив у попільничці черговий недопалок, яких зібралась ціла купа. Він вже давно

підвівся й слухав Івана, крокуючи кабінетом, іноді завмираючи біля підвіконня. Спочатку він часто відповідав на телефонні дзвінки, але поступово перестав брати слухавку та навіть вимкнув звук. Гак замовк і опустив голову, роздивляючись свої чорні нігті та пересохлу, потріскану шкіру рук.

– Що таке? Чому замовк, Ваню? – “особіст” ледь торкнувся плеча. – Що далі було?

– Може, про це не треба писати? – Іван підвів голову, по очах було видно, що він знов переживає ті події. – Там, на блокпосту, я вперше вбив людину...

– Ворога, Ваню, ворога! І не вбив, а знищив. Продовжуй...

...Іван сидів на колоді в блокпостовому бліндажі. Напроти, помішуючи розчинну каву в металевому кухлі, сидів лейтенант Збройних сил – старший Лужківського блокпоста.

– За селом Культура є лісонасадження невелике, там бачили дві БМП сепарські й особового складу чоловік з десять, – міліціонер переказував інформацію, яка стала йому відома за останню добу. Його перервав далекий звук вибуху гранати, а за ним – автоматний стрекіт. Обидва мовчки поставили кухлі з кавою і, схопивши зброю, вибігли з бліндажа. Через кілька секунд радіостанція, закріплена на бронежилеті командира, заговорила:

– “Кедр”! “Кедр”! Прийом. Це “Алмаз”. У нас вогневий контакт із сепарами.

– “Алмаз”, чую тебе. Де ви є? – запитав командир, вже підтягуючись на броню БРДМ⁴¹, на яку застрибували інші солдати.

– Балка за селом, де вигарище, – відповів “Алмаз”, голос якого злився з автоматними чергами.

– “Плюс”! Летимо до вас!

---

⁴¹ БРДМ – бойова розвідувально-дозорна машина

Бойова машина вилетіла по апарелі⁴² з окопа-укриття та по-мчала в напрямку балки. Іван залишився на блокпосту з двома військовослужбовцями, які були в наряді. Через п'ять хвилин автоматна тріскотня спочатку посилилась, а потім змовкла зовсім. Ще хвилин через двадцять БРДМ повернулася, тягнучи на буксирі старенький “Jeep Patriot”, пофарбований у зелений колір з номерами “ПТН ПНХ”. Ліве переднє колесо було спущене, дверцята й капот – у свіжих кульових отворах, з-під радіатора витікав тосол. Коли транспорт зупинився біля блокпоста, задні дверцята автівки відчинились, із салону вистрибнув солдат, який за собою витягнув зв'язаного мотузкою й скотчем чоловіка в камуфляжі. Тут же вийшов водій і став оглядати пошкодження на машині.

– От же ж виродки, – лаявся він, відкривши капот. – Тільки два тижні як волонтери пригнали. Тут роботи до хрена тепер! Хоч двигун цілий!

Усі інші разом з офіцером обступили полоненого бойовика. Іван теж підійшов ближче, щоб роздивитися супротивника. Міліціонер звернув увагу, що камуфляж на ньому такий самий, як і на багатьох українських добровольцях. На руці – шеврон “Русская Православная Армия”, на розгрузці – георгіївська стрічка.

– Які документи маєш при собі? – спитав бойовика командир.

– Нікакіх, – різко й люто огризнувся той у відповідь.

– Назви своє прізвище, ім'я та по батькові. Звідки родом?

Після невеличкої паузи полонений вже спокійніше відповів:

– Слюсаренко... Віталій Сергеевіч. Я із Горловкі, – і знов замовк, поглядаючи вовком.

⁴² Апарель (від фр. appareil – “пристрій”, “прилад”, “апарат”) – похила площина, рух по якій можливий при менших тягових зусиллях

– Коли відкинувся? – навмання спитав офіцер – і влучив.

Бойовик підвів здивовані очі, мовляв, звідки той знає.

– В феєрале етого года. КІК 27 в Горловке...

З'ясувалось, що хлопці з блокпоста поїхали в село до магазину. Коли повертались, на них вискочив мікроавтобус з денеєривцями. П'ятеро чоловіків висипались на дорогу, скотилися на узбіччя, жбурнули гранату й почали стріляти. Наших троє хлопців зробили те ж саме. Зав'язався бій. Але, коли супротивники побачили БРДМ, що наближалася, вирішили ретируватись. Усе відбулось якось так швидко, що четверо заскочили в мікроавтобус, який зірвався з місця, а один бойовик так і залишився на узбіччі та продовжував стріляти короткими чергами – напевно, щоб прикрити відхід. Один з наших хлопців, поки противник зосередив увагу на бойовій машині, переповз дорогу й зайшов ззаду:

– Хенде хох! Відкинь автомат, підними руки й повільно вставай!

Полоненого бойовика посадили в невеличкий бліндаж, поруч з яким командир залишив вартового.

– Завтра поїдемо в штаб батальйону та відвеземо його контрикам – нехай займаються. А зараз ходімо, повечеряємо. Руслане, занесеш і цьому чогось пожерти, – звернувся офіцер до того солдата, який узяв полоненого.

Хвилин через десять Руслан приніс глибоку пластикову тарілку з кашею й тушонкою та віддав її вартовому.

– Тримай. Спитай, чи їстиме.

Вартовий відсунув ковдру, якою було завішено вхід до бліндажа, поставив тарілку на дерев'яну чурку.

– Їж. Руки давай, – він розв'язав полоненому руки, які були зав'язані ременем і скотчем ззаду, та перетягнув їх спереду.

Той узяв пластикову ложку й почав колупати кашу. Руслан,

постояв поруч, потім сплюнув на землю та, думаючи про щось своє, теж пішов їсти, кинувши наостанок:

– Саньок, пильнуй цього волоцюгу!

* * *

Іван того ж дня вирішив не їхати на заставу. По-перше, йому не треба було заступати на чергування, по-друге, надворі вже сутеніло. А ще зранку він планував зустрітись із довіреною людиною з села Культура, щоб з'ясувати, хто з місцевих записався до лав бойовиків. Як досвідчений дільничний, Гак мав чимало компрометуючої інформації на “підобліковий контингент”, представники якого знайшли себе в буремних подіях і підтримали “русский мир”.

*...Весь мир насилья мы разрушим
До основанья, а затем
Мы наш, мы новый мир построим –
Кто был ничем, тот станет всем!..*

Коли зовсім стемніло, військові розійшлись відпочивати – хто в бліндаж, хто в палатку. Залишились двоє чергових бійців на блокпості й вартовий Саньок, який охороняв полоненого сепаратиста.

У Івана не було свого місця, тож він, як завжди, позичив каремат у хлопців та ліг на свіжому повітрі під дикою грушею, яка росла на узбіччі трохи осторонь від блокпоста. Ця груша була єдиним деревом поблизу перехрестя, на якому розташовувався їхній КРП. Вона була старезна, її стовбур розділявся надвое – одне відгалуження вже зовсім всохло, інше ж вкривало густе глянсово-матове листя. На гілках подекуди виднілися невеличкі плоди. Іван знав, що вже через місяць вони повністю достиг-

нуть. У передчутті він навіть уявив їхній солодкувато-терпкий присмак.

Міліціонер уже кілька разів залишався ночувати під цим деревом. Ще вдень він помітив, що крізь стовбур проходить шматок колючого дроту, і що в нього майже повністю вросла підкова. В цьому місці на стовбурі був нарід, який нагадував нарив на людському тілі. І дріт, і підкова були тут давно, про що свідчив розмір наросту, а також те, як іржа витончила їх.

“Тривалість життя дикої груші становить близько двохсот років, – міркував Іван. – Цікаво, за яких подій та обставин ці предмети могли тут з’явитись? Може, у квітні 1918 року, коли Старобешеве захопили австро-німецькі інтервенти? Чи, може, після їх вигнання в грудні того ж року, коли денікінська армія увійшла в місто, а потім була вибита “червоними” 3 січня 1920 року? А, може, саме тут було влаштовано табір “Грецької операції”, коли в 1937-1938 роках за вироком НКВС стратили 241 мешканця району? Чи на цьому перехресті були артилерійські позиції в серпні-вересні 1943 року, коли точилися важкі бої з гітлерівськими військами?..”

...Шерех, а потім голосний схлип обірвали Іванові думки. Він миттєво підскочив зі свого “ліжка” та, схопивши автомат, почав удивлятися в те місце, звідки пролунав звук. У місячному сяйві він побачив, як з траншеї, що вела до бліндажа, підвелася постать. У ній міліціонер упізнав затриманого сьогодні бойовика. В руках той тримав автомат, націливши його в бік блокпоста, де несли чергування двоє солдат. Наступної миті тишу розірвала автоматна черга, бойовик швидко попрямував у їхньому напрямку.

Іван Гак нічого не думав і нічого не відчував у цю мить. Інстинкт сам керував рухами – великий палець опустив важель запобіжника, патрон уже був у патроннику (це і врятувало хлопцям життя), далі – натискання на спусковий гачок. Заторохтів автомат (стріляв від стегна – як у бойовиках), ви-

граючи у ворога секунди. Ще мить – і його постать повільно осіла в степову траву. Іванове серце шалено стукотіло, кров пульсувала у вухах.

Увесь “гарнізон” блокпоста – одинадцятьоро чоловіків – вибіг й оточив тіло.

– Що трапилось? Хто стріляв? – сипав питаннями командир, який хвилин двадцять як заснув, а тепер, розбуджений пострілами, намагався зрозуміти ситуацію.

– Я, – Гак коротко доповів про те, що бачив.

Коли підійшли до входу в бліндаж, побачили Санька, який сидів у траншеї, обхопивши руками коліна.

– Я... я... тільки на хвилину задрімав. Не знаю, як це сталося. Хлопці, пробачте мені, – підвівшись і з благанням вдивляючись в очі побратимам, вимовив він.

Санька били всі. Били мовчки, довго, люто... Били, аж поки він не перестав спочатку кричати, а потім навіть ойкати...

– Залиште його, – нарешті звелів командир. – Уранці до шпиталю закинемо.

– А що з цим робити? – спитав хтось.

– Людина все ж таки. Рийте йому останній окоп, – відповів командир і пішов у палатку.

“Слюсаренко Віталій Сергійович, м. Горлівка” – вивів Гак на шматку фанери й, коли могилу було майже засипано, кинув його під шар ґрунту.

– Все одно прийде час і будемо встановлювати особистість. Що б там не було, рідні мають дізнатися про його долю.

* * *

З кожним днем бої навколо Савур-могили ставали все більш напруженими. Тривали обстріли з “градів” та мінометів. Диверсійні групи ставили міни й фугаси. Обстріли велися переважно з території РФ.

17 серпня дісталоя й хлопцям з Лужківського блокпоста. Почавши о 15:10 росіяни близько двадцяти хвилин гатили з артилерії, позиції якої були поблизу російського села Новоселівка. Там мешкали родичі тих людей, які допомагали Іванові, вони й повідомили цю інформацію. Артилерією було пошкоджено споруду блокпоста, а також поранено цивільного чоловіка, який їхав із села на автомобілі ВАЗ. Гак приїхав на місце обстрілу та допоміг перекласти пораненого в “швидку” з чорними номерами, а розтрощена червона “шістка” так і залишилась на узбіччі.

Важко довелося 72-й механізованій бригаді, частина якої з травня 2014 року зайшла на охорону 248-кілометрової прикордонної зони від Амросіївки до Ізвариного, біля якого з 12 липня 1-й та 2-й батальйони опинилися в оточенні. Але 30 липня наші війська взяли під контроль Савур-могили та розблокували 72-у мехбригаду і 79-у аеромобільну, які перебували в оточенні між російським кордоном і проросійськими бойовиками.

– Хлопці, стрибайте на “коробочку”! Військові просять допомоги. Колона “сімдесятдвійки” біля Культури в засідку потрапила, – майор Томчишин разом з Підручним вискочили та плигнули в УАЗ. “Сокіл” (позивний Томчишина), направлений з управління для посилення, став за цей час лідером для хлопців, його поважали й слухались. Гак, який щойно повернувся з КРП і не встиг навіть зняти шолом і бронежилет, заскочив до них у автівку. Вже по дорозі “Сокіл” розповів, що колона 72-ї бригади з кількох транспортних засобів виходила з оточення з-під Савур-могили й змушена була вступити в бойове зіткнення на дорозі між селами Культура й Іванівка.

Прибувши на місце, побачили автобус ЛАЗ, який ще горів, позаду – УРАЛ та ГАЗ-66. Бій, напевно, тільки скінчився,

оскільки бійці ще піднімалися з узбіччя, сходилися з різних боків – звідти, де займали позиції. Задихані, з чорними ви- снаженими обличчями, застиглими від адреналіну очима, вони підходили до місця, де лежав їхній побратим. А лежав молодий солдат у повному екіпіруванні на ґрунтовій дорозі, навіть ав- томат його був поруч. Якби не дивитися йому на ноги, точніше на те, що від них залишилось, то обличчя його було зовсім не схоже на обличчя померлого. Іван навіть вирішив, що солдат просто знепритомнів, і йому зараз надаватимуть медичну до- помогу. Але всі чомусь стояли не рухаючись та познімавши шоломи.

За словами капітана, який вів колону, вчора їхній батальйон було розблоковано після двотижневого оточення, а вже сьогодні зранку вони знову потрапили під обстріл “градів” та змушені були відійти. На дорозі в напрямку Новоозовська, неподалік від села Культура, з лісосмуги по них почали гатити з гранатометів бойовики. Перший постріл, як з’ясували під час огляду, був з РШГ⁴³ під днище автобуса. Солдатові, під яким розірвалась гра- ната, відірвало обидві ноги. Далі знайшли чотири відстріляні ПТУРи⁴⁴ й шість РПГ, чотири з яких не спрацювали. Також у ку- щах лісосмуги помітили кілька калюж крові, знайшли закривав- лені бинти, упаковки від шприців та перев’язочного матеріалу російського виробництва. Навколо автомобілів виявили найне- безпечніше – невеличкі міни з пелюстками, які вистрелювались для дистанційного мінування. Незначний дотик – і така міна спрацьовувала. Їх знищили відразу ж за допомогою мотузки з “кішкою” – клали поруч металеві гачки, відходили та смикали за мотузку...

⁴³ РШГ-1 “Таволга-1” – реактивна штурмова граната

⁴⁴ ПТУР – (від рос. противотанковая управляемая ракета) – протитанкова керована ракета – вид протитанкової зброї, складова частина протитанкового ракетного комплексу, твердопаливна ракета з кумулятивною бойовою частиною, з корегованою траєкторією польоту за командами оператора або власної голівки самонаведення

* * *

У серпні обстановка склалася така, що державний кордон вже майже не контролювався, скрізь точилися запеклі бої. Наказів керівництва на заставу надходило все менше, а зв'язку з начальством й іншими співробітниками райвідділу не було зовсім. Підручний ще в липні дозволив не виходити на службу двом жінкам-інспекторкам, які служили на заставі. Наказав перебувати за місцем мешкання. Одна з них – Бородавко Анжела майже одразу написала рапорт на звільнення й виїхала з родиною до Російської Федерації – до чоловікової сестри в Адлер.

А Тетяна Андрієнко, молода дівчина, сержант, мешкала з батьками в селі. Вона інколи приїздила на заставу, щоб розібрати службову документацію.

Ось і зараз батько привіз її на жовтому “москвичі”. Тетяна була в цивільному вбранні. Іван уперше побачив її не в однострої, і дівчина здалася йому ще молодшою.

– Привіт, хлопці! Ну, що нового чути? Коли вже це скінчиться? Я тут дещо з документації підтягнула, поки тихо сьогодні.

– Таню, яке там скінчиться, – махнув рукою Явтушенко. – Та й ніхто, гадаю, того не знає. Намагаємось робити свою справу, але сама бачиш...

– То, може, дійсно скоро Донецька область буде російською, як Крим? І ми просто станемо російськими прикордонниками? Зарплата більша буде та і якось у них надійніше служити – вони про своїх силовиків дбають...

– Танюхо, ти краще мовчи! Дивись, бо і про тебе командир “подбає”, якщо таке почує. Хіба ти не розумієш, що це справжня війна? Ми стільки років працювали спокійно на кордоні... Так! Саме працювали, а сьогодні вимагає від нас послужити своїй країні. Наше завдання – відстояти нашу землю, область, район і навіть твоє село.

– Ну, відстоюйте. Подивимось, як вам віддячить країна. Кому потрібен цей ваш патріотизм? Ти про Оксанку свою подумай та дочку. Як і де їм краще жити буде. А якщо ще без батька залишаться?! – зі злістю вигукнула дівчина й пішла до батькового “москвича”.

Грюкнувши дверима, вона сіла, й автівка поїхала від застави. Коли куряву розмело повітрям, Явтушенко помітив на дорозі, де стояв автомобіль, шкіряну обкладинку.

Розгорнувши її, хлопці побачили службове посвідчення молодшого інспектора прикордонної служби 3-ї категорії сержанта Андрієнко Тетяни Максимівни.

Більше вона на заставі не з’являлась, але доля ще зведе її з Іваном...

* * *

– Ваню, давай збирайся, треба поїхати розвідати обстановку. Ні з ким немає зв’язку. Таке відчуття, що ми тут самі залишилися. Треба з кимось об’єднатись, щоб в оточення не потрапити, – майор Томчишин спустився в підвал застави. В ньому останнім часом прикордонники влаштовувалися для відпочинку. Перебувати в самій будівлі застави було небезпечно – обстріли з мінометів і реактивної артилерії не припинялися. Шибок уже не було, стіни посікло осколками, надворі скрізь – воронки від розривів.

23 серпня в обідній час Іван та ще троє прикордонників виїхали на службовій “ниві”. Прямували в бік сусідньої застави “Кузнецово-Михайлівка”, що в Тельманівському районі. Всюди на дорогах стояли розтрощені автівки, деякі ще горіли. На сільській дорозі зустріли КамАЗ із білими атошними смугами попереду, увесь обварений металевими листами. Зупинилися.

– Здоров, пацани! Звідки? – у вантажівці їхало десятеро військових з батальйону “Донбас”.

– Привіт! Із застави “Победа”. В нас немає ані зв’язку, ані команд від керівництва. Не знаємо, що робити.

Один боєць у панамі перехилився через борт та поправив бронезилет.

– Ми зараз на Іловайськ – до наших на підкріплення. Думаю, завтра дождемо сепарів. А вам, якщо команди не було, треба повертатись і перебувати на місці дислокації. Які тут ще можуть бути питання?

На тому й роз’їхались. Проїхавши ще трохи, побачили, як на перехрестя з боку кордону вискочили дві БМП з білими смугами. На броні сиділи бійці. Теж зупинились, привітались, почали розпитувати, що відомо про дислокацію наших військових і сепаратистів. Ті у відповідь розпитали, хто та з якої застави. А потім закурили, і старший, не злізаючи з броні, російською мовою сказав:

– Вот что, парні, нас командіри наши кинулі. І вас тоже. Оставляйте заставу і дуйте отсюда. Нікому ви не нужні. Вас кинулі! Пока!

Попереду почали гатити. Хлопці так і не доїхали до Кузнецово-Михайлівки. Довелося повертатись на заставу, бо вже сутеніло. Прибули поночі, зібрались у підвалі, де розповіли Томчигину й Підручному, що бачили та чули. Поміркувавши, вирішили зранку прямувати до сусідньої застави, а там вже разом дійти якогось рішення. Були втомлені й мали відпочити.

Хлопці розійшлись по бліндажах. Підручний, Томчигин, Гак і ще один прикордонник спустились у підвал бані. Сон був тривожний і поверхневий.

А вже близько 4:30, не домовляючись, разом прокинулись, заварили каву й вийшли на подвір’я. Надворі був лише часо-

вий – мобілізований військовослужбовець Сергій з Рівного. З 4:00 до 6:00 була його черга на посту спостереження, розташованому на даху бані, де було складено мішки з піском і встановлено кулемет. Побачивши командирів та Івана, Сергій без дотримання субординації, яка в цій ситуації була ні до чого, спитав:

– Ооо! Ваню, друже, є ще окріп?

– Та повно. Злазь і заварюй. Що там бачиш?

– Та, начебто, тихо, – спускаючись по драбині, відповів прикордонник. – Гатять, але десь далеко.

Сергій пройшов до підвалу, а офіцери й дільничний залишилися сидіти на мішках, складених біля входу, та присьорбували каву з пластикових стаканів. Минула хвилина, і з боку села почувся хлопок та свист міни. На даху, де кілька хвилин тому стояв Сергій, поміж мішків відбувся вибух. Уламки, каміння, пісок полетіли зверху на голови тих, хто стояв на вході. Потім ще кілька мін упали на подвір'я та за його межами.

Всі встигли спуститись у підвал, де з пластмасовим стаканчиком у руці завмер щасливчик Сергій.

Коли розриви припинилися, прикордонники з бліндажів і підвалу повибігали надвір. У той же час через бетонний паркан полетіли заряди РПГ, а потім – гранати. Почалась атака диверсійної групи.

Гранати рвалися на подвір'ї одна за одною, тому хлопці змушені були знов відійти до підвалу та повернути направо в прохід. Слідом по сходах влетіло дві гранати, кинутих бойовиками через паркан, розташований у п'яти метрах від входу. Від розривів контузило всіх, хто тієї миті перебував у замкнутому приміщенні.

Іван, за хвилину прийшовши до тями, оглянув Сергія, який був поруч. Підручний і Томчишин уже вибігали надвір, на ходу

віддаючи команди. Про що саме, Іван не чув – у вухах дзвеніло. Його нудило. Він вискочив слідом.

Прикордонники вже згуртувалися й у відповідь кидали гранати через паркан – така собі гранатна дуель. З боку зруйнованого клубу відкрили вогонь з автоматів. Іван разом з прикордонниками забіг у заставу, піднявся на другий поверх і теж пустив автоматну чергу.

– Вогонь вести з середини кімнат! – пролунала з коридору чиясь команда. – До вікон не наближатися! Кожен контролює свій сектор напроти вікна!

Скільки часу тривав бій, Гак не міг сказати навіть приблизно – може годину, а може більше. Він лише натискав на гачок. Насправді ж минуло лише вісім хвилин від початку атаки до моменту, коли запанувала тиша. Все скінчилося, й прикордонники позбігалися на подвір'я застави.

– Якого біса! Пацани, ви бачили на клубі?! Там же Віталік Москаленко був! – знервовано кричав Сергій Явтушенко.

– Та ну! Не може бути! Його ж сепари викрали! – з недовірою заперечив хтось із хлопців.

– Виходить, не викрали. Ця гнида сам переметнувся! А тепер до нас їх привів.

Про це Гак дізнався вже потім, оскільки, як і всі інші, хто під час вибуху перебував у підвалі, був легко контужений, і слух до нього ще не повернувся. Майор Томчишин уже кричав, віддаючи накази. Він швидко сформував групу для огляду будівлі клубу та прилеглої території. Інші прикордонники посідали в “ниву” й УАЗ та поїхали до села. Іван сів разом з ними. В голові дзвеніло, серце стукотіло від адреналіну, очі, подразнені пороховими газами в кімнаті, звідки вели вогонь, сльозилися.

У селі зупинили місцевих. Від них дізналися, де на околиці стояв міномет, і що група людей у чорних формах відходила в

напрямку цвинтаря. Проїхали туди, але вже нікого не побачили.

Було 24 серпня 2014 року. Близько 6:00. Країна збиралася святкувати День Незалежності, а на Донбасі розгорталася страшна трагедія поразки.

Іван і прикордонники вирішили оглянути територію. Заїхали на височину, де був котлован для води. Звідси відкривалася широка панорама, до того ж добре проглядався кордон з Росією.

– Ну нічого собі! Невже це насправді?! – вигукнув один з прикордонників, дивлячись у напрямку кордону крізь бінокль. – Танки з Росії йдуть.

Але навіть і без бінокля було добре видно колону, яка перетинала кордон з боку Російської Федерації.

– Це вже справжня війна. Росія напала відкрито! – констатував він, продовжуючи спостерігати. – Та ви гляньте: з нашого боку їх зустрічають учорашні беемпехи, які ми бачили. На них наші розпізнавальні знаки – дві смуги. От виродки віроломні!

Усього нарахували шістдесят танків, які перетнули кордон у напрямку української території.

Коли повернулися, хлопці вже встигли оглянути будівлю клубу та виявили там вісімнадцять відстріляних РПГ, кров і багато гільз. Але найцікавіше – серед гільз із різним маркуванням були й калібру 5,45 із маркуванням “17-88”, які видавали всім прикордонникам на заставі. Таким чином, сумнівів не залишилося – їхній бойовий товариш Москаленко Віталій Володимирович, 1977 року народження, мешканець села Кумачове, який зник 10 липня, є зрадником, що привів ворога й організував напад на заставу.

Двох прикордонників було легко поранено – кульове в плече в одного, іншому ж уламком цегли розбило голову.

Хвилини за десять на заставу прийшов дід Семен, який мешкав у крайній хаті. Прикордонники його добре знали. В дідових очах стояли сльози.

– Що ж ви нарobili! Жінку мою вбило. Просто на подвір'ї міна розірвалась, уламок у груди влучив.

– Діду Семене, бойовики напали на заставу. З мінометів га-тили...

Але дід уже не слухав, схиливши голову пішов, махнувши рукою.

– Ех ви, захисники...

Томчишин з Підручним порадились і наказали вантажити майно, зброю в тентований УАЗ. Крім офіцерів і міліціонера у загоні було 23 бійці. Поскладавши зброю, вирішили, що крім водія в ньому поїде Гак, який добре знає дороги, а також один з поранених бійців. Решта посідали в інші два УАЗи (звичайний і “таблетку”) та мікроавтобус “Газель”. Колона вирушила у напрямку застави “Кузнецово-Михайлівка”.

Тим часом близько 8:00 колона танків, перетнувши трасу Кумачове–Старобешеве, зупинилася в низині біля кумачівських ферм. Саме там автівки прикордонників зіткнулись з ворожою технікою – танками й реактивними установками “Ураган” і “Град”. Російська техніка зупинилась на греблі ставка, оскільки не могла проїхати – пів року тому один із фермерів проклав бетонний жолоб, переривши дамбу.

З появою українських прикордонників із танка відкрили вогонь по колоні з відстані 700 метрів. Чотири снаряди лягли поряд, і лише один, який розірвався біля “газели”, уламками підпалив її.

На щастя, бійці встигли вискочити з машин та залягли на узбіччі.

Коли стрілянина припинилася, всі за командою застрибну-

ли в машини, які вціліли, та поїхали з місця події. Було незрозумілим, чому танк припинив вести вогонь, але це врятувало життя особовому складу. Тільки потім Іван згадав, що в “газеті” залишились його особисті речі – міліцейська форма, службове посвідчення й паспорт.

На блокпосту поблизу села Лужки військових уже не було. Саму споруду поста, яку Гак допомагав будувати, було вщент розтрощено прямими потрапляннями, горіли бліндаж і трава навколо. Зелене, живе відгалуження стовбура старої груші, під якою не раз відпочивав дільничний, повністю зрізало уламком, зате сухе вціліло й потворно стирчало вгору.

Колона прибула на сусідню заставу “Кузнецово-Михайлівка”, яку очолював капітан Сулима. В його підпорядкуванні було близько двадцяти прикордонників, відряджених із Запорізької області.

Залишок дня провели за обговоренням шляхів відходу. Довго сиділи над мапою та міркували над тим, які дороги найбезпечніші. Направили групу розвідки в сусідні села, але суттєвої інформації так і не отримали – місцеві мешканці ховались у підвалах, зв'язку не мали. Розпитували збройників, та вони так само нічого не знали й були розгублені.

Пізньої ночі полягали спати, хто де знайшов місце. Гак ліг у салоні УАЗа й, натомлений за день, швидко заснув.

Зранку 25 серпня командири сформували колону з автівок обох застав та, як і планували, вирушили в напрямку Новоазовська. Вже через кілька кілометрів побачили сліди вчорашніх боїв – велику кількість воронок від розривів, розтрощену військову техніку й згорілий сільський автобус посеред дороги. Зрозуміли, що ходу немає – далі ворог. Спробували різні шляхи, але надійного так і не знайшли.

Ніч застала в полі, де й заночували, виставивши дозори.

Коли почало розвиднятись, Гак та ще двоє прикордонників вирішили обстежити шлях до найближчого села Зоря, розташованого на відстані близько двох кілометрів від кордону. Проїхавши на УАЗі до першої висоти, хлопці зупинилися й у бінокль оглянули місцевість. Їм відкрилося цікаве видовище.

У променях ранкової зорі через кордон з боку РФ на територію України заїхала БМП. Прямісінько в центр села, де стояла крамниця. Під'їхавши, люди в камуфляжі причепили до віконних ґрат трос і зірвали їх. А потім почали переносити з крамниці до бойової машини продукти харчування.

– От скоти! Ваню, поглянь, що роблять, – прикордонник передав дільничному бінокль.

Подивившись уважно на село, Іван мовив:

– Більше в селі не бачу нікого. Хлопці, все ж таки я – міліціонер, а то – моя територія обслуговування. Ну що, шуганемо покидьків?

УАЗ їхав до села понад лісосмугою, хлопці приготували гранати, зняли автомати із запобіжників. Але, мабуть, хтось із ворогів почув звук двигуна автівки, яка наближалася. Вони, ніби пацюки, заскочили на броню та рвонули в напрямку кордону.

Прикордонники разом з дільничним вискочили з машини та випустили по кілька черг услід “коробочці”, яка швидко віддалялася. Влучили чи ні, видно не було. Але це була їхня особиста маленька перемога в цій війні, в оточенні, посеред великої поразки.

Наступного дня, 26 серпня, колона вирушила далі. По обіді обкопалися на висоті поруч з АЗС, що на трасі поблизу села Конькове. Не глибоко – на скільки вистачило часу й сил. Та зранку це врятувало їм життя – висоту почали обстрілювати з артилерії. Всі снаряди лягли поруч. На щастя, жоден не влучив

у розташування. Порадись і вирішили, що без військової техніки та за відсутності боєприпасів і харчів висоту не втримати. Треба прориватись до своїх – у Маріуполь.

Коли зранку 27 серпня почали формувати колону, помітили, що зник боєць Нагловський. В окопчику, де той ночував, знайшли автомат і магазини. Оскільки цей прикордонник з місцевих – із села Кумачове, його настрої був усім зрозумілий – утік додому. Що ж, сумно, але не смертельно. Рушили далі.

Увесь день обережно ґрунтовими шляхами, а подекуди й бездоріжжям рухались у напрямку Маріуполя. Попереду йшла група розвідки. Вона й натрапила на підрозділ збройників. Точніше – на “збірну солянку” з різних підрозділів, що пересувалася на чотирьох “уралах”. Серед них було дуже багато молодих солдат, схожих на строковиків, але Іван питати не став.

У одному з кузовів виявилось двоє вбитих і троє пораниених.

Далі рухались разом. Вже затемна виїхали на трасу Донецьк–Маріуполь. На якій саме її ділянці, зрозуміти не могли – дорога була зовсім безлюдна. Почуваючись у відносній безпеці, вирішили заночувати в лісосмузі, а зранку вирушати в місто.

28 серпня, як тільки розвиднилось, колона в’їхала в Маріуполь. Тут хлопці обнялися та роз’їхались.

Прикордонники на своїх автівках приїхали на узбережжя Азовського моря, де було розташовано будівлю прикордонного загону. Поодинокі перехожі переходили на іншій бік Приморського бульвару та ще довго озиралися на брудні, понівечені уламками мін і снарядів машини. Поруч на тротуарі стояли й сиділи чоловіки в такому ж брудному камуфляжі, з утомленими, посірілими обличчями. Вони палили, нервово сміялися, щось голосно розповідали один одному. Знявши з себе каски й бронежилети, поклали їх просто на тротуарі. Але жоден

з них не залишив і не випустив з рук автомат. Ця звичка для кожного з них стала майже інстинктом самозбереження.

Надвір вийшов командир загону полковник Зайцев. Він тиснув руку кожному, обіймав.

– Відверто кажучи, ми вже поховали вас, хлопці. Зв'язку стільки днів не було! З інших застав ще вчора-позавчора вцілілі прорвались.

Усіх розмістили в розташуванні, нагодували гарячою їжею, надали можливість прийняти душ.

На другий день Підручний підійшов до Гака.

– Ваню, ходімо до командира загону. Переговоримо за тебе. Ти ж у нас не в штаті.

Підручний постукав у двері.

– Пане полковнику, дозвольте увійти? За вашим наказом...

Зайцев сидів за робочим столом. Побачивши Гака й Підручного, підвівся та, вийшовши назустріч, потиснув кожному руку.

– Ну, що, Іване, думаєш далі робити?

– А що мені думати? Якщо дозволите, то залишуся з вами. Дайте зброю та форму якусь, бо з цією біда, і нагодуйте, – Іван посміхнувся. – Я готовий служити разом із вами далі. Територію я знаю, агентура в мене є. Треба зараз визволяти нашу землю. Ми цю війну в своєму домі допустили – нам її і розхлебати треба, а не дітям нашим залишати.

* * *

У кабінеті було дуже накурено. Співробітник внутрішньої безпеки запропонував вийти на вулицю.

– Вже стільки сидимо. Але не хочу перериватися. Ходімо, я пригощу хот-догом і продовжимо.

– Із задоволенням, – бадьоро пристав на пропозицію Гак.

Йдучи вулицею, вели розмову далі.

– Ваню, а що відомо про міліціонерів з райвідділу та прикордонників із застави, які там залишились? – запитав “особіст”.

– З райвідділу, знаю, лише начальник наш, Гнедов, вийшов відповідно до наказу. Всі інші або звільнились, або перейшли на бік сепарів. Про Москаленка Віталика я вам розповів – у них служить. В інтернеті навіть фото є, де він з георгіївською стрічкою. Андрієнко Танюха теж у ДНР служити пішла, але точної інформації не маю.

Так трохи помовчав, дивлячись собі під ноги, й продовжив:

– Після нашого виходу з оточення, мабуть, 29 серпня, приїхав у загін куманьок мій – Шинкарьов Славко. Він у київському госпіталі був після поранення. Ходив мовчки кілька днів. Потім підійшов і говорить, що хоче поїхати до села – на господарство подивитись. Я ж йому: “Куди ти поїдеш, хіба дурний?” – “Ні, – каже. – Треба їхати”. А через тиждень зателефонував і повідомив, що залишається служити на заставі в ДНР. Ми тоді дуже посварились, я його номер видалив і більше не спілкувався. В кожного свій вибір.

– Зрозумів тебе. А що в загоні робив, чому в міліцію не пішов? Треба ж було звернутись до керівництва, – далі вів співробітник ВБ.

– Та якось затягнуло. Прикипів я до хлопців. Заступав з ними в наряди, виконував завдання. Та це ще не всі мої колотечі...

* * *

Приблизно через тиждень, вже на початку серпня, Гака викликав полковник Зайцев. Прибувши, дільничний побачив у кабінеті, крім командира загону, старшого лейтенанта Підручного та ще одного чоловіка у військовому однострої.

– Сідай, Ваню. Це наш побратим з контррозвідки, – представив командир невідомого.

– “Пірат”, – назвав свій позивний чоловік і простягнув руку для привітання.

– Іван, – по-простому відповів міліціонер.

Зайцев підвівся з-за столу та пройшовся по кабінету.

– Ваню, для вас із колегами є спільне завдання. Треба провести розвідку в напрямку Тельманового. Ти добре знаєш територію і духу тобі вистачає. Тому завтра з хлопцями поїдете на бойове завдання. До речі, вони не місцеві, тому поведеш їх ти...

Наступного дня, о 5:00, як і домовлялися, до загону під’їхав тентований УАЗ розвідників. Крім “Пірата” в машині було ще троє побратимів. Тент було знято. Іван сів на місце поруч з водієм, куди йому вказав “Пірат” – як провіднику.

– Знайомтесь. Це – Іван, – представив “Пірат” один одному хлопців. – А це – “Алмаз”, “Тихий” і “Путін”.

Гак мимоволі розсміявся.

– Ну, якщо Путін з нами, то все буде гаразд. Без пригод.

Їхали ранковим містом через Лівий берег. Біля мікрорайону “Східний” виїхали за Маріуполь.

– Завдання наше таке: провести розвідку в напрямку Тельманівського району. З’ясувати, де перебуває ворог. Бо за наявною інформацією, наші військові відійшли з Тельманового, а бойовики чомусь його не зайняли. Також треба з’ясувати обстановку вздовж кордону. Тому спочатку йдемо до Конькового, а потім піднімемось у напрямку Кузнецово-Михайлівки. Ваню, покажуй скорочений шлях, бо ми тут не дуже орієнтуємось.

Коли виїхали за Маріуполь, “Пірат” наказав зупинитись.

– Перевіримо ще раз спорядження. Ваню, “Тихий”, одягніть шоломи, не геройствуйте.

Усі п’ятеро вийшли з машини. “Пірат” оглянув хлопців.

– Патрон – у патронник, не забуваємо! Із запобіжників зняли? Ваню, ти попереду – тому “покемон”⁴⁵ у тебе. Вмієш користуватись?

Гак сів на своє місце, поклав ПКМ на коліна й оглянув патронник.

– Так. Доводилось.

Дорогою мовчали, лише міліціонер інколи вказував шлях. Через деякий час з’їхали на ґрунтову дорогу, яка пролягала вздовж полів та лісосмуг. На багатьох полях ще стояв незібраний урожай, однак багато його було спалено. Цілі вигарища незібраної пшениці. Подавлені траками й колесами військової техніки соняшникові та кукурудзяні поля.

Іноді зупинялись і кризь бінокль оглядали місцевість попереду. Так пройшло пів години їзди полями, й наразі група рухалась уздовж лісосмути з одного боку та кукурудзяного поля – з іншого. Метрів за сорок дорога повертала ліворуч, огинаючи посадку.

Раптом з-за повороту назустріч вискочив звичайний сільський дворняга зі скуйовдженою шерстю, увесь у реп’яхах. “Алмаз”, який був за кермом, натиснув на гальма, і пес умить гайнув у кущі понад лісосмугою. Вже за кілька секунд Гак побачив, як з того ж повороту виїхала камуфльована “нива”, а за нею – БРДМ. Саме цієї миті мозок встиг отримати інформацію: номер з написом “ДНР”, а на дзеркалі заднього виду – георгіївська стрічка.

Ворог теж побачив УАЗ, але “нива” їхала швидко. УАЗ – навпаки, майже зупинився, через те що “Алмаз” загальмував перед собакою.

– До бою! – встиг крикнути Іван, піднімаючи кулемет і натискаючи на гачок.

⁴⁵ “Покемон” – військ. жарг. від ПКМ – кулемет Калашникова модернізований

Кулемет упевнено заторохтів, викидаючи гарячі гільзи. Дільничний бачив, як розсипалось лобове скло, як кулі рвуть капот, як розлетілось дзеркало. Ворожа автівка зупинилась, з розбитого радіатора валив пар. З БРДМ, яка теж зупинилась, почалася кулеметна стрільба, але чомусь у бік поля. Гак не одразу зрозумів, що доля сьогодні на їхньому боці – у ворожій машини заклинило башту. Через кілька секунд водій БРДМ зрозумів, що вони не можуть вести прицільний вогонь і ризикують бути знищеними, тому одразу дав задній хід та зник за поворотом лісосмуги. Контррозвідники вискочили з автівки та деякий час короткими чергами вели вслід бойовій машині вогонь з автоматів.

Після цього обережно наблизилися до “ниви”, тримаючи на прицілі бойовиків, які сиділи в її салоні. Та, коли підійшли ближче, зрозуміли, що небезпеки чотири трупи вже не становлять. Тоді подивилися, чи поїхала БРДМ – щоб не було несподіванки. Коли впевнилися і побачили чорний дим машини, що віддалялася, повернулися й оглянули трупи бойовиків. Документів не знайшли. Забрали мобільні телефони, чотири автомати Калашникова (АКС) та два РПП.

– Гранати не треба брати, – сказав “Пірат”. – Хтозна, які “технологічні зміни” в них унесли ці “абезьяни”.

На формах бойовиків були шеврони “РПА” (Русской Православной Армии).

“Путін” також перекинув до УАЗа чотири кевларові каски й два бронжилети, які знайшов у багажнику “ниви”. В касках і бронжилетах була велика потреба – їх просто в той час на всіх не вистачало.

– Бачите, що буває, якщо не дотримуватись заходів особистої безпеки? – піднявши вгору палець, навмисно повчальним тоном мовив “Пірат”.

Часу на розмови не було – ворог будь-якої миті міг поверну-

тись із підкріпленням. Отже, розвідники посідали в машину, розвернулись і поїхали у зворотному напрямку.

Дорогою до Маріуполя, коли нервове напруження спало і почалась післяадреналінова “відлига”, хлопці відчували радість від того, що їм так пощастило сьогодні. Вони хвалили та дякували Іванові.

– Ну, друже, якби не ти, то сьогодні, мабуть, усі ми були б “двохсоті”. Вік не забуду...

– Ти реальний герой, Ваню. Як ти зорієнтувався та поклав їх!..

– А я дивлюся – він такий, наче Рембо, піднімається та, стоячи, від стегна з “покемона” насипає, – перебиваючи один одного, гомоніли вони.

Міліціонер мовчав і тільки ледве помітна посмішка була на обличчі – йому було незвично отримувати стільки уваги до себе.

– Та що я, хлопці... Так вийшло просто... Я і подумати нічого не встиг. Добре, що пес нас попередив, – зніяковіло бубонів дільничний.

* * *

Співробітник Департаменту внутрішньої безпеки й помічник дільничного інспектора міліції деякий час сиділи мовчки.

– Отакі, значить, брате, справи, – задумливо мовив співробітник ДВБ. – Ухопив ти лиха.

– Та що робити – війна, – спокійно, як завжди, відповів Гак.

– Та знаєш, друже, багато хто робить вигляд, що це його не стосується, що це не його справа – захищати Батьківщину. Або “захищає”, але десь там, далеко від фронту.

– Так і є, але це справа кожного. Мене так батьки виховали, і я вважаю це нормою – любити й захищати свою землю. Потрібно тільки відокремлювати зерна від плевел – тобто політику від патріотизму.

– Згоден, – співробітник ВВ підвівся. – Годі вже на сьогодні. Я складу пояснення, а потім зателефоную. Зустрінемося та закінчимо з писаниною.

– Добре. До побачення.

Іван Гак знову повернувся до кадровиків, де написав рапорт на посаду в роті спеціального призначення “Туман”, яку на той час формували. Після цього йому надали місце в кімнаті навчального закладу. В кожному приміщенні було по два двоярусних ліжка – тут мешкали міліціонери, які вийшли з окупованої території.

Гак прийняв душ і відчув велику втому. Він ліг, але заснути не міг – не давали спогади, які не йшли з голови...

* * *

У середині вересня з мобілізованих і добровольців було сформовано окремих батальйон прикордонної служби, який очолив полковник Сорокін, а його заступником призначили капітана Сулиму – командира застави “Кузнецово-Михайлівка”. Підрозділ було направлено до селища Гранітне, де прикордонники зайняли позиції, викопали бліндажі й почали нести службу з оборони цієї ділянки.

Іван Гак теж залишився в складі батальйону. До цього часу наступ Російської Федерації захлинувся, але бої й артилерійські обстріли тривали весь час.

У листопаді з батальйону було створено окрему зенітно-ракетну артилерійську заставу швидкого реагування “Ялта”. Тоді Гак уперше в житті відвідав Київ. Разом з іншими прикордонниками він прибув до столиці у відрядження, щоб отримати три зенітні установки, три автомобілі КраЗ та ПЗРК “Ігла”⁴⁶.

⁴⁶ ПЗРК “Ігла” – переносний зенітно-ракетний комплекс, призначений для ураження низьколетючих вертольотів і літаків супротивника на зустрічних і паралельних курсах в умовах впливу природних та штучних теплових перешкод

Був час погуляти великим містом.

До війни Іван кілька разів бував у Донецьку, проте столиця його вразила. І не тільки потоками іномарок, широкими вулицями, освітленими яскравими вогнями, архітектурою й пам'ятниками, старовинними церквами й безліччю яскравих білбордів. Звісно, усе це захоплювало дух і здавалось казковим – наче з іншого виміру. Особливо після зруйнованих будинків, брудних бліндажів, світла від бензинового генератора, швидких перекусів у вільні хвилини, гуркотіння дизельних двигунів, артилерійської канонади і, головне, – постійного нервового напруження.

Найбільше його вразили люди – вони абсолютно відрізнялися від тих, до яких звик Іван. У цьому карнавалі сотень людських облич йому в очі кинулися безтурботно розсміяні – від жартів про якісь незрозумілі речі, з цинічно викривленими вустами – від слів про події на Сході, із заклопотаним виразом – від думок про проблеми в бізнесі. А дехто взагалі відводив погляд від цих незрозумілих чоловіків у вицвілому однострої, од яких віяло небезпекою і поряд з якими чомусь ставало незручно.

Іван зупинився біля входу в один з ресторанів. Повз нього проходив кольоровий людський потік, аж раптом він відчув, як по шкірі побігли мурахи, а з очей викотилися дві сльози. Дільничний не зрозумів, що саме з ним відбулося, але, коли опанував себе, йому враз нестерпно схотілося додому – на Донеччину...

Додому повернулися з новою технікою. Полковник Сорокін, який мав відповідний фах, почав навчати особовий склад застави артилерійській справі. У той же час прикордонники, а разом з ними й міліціонер, несли службу з охорони узбережжя Азовського моря – від Маріуполя до Широкиного.

І ось, нарешті, настав час Іванові Гаку повертатись на службу в міліцію. Йому зателефонував колишній керівник райвідді-

лу Олександр Гнедов, який теж вийшов з окупованого Старобешева до Маріуполя.

– Привіт, Ваню! Не питаю, як справи, бо майже все знаю. Я зараз теж у Маріуполі. Друже, я вважаю, що тобі треба з’явитись у кадри нашого главку й визначитись з подальшим проходженням служби. Вони наразі дислокуються в колишній школі міліції.

Так прапорщик міліції Іван Гак опинився на КПП Маріупольської школи міліції.

* * *

Наприкінці 2017 року Іван Гак приїхав у Маріуполь. Цього ж дня йому було вручено державну нагороду. На виході з главку почув, як хтось його кличе.

– Іване, привіт! Зачекай, друже, – Гак повернувся і побачив радісне обличчя “особіста”. – Сто років тебе не бачив!

– Добридень, – Іванові було приємно зустріти чоловіка, з яким він майже не був знайомий, але який залишив по собі добре враження. Так інколи буває...

– Я навмисно чекав на тебе. Чув про нагороду. Вітаю! – колега потиснув велику Іванову долоню. – Хоч похвалися.

Гак відкрив оксамитову малинову коробочку, всередині якої лежали медаль “Захиснику Вітчизни” та нагородне посвідчення за підписом Президента України.

– Гідно! Ти на неї заслужив. Ще раз щиро вітаю! Ну, ходімо, розповиси про себе. Ти як? Де зараз служиш?

Вони як давні знайомі неквапливою ходою вирушили в парк.

Гак розповів про те, як у складі підрозділу особливого призначення “Туман” брав участь у відпрацюванні прифронтових населених пунктів, ніс службу на блокпостах, виїжджав

на заходи до Широкиного та Гнutowого. А коли 12 червня 2015 року в результаті Мінських перемовин було створено чотири КПВВ на території Донецької області, почав заступати в наряд на КПВВ “Гнutowe”, де міліціонери несли службу разом з прикордонниками, фіскалами, співробітниками СБУ, перевіряючи машини й людей – кожен за своїм напрямком.

З боку території, окупованої російськими бойовиками, також було встановлено перепускний пункт. У них він зветься КПП “Октябрь”. Влітку 2015 року в Івана відбулась ще одна цікава зустріч.

Інколи під час чергування Гак разом з прикордонниками або співробітниками контррозвідки Служби безпеки робив вилазки та оглядав позиції супротивника й те, що відбувалося на ворожому КПП. Для цього потрібно було піднятися на висоту, з якої в бінокль можна роздивитися супротивника.

Одного разу Іван спостерігав за перепускним пунктом. Крізь оптику він бачив ворожі прапори, модуль. Потім навів бінокль на так званих денеерівських “прикордонників”. У якусь мить зорові труби вихопили знайоме обличчя. Гак почав знову шукати постать, що промайнула в оптиці. Ага... форма прикордонника ДНР, триколор на плечі... Трохи вище... Так, це вона! Міліціонер чітко роздивився та впізнав давню знайому – колишнього молодшого інспектора прикордонної служби 3-ї категорії сержанта Андрієнко Тетяну Максимівну.

– А казала, вдома сидітиму, – трохи розгублено мовив Іван.
– Е-ех, Танюхо, Танюхо...

– Ти це про що, друже? – запитав один з прикордонників, який тільки нещодавно поповнив лави контрактників.

– Та, знайому побачив. Раніше служили разом на заставі “Победа”. Ніби нормальна дівка була, а, бачиш, як життя обернулось.

Повертались мовчки. Дорогою зайшли на покинуту дачну ділянку, де Гак нарвав букет півонів.

– Хіба я не джентельмен? Треба привітати даму, – промовив він.

На КПВВ Іван підійшов до водія, який прямував у напрямку Новоазовська.

– Будь ласка, зробіть мені послугу. На тому пункті дівчина чергує зараз, Тетяна Андрієнко. Передайте їй квіти. Скажіть, від прикордонників з “Победи”. Вона зрозуміє.

Минуло близько години, коли біля хлопців зупинився мікроавтобус перевізника, який їхав з того боку. Водій вийшов і запитав:

– Підкажіть, мені потрібен хтось із прикордонників з “Победи”.

Почувши це, Іван Гак підійшов до чоловіка.

– Так, слухаю вас.

– Ось, – той простягнув листівку-фотокартку. – Звідти сказали вам передати.

На фото – краєвид Донецька. На одній з будівель можна було роздивитися прапор ДНР. Міліціонер перевернув листівку. “Подписано в печать 03.04.15. Заказ # 43 от 02.04.15. Тираж 120 экз. Отпечатано в ООО “Издательский дом “Эдит” г. Донецк, ул. Кирова, 90 и”. І на самій листівці синім чорнилом жіночим почерком виведено великими літерами “ДУРАКИ”...

У березні 2016 року спецпідрозділ стали направляти на підсилення в Авдіївський райвідділ поліції. Гак поїхав з першою ж ротацією на два тижні. Коли прийшла черга мінятися та повертатись до Маріуполя, Іван Гак, на той час уже поліцейський, звернувся до командира підрозділу:

– Дозвольте залишитись на наступну ротацію. Я тут почув

ваюся зручніше, ближче до фронту, а отже – ближче до своєї домівки. А мешканцям міста потрібна наша допомога.

Так і залишився на три ротації поспіль.

Тим часом подав рапорт на посаду помічника дільничного інспектора Авдіївського відділення поліції. А після призначення попросився на найбільш наближену до Авдіївської промзони дільницю.

– Там я людям буду кориснішим.

Іван як у воду дивився, але ж він сам обрав цей шлях. Недарма його фото, випадково зроблене пресофіцером під час обстрілів Авдіївки, облетіло весь інтернет...

* * *

29 січня 2017 року російсько-окупаційні війська активізували обстріли в напрямку Авдіївської промзони. Але гатили вони саме по мосту. Снаряди рвалися на центральних вулицях, прилітали в будинки. Протягом першого ж дня Авдіївка залишилася без світла, тепла й води. Зупинилися фільтрувальна станція й коксохімічний завод.

Керівництво главку поліції направило до міста підсилення з інших райвідділів та апарату. В ці найважчі дні поліцейські патрулювали вулиці, забезпечували правопорядок, разом з рятувальниками роздавали гуманітарну допомогу – їжу, одяг, медикаменти, організували евакуацію мешканців, проводили слідчі дії з документування наслідків обстрілів та збройної агресії РФ, оглядали розбиті будинки й квартири, щоб своєчасно врятувати людей, які потрапили під завали.

Гак разом з іншими поліцейськими протягом дня перебував на опорному пункті поліції № 1, розташованому на вулиці Колосова поблизу промзони. Ввечері заступали на патрулювання вулиць, дивились, кому потрібна допомога, слідкували, щоб

не було мародерства. На вулиці стояв тріскучий мороз, люди замерзали в квартирах, хворіли. Під час обстрілів спускались у підвали. А вже зранку поліцейські оглядали місто, шукаючи зруйновані нічними обстрілами будинки.

Зранку 31 січня Гак заступив у наряд з охорони будівлі райвідділу. Заявників не було, особовий склад, крім чергової частини, перебував у місті на службі. Дві літні жіночки очікували, коли зарядяться їхні мобільні телефони, які поліцейський підключив до електрики від генератора. Тому Іван, який не спав уже дві доби, вирішив сісти на стілець біля входу та трохи подрімати. Руки в рукавицях поклав зверху на автомат. Але холод не давав заснути, пробираючись під бронежилет, бушлат і ватяні штани. Двері у відділок відчинилися, поліцейський підвів очі й побачив начальника главку генерала поліції Аброськіна.

– Бажаю здоров'я, пане генерал! – підскочив дільничний, переводячи автомат у положення “за спину”, й став струнко.

Генерал дивився на нього мовчки кілька секунд, потім запитав:

– Ну, і що далі? Представляйтесь і доповідати не вчили тебе?

– Вибачте, пане генерал! Розгубився! Помічник дільничного прапорщик поліції Гак. Начальник відділення у себе в кабінеті, особовий склад зайнятий відповідно до поставлених завдань. Доповідь закінчив.

– Я служив у морській піхоті. Так от там за таку доповідь... – почав було керівник главку, але Іван не дав йому договорити.

– Так і я теж у морській піхоті строкову проходив! – радісно перебив він.

Пауза. Яка буде подальша реакція? Обличчя генерала потеплішало.

– Ну, веди мене до начальника.

Увечері пішли патрулювати вулиці з поліцейськими, які прибули з Краматорська. Ходили приватним сектором й біля якогось подвір'я побачили бабцю. Літня жінка стояла, спершись на палицю. З-під фуфайки виднілося кілька светрів, на голові – дві, а то й навіть три хустини. Побачивши поліцейських, вона погукала:

– Синочки, а що ж мені робити? Вчора їздили по вулиці, роздавали їжу. Так я спитала про відро якесь, бо не маю, чим води набрати. То ніхто й не прийшов більше.

– Бабусю, ніхто не забув. Просто багато роботи в людей, не встигли ще. Я попитаю в них, – відповів дільничний, який і гадки не мав, хто були ті люди, які обіцяли жінці відро.

Вже зранку Гак був у магазині “Все для дому”. Купив там оцинковане відро й завіз бабці.

– Доброго ранку, жіночко. Ось... Я ж казав, що не забули. Я забрав, щоб скоріше було.

– Ну, нарешті! Міг би ще вчора забрати в них та привезти.

Я вже зачекалася, ані склянки води немає. Все вам, молодим, ніколи, – незадоволено бубоніла вона.

Поліцейський посміхнувся та пішов з відром у напрямку водовоза...

Зазвичай у ці дні обстріли починались увечері, коли ставало темно. Іноді вдень прилітало кілька мін, та мешканці до них звикли. Знали, що є кілька секунд, щоб схватись.

Наступного дня близько 19:30 знову почався обстріл житлових кварталів. Хвилини через двадцять Роману Алешкевичу зателефонували й повідомили, що трапилась біда.

– Ваню, їдьмо на другу школу. Там МНСників наших поранило.

Підполковник Алешкевич на той час працював у Авдіївському райвідділі поліції оперуповноваженим карного розшуку. Вони щиро потоваришували з Гаком і в ці складні часи майже весь час трималися разом.

Прибувши до ЗОШ № 2, де ДСНС облаштувала тимчасовий пункт обігріву та збору гуманітарної допомоги, з'ясували, що ворог цілився саме сюди, тому що всі міни лягли поряд. Одна з них розірвалась біля мікроавтобуса (аварійно-рятувальної машини), в якому в той час перебували начальник 15-ДПРЗ ГУ ДСНС у Донецькій області⁴⁷ підполковник служби цивільного захисту Третейкін Дмитро Олександрович і водій аварійно-рятувального загону Горбань Сергій Володимирович. Водій загинув на місці за кермом, а підполковник Третейкін від отриманого уламкового поранення в живіт помер у лікарні через сімнадцять днів.

---

⁴⁷ 15-ДПРЗ ГУ ДСНС у Донецькій області – 15-й Державний пожежно-рятувальний загін Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Донецькій області

Алешкевич і Гак разом з іншими поліцейськими й рятувальниками евакуювали людей та стали оглядати пошкодження й прилеглу територію. Трохи поодаль знайшли жінку, якій намагались надати допомогу.

– Та все хлопці, все... Запізно, – хтось із рятувальників поклав руку на плече поліцейському, який оглядав тіло в темряві.

Запанувала тиша, розривів не було чути, і всі, хто тут був, – поліцейські, рятувальники – посідали навпочіпки попід стіною й закурили.

– Годі сидіти, – плеснув Іван себе по колінах та підвівся. – Роботи сьогодні багато в усіх. Загиблому вічна слава, і хай земля буде пухом йому та цій жіночці.

Повернувшись у відділ, дізналися від чергового, що цього дня загинула ще одна людина – журналіст.

Щодня в пекельній Авдіївці поліцейські продовжували виконувати свою нелегку роботу, разом з рятувальниками й гвардійцями прикриваючи спину нашим збройникам.

– Стасе, йди до столу. Поїмо та треба їхати – в нас ще одна адреса не оглянута. Слідча чекає у відділку. Невдовзі почне темніти – знову гатитимуть, не встигнемо, – Алешкевич висипав з банки тушонку на пластикову тарілку. Іван різав хліб.

– Все, все, вже майже закипів. У вашому тушняку – ледь не самий смалець. Ну, як тут без гарячого чаю? – Стас, поліцейський дозвільної системи, відряджений з іншого міста, чаклував над літровою банкою з водою, в якій стирчав електрокип`ятильник, підключений до генератора. – Цукор самі покладете.

Він залив окропом пакетики з чаєм, що вже лежали в чашках. Усі чашки були різні. Одна – металева зеленого кольору, дві інших – керамічні. На одній, великій, емністю в півлітра, – панорама міста й напис “Я ЛЮБЛЮ ДОНЕЦК”, на другій, меншій, – зображення чорного джипа, пачок американських доларів і гарних жінок у купальниках та напис “РЕАЛЬНОМУ ПАЦАНУ”. Усі три чашки об’єднувало одне – товстий чайний чи кавовий наліт від десятків заварювань в ось таку вільну хвилину.

Хлопці зняли шоломи й поклали їх на стілець, автомати також поставили поруч на підлогу. Бронежилети знімати не стали. Нашвидку з’ївши тушонку з хлібом, почали запивати її гарячим чаєм, тепло від якого розлилося по всьому тілу. Хотілося сісти на хвилинку, заплющити очі та забутись у приємній дрімоті.

– Ну що, будьмо! – Гак, щоб скинути сонливість, яка от-от опанує всіх, бадьоро підняв свою чашку, немов кухоль з пивом. – За реальних пацанів! Тобто за нас і всіх наших побратимів, які тут, з нами, і тих, які на самісінькому “нулі”!

Не встигли допити чай, як умовну тишу розірвав перший глухий вибух десь біля поліцейського пункту.

Потім – другий, третій... Поліцейські вже лежали під опорною стіною дільниці. Таке собі укриття, коли по тобі гатить танк (а за звуком це був саме він), але надійнішого нічого не було, тому, як завжди, попадали попід цією стіною, протилежною від “промки”. Було чути, як снаряди гупають навколо, по приватному сектору. Нарахували чотирнадцять “прильотів”.

Після того, як обстріл скінчився, Алешкевич зателефонував до чергової частини та доповів про час обстрілу, кількість снарядів. Ще через десять-п’ятнадцять хвилин надійшов дзвінок від чергового.

– Запишіть адресу: Ясинуватський провулок, будинок... Телефонували сусіди: в дім “прилетіло” – зруйновано стіну й дах. Там мешкає чоловік один. Рятувальники вже поїхали.

– Ваню, Стасе, їдьмо, – Алешкевич на ходу одягнув шолом та закинув на плече автомат.

Сіли в службовий “Renault Duster” та, не вмикаючи фари, вирушили на місце.

– Ваню, де цей будинок? – запитав Роман.

– Провулок Ясинуватський. Це крайній, якраз на “промку” виходить. Нам туди хвилину - дві їхати.

Автівку зупинили на перехресті, де починався провулок, далі пішли пішки. Майже слідом теж з вимкненим світлом під’їхали рятувальники – ніхто не хотів стати мішенню для воюючого.

Коли зайшли на подвір’я, то побачили, що стіну з боку окупованої території зруйновано. Частина даху теж обвалилася. Але двері виходили на місто, тому вціліли. З увімкненими ліхтарями рятувальники й поліцейські увійшли в будинок та почали оглядати кімнати.

У спальні, стіну якої було зруйновано, знайшли господаря з посіченими осколками ногами. Тіло його теж було пошкоджено уламками цегли. Хлопці поклали чоловіка на ковдру й понесли до машини. Він стогнав від найменшого руху.

“Прильотів” не було, але звуки стрілкового бою не стихали. Десь працював СПГ⁴⁸. Пораненого поклали на заднє сидіння “Duster” та повезли до лікарні. Дорогою він то кричав від болю, то замовкав у напівпритомному стані.

У передпокої міської лікарні на них вже очікували лікар і медсестри, які допомогли перенести пораненого. В тьмяному світлі лампи, підключеної до генератора, що гуркотів на вулиці біля входу, його перемістили на каталку. Тільки після цього поліцейські змогли розслабитись.

– Ну що, сьогодні вже, мабуть, нікуди. Всі справи – зранку, – сказав Роман Алешкевич. – Заскочимо й до лікарні – дізнаємось, як він.

Іван сів за кермо та поїхав розвозити хлопців по домівках. Першим завіз Романа. Коли той вийшов з автівки, то розгублено почав плескати себе по кишенях, ростібнув липучки на бронежилеті, оглянув внутрішні кишені.

– Чорт забирай, десь ключі подів від квартири.

Підсвітили ліхтарем салон автомобіля – не знайшли.

– Ти пам’ятаєш, у яку кишеню поклав, коли зачинив? – запитав Стас.

– Та ні. На автоматі ж, як завжди. Думаю, в бічну кишеню куртки. Напевно, вони випали, коли дядька того виносили. Давай я сяду за кермо, відвезу вас і зганяю потім, – вирішив оперуповноважений.

– Ага, зараз. То не ти вже поїхав... сам? – Гак кивнув у бік

⁴⁸ СПГ-9 “Спис” – станковий протитанковий гранатомет, призначений для ураження танків, самохідно-артилерійських установок та інших броньованих цілей, а також для знищення живої сили і вогневих засобів противника

“промки”. – Давай без дурниць. Переночуєш у мене, а завтра завидна подивимось. Все одно їхати на огляд зі слідчим.

Алешкевич зам’явся:

– Друже, не хочу завдавати тобі клопоту. Та й майже три доби не був удома, хоч поголитись треба та шкарпетки поміняти.

– Добре. Їдьмо назад. Пошукаємо.

Коли приїхали на місце, сонце вже сіло. Але небо було чисте, й місячне сяйво добре освітлювало вулицю.

Незважаючи на темряву, передова, яка починалась за кілька сотень метрів, жила своїм життям. Було чути безперервні звуки вибухів мін та мінометних пострілів, десь працював АГС⁴⁹, а на його звуки накладався звук ЗУшки. То тут, то там темряву розрізали трасувальні черги. Тепловізори, оптика супротивників ризикали поміж зруйнованих будівель, посадок, пересіченої місцевості, вишукуючи мішені. Чоловіки, які протистояли один одному зі своїх позицій, робили все можливе, щоб знищити того, хто перебував на ворожому боці. Українські солдати й добровольці відстоювали кожен клаптик Авдіївської промзони, а проросійські бойовики-зрадники, яких підтримувала чужа країна, намагались відхопити шмат цієї землі – для своїх господарів.

Постаті поліцейських, які рухались вулицею, були помічені ворогом – за хвилину просвистіла та розірвалась на подвір’ї перша міна. За нею – ще дві.

Хлопці притиснулись до мерзлої землі попід плотом. Слідком за мінами в їхній бік понеслись пунктири трасуючих черг. Кулі зацокотіли по цеглі будинку, розстрожили шифер на даху. Потім вогняні черги з інтервалом у кілька секунд почали зміщуватись убік, прострілюючи вулицю над головами.

⁴⁹ АГС-17 “Полум’я” – 30-мм станковий автоматичний гранатомет, призначений для ураження живої сили і вогневих засобів супротивника, розташованих поза укриттям, у відкритих окопах і за природними нерівностями місцевості

– Чорт забирай! – вигукнув Гак. – Улипли. Треба відповзати назад. Зараз вони пристріляються – і хана...

Три постаті почали по-пластунськи рухатись у кінець вулиці, притискаючись до мерзлої землі, наскільки це можливо в бронезилетах і касках. Наступна черга з іскрами врзалась в оцинкований пліт, майже поруч.

Стас почав відставати. На перехресті, де вже можна було сховатись або перебігти до машини, він зовсім завмер.

– Стасе, зараз підриваємось – і ривком за будівлю. Ти чуєш? – гукнув до нього Алешкевич.

– Я не можу... В мене ноги чомусь віднялись! Я тільки повзти можу.

Стас, інспектор дозвільної системи, лише дві доби тому був відряджений з Краматорська до Авдіївки – на підсилення. Раніше участі в бойових діях не брав. Це був його перший бойовий досвід. Гак і Алешкевич зрозуміли, що трапилось, – викид адреналіну в стресовій ситуації. Вони мовчки підхопили Стаса попідруки та потягли за ріг будинку, а потім, пригинаючись, – до автівки. Коли від'їхали на безпечну відстань, зупинились, щоб зорієнтуватися.

– Пацани, вибачте, що так підвів, – опустил голову Стас. – У мене вперше так. Дуже лячно стало.

– Ніхто нічого не бачив, друже, – Роман поклав руку на плече товариша. – Ти не перший, і це нормально в такій ситуації.

– Не переймайся, – Іван поставив на запобіжник спочатку свій автомат, а потім Стасів. – Ти ж пішов з нами, міг би й відмовитись. А от до когось у мене дуже багато запитань...

Гак перевів погляд на Алешкевича.

– От скажи мені, друже, навіщо тобі здалися ті ключі?! Ну, знайшли б зранку. А так їх загубив, а потім ми ледь голови не загубили. Засвербіло йому! Коротше, з тебе завтра кільце краків-

ської ковбаси і щось солодке, – вже миролюбніше завершив Гак.
 – Буде виконано! – засміявся Алешкевич. – А зараз додому підвезіть. Я все ж таки через сусідський балкон залізу. Все одно треба відчинити.

Коли під'їхали, Алешкевич зайшов у під'їзд. Іван зі Стасом залишилися на вулиці й стали спостерігати за суміжними балконами третього поверху, виглядаючи Романа. Через кілька хвилин Алешкевич показався на своєму балконі та помахав їм.

– Я вдома!

– В сенсі?! – здивувався Гак. – Як ти потрапив у квартиру?

– Піднявся на площадку – а ключ у замку стирчить! Я згадав, що коли виходив зранку, мені черговий зателефонував. Я відволікся та пішов по сходах.

– Що?! Краще б ти цього не казав! Ти – труп!!! – Іван нахилився, згріб сніг та запустив сніжок у відчинене вікно балкона.

Стас голосно розсміявся й собі жбурнув сніжком в Алешкевича.

– Ми через нього – під обстріл, а він “відволікся”! Люди добрі, ви бачили таке?! – волав Іван.

Хлопці поскидали бронезилети й каски, поклали автомати та, регочучи, “розстрілювали” сніжками винуватця.

– Ну все, годі! Сусідів налякаєте, пізно вже, – мовив сміючись Алешкевич. – Зате, я впевнений, тепер у нас все буде “чотири-п'ять-нуль”!

ЩО ВОНО ТАКЕ – ВІЙНА?

Переді мною – класний керівник і тридцять семикласників. Учителька уважно дивиться на мене й просить: “Розкажіть нам про війну!” Вона й учні готові слухати, всі в очікуванні цікавої розповіді.

...Відтоді минуло три роки, а я щодня думаю про неї. Для мене вона не закінчується. Спогади про все погане з часом стираються, а про неї – ні. Війна! Гидкий холодок пробігає по

спині. У пам'яті виникає суміш страху, холоду, бруду, запахів смердючого тіла й одягу. Дебальцеве – не просто назва міста. Це – друга назва людських почуттів: болю, образи, люті.

А потім страх іде геть, натомість приходиться несамовитість. І ти – як робот. Померти вже не страшно, страшно померти першим і підвести своєю смертю товаришів або... померти не одразу. Ця думка не дає спокою... Скоріше б уже, скоріше б цей уламок!.. Та тільки б у голову! Тільки б не руку або ногу відірвало. Або в живіт... І коли здається, що шансів вижити вже немає, показувати свій страх не можна. Не можна бути, як той хлопець, що “свій”, але страх уже перемиг його, і він не з нами вже. Як же прикро, що “свій” здався! Це ж у ворога тільки зрадники, боягузи й гниди... Ні, не тільки у ворога.

Війна – це коли ти, переконаний атеїст, знаходиш церковну листівку й (чорт забирай!) за п'ятнадцять хвилин запам'ятовуєш “Отче наш” і боїшся забути його до сих пір.

Або ще ось... Хлопці повернулися, і башта Т-64 червоного кольору. Ти питаєш:

– Що трапилось? Чому так?

– Потрапили в засідку. Вузька вуличка, танчик розвернути-ся не зміг. Хлопців, які на башті були, втратили. Двоє – “двохсоті”...

– А що на траках?

– То вже їхнє – московитів подавили. Треба зі шланга змити, бо смердітиме.

А ще 24 серпня 2014-го запам'яталось. Околиця Іловайська й перший в житті артобстріл. Техніка лишається на дорозі, й усі біжать до лісосмуги. Ти стрибаєш у першу ж траншею. Обстріл скінчився, і з'ясовується, що ця траншея для того, щоб справляти в неї природні потреби. Та ні в кого й думки не виникає, щоб глузувати з того приводу й підколювати тебе... Ну,

ЩО ВОНО ТАКЕ – ВІЙНА?

одразу не виникає, а потім вже, через деякий час, над тобою кепкуватимуть хлопці. Потім вже, вдома, не на війні.

Війна – це коли люди, які були поруч, хороші або порочні, незалежно від того, ким вони стали потім, – це твої люди. І ти кидаєш усе, аби витягнути когось з них, п'яного, з комендатури чи відділу поліції, бо хлопцеві знов “зірвало башню”. Ти сам потім роз'юшиш йому обличчя, але ви, чуєте?.. ви не смійте чіпати його! Він був там, поруч...

“...І розповідати нічого, діти. Війна – це погано!” – говориш. У вчительки кисле обличчя – мовляв, не виправдав надії. Нащо тільки й запрошували?..

В ОКОПАХ АТЕЇСТІВ НЕМАЄ

8 лютого 2015 року було замкнено оперативне оточення міста Дебальцеве. Не є таємницею, що на початку воно не було настільки щільним, і можливість вивести особовий склад з “котла” була. Однак, Мінські домовленості ще не було підписано, й у перебуванні міліції в місті був політичний сенс: коли тут є представники органів влади України – місто підконтрольне Україні.

Усім відома історія двадцяти восьми міліціонерів, які залишилися в оточеному місті нести службу в будівлі міськвідділу, поки їм не було зруйновано снарядами РСЗВ “Град” 16 лютого 2015 року.

Тільки після того був відступ до позицій батальйону “Артемівськ”, а потім – 128-ї гірсько-піхотної бригади, де фактично міліціонери влилися до її складу як взвод.

Я вдячний кожному з хлопців, хто не підвів, а спокійно й уперто робив свою справу. Вдячний полковнику міліції Юханову, який загинув, але залишив іншим у спадок приклад своєї мужності й сили волі.

Від Жені залишилася церковна листівка з молитвою “Отче наш”. Під час потрапляння снаряду в будівлю міськвідділу вибухова хвиля вибила усі вікна й двері. Меблі в кабінетах порозсипалися, мов картонні. Ця листівка виднілася з-під уламків, а

МОЛИТВОСЛОВ

Читати в голос тричі на день

ОТЧЕ НАШ

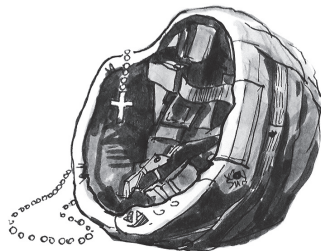

до того лежала на підвіконні в стосі таких самих, мабуть, колись принесених Женею. Листівку цю зберіг. Сховав під термобілизною. А текст молитви прочитав і запам'ятав назавжди з першого разу, хоч завжди був атеїстом...

І потім, у наступні дні, слова молитви автоматично спливали в голові під час прийняття рішень, у проміжках між “виходами” й “приходами”, коли біль у руці ставав нестерпним, коли в наш МТ-ЛБ потрапив снаряд РПГ, але пройшов по дотичній, коли важкопоранений у голову мій товариш прапорщик міліції Сашко Лаврушко півтора місяця перебував у комі, але вижив і одужав...

Дебальцеве – одна з назв нашої сміливості, упертості, честі, гідності й пам'яті про те, ким ми є насправді... Дебальцеве – це вже епоха, як Іловайськ, ДАП⁵⁰ чи Широкине...

Листівку, просочену кров'ю, бережу в недоступному для сторонніх очей місці. Але сьогодні вважаю за потрібне розповісти про неї, щоб усі знали: в окопах атеїстів немає! Розповісти, щоб усі пам'ятали ціну кожної п'яді української землі.

⁵⁰ ДАП – Донецький аеропорт. Бої за нього тривали з вересня 2014 року до 22 січня 2015 року і стали одними з найзапекліших у війні на сході України

ЗАХИСНИКАМ

Точився бій. Гатили так,
Здригалось все на полі,
Земля стогнала і ревла
В Авдіївській промзоні.

Розрив, вогонь, б'є АГС –
І ось злетіла до небес
Чиясь душа з траншеї ВОПа.
Звалась позиція “Європа”.

Та ось вже черга в Пекло й Рай.
Петро-апостол: “Обирай!
Хто що робив, чи не робив,
І хто як жив, що залишив...”

Аж раптом когось викликає
І пальцем вказує в натовп.
– Гей, хлопче! – сумно він зітхає.
– Підходь без черги. Народ змовк.

Стоїть хлопчина, років двадцять,
В військовій формі польовій.
Обличчя чорне, ніби з Пекла,
Та погляд в нього вольовий.

– Ти звідки, воїне? Яка країна?
– Хіба не бачиш? Україна!
На рукаві, де він вказав,
Жовто-блакитний прапор мав.

– Та знаю. Чув, яке там лихо –
Сусід напав, – а потім тихо:
– То ти – герой, в тяжку годину
Віддав життя за Батьківщину!

Хіба ти вибору не мав?
І хлопець сумно так зітхав:
– Та, звісно ж, мав. Казали тато:
– Їдь, сину, в Польщу заробляти.

Там безліч наших земляків
Працюють серед поляків.
Але пішли до військкомату,
З Андрієм разом. Він десь тут...

– Проходь без черги. По алеї
Повз ці фонтани, орхідеї.
Послухай, як пташки співа,
І соловейко залива.

Коли дійдеш ти аж до лугу
(Такий зелений, у квітках),
Праворуч стежка – там бліндаж
У три накати, так то – ваш...

Його зробили побратими,
Що прикривають звідси спини,
Мені – команда наглядати,
Все, що потрібно, надавати.

Пішов боець, позаду оклик:
– Эй, Петр, а я? Забыл ты, что ли?
Я тоже был убит в бою
И тоже быть хочу в Раю!

Апостол пильно подивився,
Відповісти не забарився:
– Звиняй, загиблий, “руський мир” –
То є чортів кровавий пир!

Ось ця стежина лиш для тебе.
Вона, куди хотів, веде –
Розруха, голод, сльози й кров...
Іди під темряви покров!

Пішов вояк, похилив плечі.
– Я понял все... Але, до речі,
Я теж такий же українець!
Навіщо ж зразу у звіринець?

– Чому ж про це ти не згадав,
Ні коли руських закликав,
Ні коли зрадив Україну?
Гори у Пеклі ти однині!

Тим часом воїн підійшов
До бліндажу. Своїх знайшов.
На бруствері вони сиділи
Та між собою гомоніли.

Що за вбрання, не зрозумів, –
Між “пікселів” і “таланів”
Були червоні шаровари
І гайдамацькїї жупани.

Повстанці армії УПА –
Такі, дивись собі, дива!
Богатирі часів князів
Із ними поруч. Наш аж сів.

Усі тут разом закурили.
Цигарки, люльки задиміли.
Розчинну каву хтось знайшов.
– Розкажуй, хлопче, як прийшов!

– Дивлюсь, багато у вас люду!
Та як... Була крута у нас заруба:
Російська диверсійна група
Під ВОП уранці підійшла.

І куля першого ж знайшла.
Я був в наряді на СП⁵¹,
Побачив тїнь, натис гачок,
У когось влучив і – мовчок.

Та видав місце, де лежав,
І ворог там мене зажав.
Почали кидати гранати.
Тут підхопилися солдати.

⁵¹ СП – спостережний пункт

На ВОПі хлопці не мовчать.
– Прикриємо, – мені кричать.
Самі вмить кинулися в бій.
– Відходь до нас крізь сухостій!

Я чергу дав і обімлів –
Уламок в мене влучив,
На грудях “пиксель” розірвав... –
на цьому воїн обірвав.

– Дааа, братику, оце діла, –
Сказав Сергій з Луганська.
– А як твої? Хіба живі? Апостол щось тлумачив?
– Не знаю. Як тут стояв, то в черзі їх не бачив.

– Ну що ж, тепер ти тут, –
сказав йому сивий козак.
– Хоч і в Раю, але щоб знав,
У нас багато дуже справ!

Отже, уважно слухай!
Так мало янголів в Раю,
Тобі пораду я даю:
Пильнуй, якщо прогледитиш –

Сюди поповнення прийде.
Рука ворожа попаде.
Пробач, синок, тебе проспав,
Бо дуже старий вже я став.

– А хто ти, діду? Як ти тут?
Коли сюди потрапив?
– Давно вже, синку, не згадать...
Прийшла на землю чорна рать.

Тоді я був вже дуже стар,
 Мене татарин зарубав
 Окрай села, та я не впав,
 Годину їх я ще тримав!

Сіклись ми люто, мов ті звірі,
 Брати-козаки щоб поспіли.
 Вони розтрощили їх в жмих,
 Я вже дививсь з небес на них.

А вдома хто тебе чека?
 – Та батько в мене і сестра.
 Також у мене є дівчина,
 Ну, дуже гарна! Звуть Марина.

Аж тут хлопчина схаменувся:
 – Поки дивлюсь на все з небес,
 Вона ж чекає смс! Що все гаразд,
 Б'єм спустата. І щоб чекала вже на свята.

– Агов, юначе, схаменися!
 Навколо пильно подивися.
 Така вже доля! Ми – мерці,
 Ти лише в пам'яті в усіх!

Але солдат – завжди в строю,
 Шикуйся поруч тут, в Раю.
 З живими ми в лиху годину
 Бороним разом Україну!

ЗМІСТ

Передмова	4
Страх	9
Ніч	12
Кадровий резерв	21
Матері	28
Схрон	37
Некомбатант Серьога	68
Бібліотека	95
INVICTUS GAMES	107
Іван Гак	122
В окопах атеїстів немає	179
Що воно таке, війна?	182
Захисникам	185

Літературно-художнє видання

КИСЬКО Артем Іванович

НЕКОМБАТАНТИ

Дякую за волонтерську допомогу
Беата Куркуль – художнє оформлення
www.instagram.com/beata_kurkul
Анна Ткаченко – коректура текстів
Вікторія Сидорова – оформлення книги

Для безкоштовного розповсюдження

Підписано до друку 12.09.2022 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Minion Pro.
Ум. друк. арк. 11,16.
Наклад 500. Замовлення № 0922-061.

Видавництво та друк: Олді+
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Тел.: +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
E-mail: office@oldiplus.ua

